T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ- BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ (1878-1908)

Yüksek Lisans Tezi

EMİNE BAYRAKTAROVA

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. ALİ KARACA

T 111293

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL, 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Emine Bayraktarova'nın " Osmanlı Devleti - Bulgaristan Prensliği İlişkileri 1878 - 1908" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Yrd.Doç.Dr.Ali Karaca Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr.Mücteba İlgürel Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Doç.Dr.Ufuk Gülsoy Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..02../..7../ 2002 tarih ve ....10..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Emine Gürsoy-NASKALİ
Müdür

İÇİNDEKİLER.....I
ÖNSÖZ.....III
ÖZET(TÜRKÇE).....V
ÖZET(İNGİLİZCE).....VI
KISALTMALAR.....VII
GİRİŞ.....1
A.OSMANLI İDARESİ ÖNCESİ BULGARİSTAN.....1
B.OSMANLI İDARESİNDE BULGARİSTAN.....3
C.TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN BULGARİSTAN İDARESİ.....6
1.Bulgar Kilisesinin Bağımsızlığı ve Eksarhlığın Kurulması.....6
2.Bağımsız Bulgar Eğitim Faaliyetleri ve Babıâlî'nin Tutumu.....11
D.BULGAR İSYANLARI VE NEDENLERİ.....14
1.Dış tahrikler.....14
2.Bulgar Komiteleri ve Terör Faaliyetleri.....17

BİRİNCİ BÖLÜM

I.1878-1887 OSMANLI DEVLETİ-BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ.....20
A.BERLİN ANTLAŞMASI VE GETİRDİLKLERİ.....20
B. BULGARİSTAN KOMİSERLİĞİ VE TÜCCAR VEKİLLERİ MESELESİ.....23
1. Bulgaristan Komiserliği.....23
2. Tüccar Vekilleri Meselesi.....29
C.OSMANLI DEVLETİ İLE BULGARİSTAN PRENSLİĞİ ARASINDA BAZI MESELELER.....31
1.Şarki Rumeli'de Osmanlı Askeri Taburları Yerleştirilmesi.....31
2.Göç Ve Emlak Meselesi.....32
a)Göç meselesi.....32
b)Emlak Meselesi.....39
3.Ekonomik Meseleler.....42
a)Demiryolları Meselesi.....42
b)Gümrük Anlaşmaları.....44
c)Sikke Basımı.....44
4.Diğer Özlük Meseleler.....45
a)Pasaport Muamelesi.....45
b)Posta-Telgraf Anlaşması (1880-1884).....46
c)Memalik-i Mümtaze Kalemi.....46
d)Nişan Verme Hakkı Meselesi.....46

İKİNCİ BÖLÜM

I.BULGARİSTAN PRENSLİĞİNİN İZLEDİĞİ POLİTİKA VE BÂBIÂLÎ'NİN TUTUMU.....48
A.MAKEDONYA MESELESI.....48

a)Makedonya'daBulgar Komiteleri Ve Terör Faaliyetleri.....51
b)Bulgar Komite Faaliyetlerine Karşı Bâbıâlî'nin Tutumu..... 53
B.BULGARİSTAN PRENSLİĞİNİN KOMİTE VE ERMENİLERLE İLİŞKİSİ.....55
a)Bulgar Çeteleri- Ermeni İşbirliği.....55
b)Bulgaristan Prenslik Hükümeti -Komiteler İşbirliği.....57
c)Makedonya Meselesi ve Yabancı Kamuoyu..... 59
C. BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLE ŞARKİ RUMELİ EYALETİNİN İLHAKI VE BÂBIÂLÎ'NİN TUTUMU.....60
1. İlhaktan Sonra Müslüman Halkın Durumu Ve Osmanlı Devleti Bulgaristan Prensliği İlişkileri..... 64
D. PRENS ALEKSANDIR'IN BULGAR TAHTINDAN UZAKLAŞTIRILMASI.....65
1.Naipler Kurulu Esnasında Osmanlı Devleti-Bulgaristan Prensliği İlişkileri (Ağustos 1886-1887)..... 65
2.1886-1887 Bulgar Prensliğinde Seçim Krizi ve Sonuçları.....68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I.1888-1908 OSMANLI DEVLETİ BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ.....73
A.Ferdinand'ın Bulgar Prensi Olarak Seçilmesi.....73
1.Ohrida,Veles, Üsküp'te Bulgar Piskoposlarına Beratların Verilmesi.....78
2.Bulgaristan Kapıkethüdası Vıkoviç'in İstanbul'da Katli 81
3.Kapıkethüdalık Meselesi.....85
B.1897-1903 OSMANLI DEVLETİ BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ.....86
1.Makedonya Meselesi..... 86
a)Bulgar Çeteleri ve Bâbıâlî'nin Diplomatik Faaliyetleri..... 86
b)Makedonya Meselesi ve Büyük Devletlerin Tutumu..... .92
c)Naçoviç'in İstanbul'a Gönderilmesi..... ..96
2.Bulgaristan'da Müslüman Halkın Durumu..... 97
3.Ticari İlişkiler.....99
C.1904-1908 OSMANLI DEVLETİ BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ.....101
1. 8 Nisan 1904 Tarihli Osmanlı Devleti-Bulgaristan Prensliği Anlaşması.....101
2. Bulgaristan Prensliğinin Osmanlı İdaresinden Ayrılması..... 101
SONUÇ.....107
BİBLİYOGRAFYA.....109
ÖZGEÇMİŞ.....116
EKLER.....117

ÖNSÖZ

1878-1908 yılları , Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği ilişkilerinin, gerek siyasi, gerekse ekonomik ve diğer bakımlardan otuz yıllık yoğun bir dönemi teşkil etmektedir. Türk literatüründe, bu döneme ait arşiv malzemesinin bol miktarda bulunmasına rağmen bu ilişkiler üzerinde ışık tutacak araştırmalar fazla değildir. Oysa ki Bulgar literatüründe Bulgar, İngiliz, Fransız ve İtalyan arşiv belgelerinden istifade edilerek konu ile ilgili ciddi araştırmalar vardır. Bu husus konuyu seçmemizde başlıca etken olmakla beraber, her türlü ilişkilerin yoğun olduğu, konuyu yeni araştırmalara açık nitelikte kılmaktadır.

Tezimizde, Bulgar tarihçilerinin çalışmalarına ve Sofya devlet arşivinde (Tsentralen Dırjaven İstoriçeski Arhiv) bulunan bazı belgelere müracaat edilmiştir. Bunun yanısıra Osmanlı Başbakanlık Arşivinde bulunan Bulgaristan Mümtaze Kalemi, Yıldız Esas Evrakı ve Defterleri, Yıldız Esas Evrakı Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, Yıldız Hususi Evrakından istifade edilerek, Osmanlı devletinin Bulgaristan Prensliğine karşı tutumu ve takip ettiği politika mukayeseli olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Tezin giriş kısmında Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasındaki 1878'e kadar olan ilişkiler ana çizgileriyle ortaya konmuştur. Burada Bulgaristan'ın Osmanlı idaresi öncesi ve Osmanlı idaresi sırasında bulunduğu durum ve 1878'de Bulgaristan'ın dış işlerinde Osmanlı devletine bağlı, iç işlerinde ise serbest bir Prenslik olarak ortaya çıkmasının zeminini hazırlayan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Tezin birinci bölümünde ise Osmanlı devletinin, Berlin Antlaşmasıyla yeni bir statü kazanan Bulgaristan Prensliği ile karşılıklı ilişkileri ve statü ile ilgili önemli gelişmelere temas edilmiştir. Böylece Bulgaristan Prensliğinin adım adım bağımsızlığa gidişine dikkat çekilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Osmanlı devleti ile Bulgistan Prensliği arasında daima gerginlik yaratan Makedonya meselesi üzerinde durulmuştur. Bu konunun ayınlatılması için Bulgar Prenslik hükümetlerinin bölgenin ele geçirilmesine yönelik takip ettikleri politika ve bu amaçla komitelerle yaptıkları işbirliğine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Prens Ferdinand'ın Bulgaristan Prensi olarak seçilmesiyle Osmanlı devletine ile Prenslik arasında gerek Makedonya meselesi hakkında gerekse Bulgaristan'daki Türk nüfus ile ilgili olarak meydana gelen gelişmelere ve nihayet

Prensliğinin Osmanlı idaresinden tamamen ayrılması açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmam esnasında her türlü destek ve yardımlarını eksik etmeyen Tez Danışmanım, Sayın hocam Yrd. Doç.Dr. Ali Karaca'ya, tez yazımı sırasında maddi, manevi her türlü olanağı sağlayan, yardımını ve ilgisini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Mücteba İlgürel'e, ayrıca Osmanlı Başbakanlık Arşivinde belgelere ulaşmamda son derece değerli yardımlarından dolayı İlhan Ovalıoğlu'na ve arşiv personeline teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Prensliğine karşı izlediği politikanın temelinde, Babıali'nin, Berlin Antlaşmasıyla tespit edilen haklarının genelde diplomatik yollara başvurarak, koruma ve pekiştirme çabası yatmaktaydı. 1886-1887 Prenslikte oluşturulan Naipler Kurulu esnasında, tutumunu hemen belirleyen Osmanlı Devleti, Ağustos 1886'dan sonra da meydana gelen gelişmelere ayak uydurmuştu. Olaylara müdahale etmeksizin, Balkanlar'da büyük devletlerin çıkar çatışmasından yararlanan Babıali, yeni kurulan Prenslikteki hükümetlerin Rusya karşıtı tutum ve politikalarını destekliyordu. Bu şekilde de Ballanlar'da ve Bulgaristan Prensliğindeki nüfuzunu muhafaza etmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Ferdinand'ın Bulgar Prensi olarak seçilmine karşı tutumuna ait gelişme ve siyasi olaylar, 1877-1878 Osmalı- Rus savaşından sonra Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında ilişkilerin gelişmesini uzun bir dönem için belirlemekle beraber, Ferdinand'ın seçim meselesi bu ilişkilerin sadece küçük bir kesitini teşkil etmektedir.

Osmanlı hükümeti, Prenslik aleyhinde verdiği bazı tavizler ve gösterdiği hoşgörülü tutum ile Ferdinand yönetimindeki Prenslikte nüfuzunu pekiştirmeyi, dolayısıyla da Balkanlar'da varlığını sürdürmeyi amaçlamıştır .

SUMMURY

At the base of the Turkish policy towards the vassal Bulgarian Principality during the 1878-1908 mas the striving of the Ottoman ruling circles to maintain and consolidate chiefly by diplomatic means, the suzerain rigths sanctified by the Treaty og Berlin over Bulgaria.

During the period of the Regencythe Ottoman government very quickly found its bearings in and adapted itself to the new situation created after August 1886. Without forcing the events, trying to soften at least in part the sharpness of the international confrontations in the Balkans, the Sublime Porte as a matter of fact encourraged the anti-Russian trends in the political line of the Principality goverments.

Developments and the political actions, connected with the attitude of the Ottoman government towards Ferdinand' election , are only a brief episode, marking the evelution of Turkish-Bulgarian Principality relations after the 1877-1878 Ottoman-Rusian war for a whole decade-relations in which by aseries of some concessions and a favorable attitude the Ottoman government attempted to consolidate its positions, to axtend the duration of the existence of the Empire in the Balkans.

KISALTMALAR:

A.DVN.MKL..... Divan-ı Hümayun Kalemi Mukavelenameler.

A.DVN.NMH..... Divan-ı Hümayun Kalemi Name-i Hümayun.

a.g.e.....Adı Geçen Eser.

a.g.m.....Adı Geçen Makale.

A.MTZ.04.....Bulgaristan Mümtaze Kalemi.

B.O.A.....Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

B.T.D..... Bulgaristan Tezakir Defteri.

C.....Cilt.

Çev.....Çeviren..

D.İ.A.....Diyanet İslam Ansiklopedisi

Haz.....Hazırlayan.

HR.HMŞ.İŞO..... Hariciye Nezareti İstişare Odası

İ.A..... İslam Ansiklopedisi(Milli Eğitim Bakanlığı)

nr..... numara.

s..... sayfa.

S..... Sayı

T.D..... Tarih Dergisi.

vd..... Ve devamı.

Y.A.HUS..... Yıldız Hususi Evrakı.

Y.A.RES..... Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı.

Y.EE..... Yıldız Esas Evrakı.

Y.EE D..... Yıldız Esas Defterleri

Y.MTV..... Yıldız Mütenevvi Evrakı.

Y.PRK.AZJ..... Yıldız Perakende Evrakı, Arzuhal ve Jurnaller.

O.A..... Osmanlı Araştırmaları Dergisi.

Ed..... Editör.

G.D.A..... Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi.

T.D.İ.A..... Tsentralen Dırjaven İstoriçeski Arhiv.

GİRİŞ

A. OSMANLI İDARESİ ÖNCESİ BULGARİSTAN.

Balkan yarımadası coğrafik özellikleri bakımından çeşitlilik arz eden bir yapıya ve önemli stratejik konuma sahiptir. Tarihî süreç içinde Avrupa medeniyetinin farklı merkezleriyle dolaylı veya dolayısız olarak ilişkilerde bulunmuştur. İlkçağlardan itibaren bu topraklarda Roma, Bizans, Osmanlı, Habsburg gibi büyük İmparatorlukların izlerini görmek mümkündür. Bununla beraber farklı zaman dilimlerinde Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Dubrovnik gibi ortaçağ devletleri ile bazı bağımsız veya yarı bağımsız bölgeler de varlığını sürdürmüşlerdir[1].

Makedonya Sırp kralı Vulkaşin ve kardeşleriyle yaptığı Çirmen savaşından (26 Eylül 1371)[2] sonra Balkanlar'ın hakimi durumuna gelen Osmanlı devletinin bu coğrafya da egemenliği ise beş asır boyunca devam etmiştir.

Karadeniz ve Doğu Akdeniz sahillerine yakınlığı ile Balkan yarımadasının kalbinde anahtar bir yere sahip olan bugünkü Bulgaristan'ı oluşturan topraklar Sırbistan, Yunanistan ve Eflak topraklarından birçok bakımdan farklılık göstermekteydi. Bulgaristan, Avrupa'da Osmanlı tesisinde önemli bir merkez konumunda olup ülkenin dağları [3] İstanbul ve boğazların askeri savunmasına en önemli tabî istihkâmı teşkil etmekteydiler[4]. Bu özelliklerinden dolayı boğazlara gelebilecek her türlü tehlikeye karşı Bulgaristan Osmanlı devletinin Balkanlar'daki kalesi durumundaydı[5].

Bulgarların nereden geldikleri ve kimler oldukları, kökleri ve vatanları hakkında birçok teoriler ortaya atıldıysa da ilk defa 1882 yılında Macar Türkolog Arminius

---

[1] Boyan Beşevliev,"Osnovni Etapi v İzgrajdaneto na Kartografskiya Oblik Na Balkanskiya Poluostrov ot II do XIXvek", *Studia Protobulgarica* , Veliko Tırnovo 1997, s. 117.

[2] İsmail H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* , C.I., Ankara 1995, s. 171.

[3] Ülkenin Rodop dağ silsilesi Pirin ve Rila dağ kitlelerini ihtiva etmektedir. Rila'da bulunan Musalla tepesi (2925m.) Bulgaristan ve bütün Balkanlar'ın en yüksek noktasıdır.

[4] Kemal Karpat, "Ottoman Relations With the Balkan Nations After 1683", *Balkanistica* , Occasional Paper in Southeast European Studies, I., 1974, s. 46.

[5]Konstantin Kalçov, *Bılgaro-Turskite Otnoşeniya*, Sofya 1917, s. 17. 1887 yılında Bulgaristan'da Niapler heyeti idaresi temsilcisi olarak Padişahın nezdinde , Avusturya-Macaristan gibi Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Prensliği'nin dualist devlet fikrini yoklamakla görevli Konstantin Kalçov, Rusya'nın İstanbul ve Boğazları ele geçirmeye teşebbüs ettiğinde ilk savunma hattının Tuna olacağını ve ikinci savunma hattının da Dağlar olması gerektiğini söylemesi üzerine Sadrazam Bulgarlar'ın Balkanlar'da Osmanlı devleti'nin kalesi olduğunu ifade etmiştir. Bk. Kalçov, aynı yer.

Vambery Bulgarlar'ın Türk aslından geldiği tezini güçlü delillerle ortaya koyarak [6]bu hususun aydınlatılmasında önemli katkıda bulunmuştur.

M.Ö. III. ve II. yüzyılda Hunlar ile daimi bir birlik içinde olan Bulgarlar Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru tedrici ilerlemeleri Büyük kavimler göçü gibi fevkalâde bir sosyal ve siyasi hadisenin sonucu olarak gerçekleşmiştir. Hunlar ile Bulgarlar arasında bu daimî birlik VII. yüzyıla ait en önemli Bulgar tarihî anıtı olan Bulgar Hakanlar Listesinde belirtilmiştir[7]. Bulgar Hakanlar Listesine göre Attila'nın oğlu İrnek Bulgar hükümdar sülalesinin atasıdır[8].

İlk defa 481'de Karadeniz'in kuzeybatı kıyılarında oturan bir topluluğu göstermesi dolayısıyla ortaya çıkan Bulgar adı[9] VII. yüzyılda artık devlet kuran bir topluluğu göstermek için kullanılıyordu. Kutrigurlar'ın hanı olarak Asparuh han Balkan yarımadasını geçerek Bizans İmparatoru IV. Constantinos'un karşı koyma çabalarını kırarak[10] Varna bölgesine kadar ilerledi ve burada bulunan Slav kabileleri ile birleşerek Tuna ile Balkan dağları arasındaki bölgede ilk Bulgar-Slav devletini kurdu[11]. Aslında Hint-Avrupa dil ailesine mensup Slavlar VI. ve VII. yüzyıllarda Tuna boyunu geçerek Balkan yarımadasının büyük bir bölümüne yerleşmiş [12] ancak devlet kurmaya muvaffak olamamışlardı. Böylece 680 yılında kurulan ve bir yıl sonra Bizans'tan resmen tanınan Bulgar devletinin teşekkülünde yerli Trak, Slav ve Bulgar unsurlarının etkili olmalarına rağmen devlet organizasyonunda Bulgar unsurunun ağırlık teşkil etmesinde Bulgar Türkleri'nin devlet kurma geleneğinin önemli rol oynadığı söylenebilir [13] .

Balkanlar'da ve orta Avrupa'da çok önemli bir siyasi varlık durumuna gelen Bulgar devleti gerek siyasi ve gerekse kültür bakımından Bizans İmparatorluğu

---

[6]Feher Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Ankara 1984, s. 1.
[7]İvan Bojilov, "Bılgariya v Epohata na Srednovekovieto", *İstoriya na Bılgariya*, Sofya 1993, s. 22.
[8]İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1994, s. 185. Bulgar adının kökeni üzerine ileri sürülmüş teorilerin içinde en çok taraftar bulanı Macar Türkolog Nemeth'in teorisidir. Nemeth'e göre Bulgar kavim adı Türkçe bulga-"karıştırmak" fiilinden –r geniş zaman eki ile türemiş bir sıfattır ve "karışık" anlamındaydı. Ancak bulga-r kavim adının orjinal anlamının "karışıklık çıkaran, isyankar" olduğu hakkında veriler mevcuttur. Bk.Talat Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1987, s. 62-63.
[9]Kafesoğlu, *a.g.e.* ,s. 185 v.d.
[10]İbrahim Kafesoğlu, "Türkler", *İslam Ansiklopedisi, (*İ.A), XII/2, s. 191.
[11]Işın Demirkent, "XIV Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hakimiyeti", I. Kosova Zaferinin 600 Yıldönümü Smpozyumu, Ankara 1989, s. 3.
[12]Barbara Jelavich, *History of the Balkans, XVIIIth and XIXth Centuries,* C.,I, Cambridge1983, s.13.
[13]Bulgarlar 630'da Büyük Bulgaristan (Magna Bulgaria) adı altında bir devlet kurmuşlardı. Ancak kurucusu Kubrat Han'ın ölümünden sonra devlet parçalanmıştır. Bu geleneği oğlu Asparuh Han devam ettirmiştir.

karşısında eski Türk geleneklerine[14] bağlı kalmayı M.S. 684 yılına kadar başarmasına rağmen bu tarihte Bulgar tarihinde önemli bir dönemi başlatan olay Hıristiyanlığın benimsenmesi olmuştur. 855 yılında Selânikli kardeşler Kiril ve Metodiy'in Slav yazısını icat etmeleri sayesinde temelleri atılan Slav-Bulgar dini edebiyatın gelişmesiyle resmi dil slavlaşmış, Türkçe ünvanlar ise ortadan kaldırılmıştır[15]. Böylece IX.yüzyılda asimilasyon süreci tamamlanarak yoğun bir Slav kitlesi ortasında bulunmaları, ayrıca komşu devletlerinin hepsinin Hıristiyan olmaları dolayısıyla bu Türk topluluğu köklerinden tamamen kopmuştur.

893-917 yılları arasında Bulgar tahtında bulunan çar Simeon devrinde Bulgaristan büyük askerî, diplomatik ve kültürel başarılar elde etmekle beraber Bulgar çarı bilhassa Makedonya'yı topraklarına katmaya muvaffak olmuştur ki, bu toprak genişliği ile birlikte ulaştığı yüksek kültür seviyesi sayesinde Bulgar Devleti altın çağını yaşamıştır[16]. Bu devir daha sonraki devirleri, özellikle XIX. ve XX. hatta XXI. yüzyıllardaki bazı gelişmeleri etkilemesi bakımından önemlidir. Bu yüzyıllarda Bulgarlar Makedonya'yı topraklarına katmak için mücadele edecekler. Tüm Bulgar hükümetlerinin dış politikasında bu hedef vazgeçilmez bir husus olarak yer alacaktır.

B.OSMANLI İDARESİNDE BULGARİSTAN

1018-1186 yılları arasında Bizans hakimiyeti altında kalan Bulgaristan'da Bizans kültürü tümüyle yerleşmiş yalnızca Ohri'de bağımsız bir Bulgar başpiskoposluğu kalmıştı. Bulgaristan Bizans hakimiyetinden kurtulma imkanı bulmuşsa da bir asır sonra bir takım nedenlere bağlı olarak Osmanlı fütuhatını durdurma gücünü bulamamıştır[17]. Osmanlı fütuhatı Balkanlar'da yayıldığında Bizans, Bulgar çarı ve Sırp kralı Stefan Duşan'ın İmparatorluğu parçalanmış bir haldeydiler[18]. Bulgar çarlığı üç parçaya bölünmüş şekilde varlığını sürdürmekteydi. Bulgar çarı İvan

---

[14] 811'de Bulgar Hanı Krum ,Bizans İmparatoru I Nikeforos'u yendikten ve öldürdükten sonra Türk geleneği uyarınca kafatasını kadeh olarak kullanmıştır.

[15] Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Ankara 1999, s.IV.; Proto Bulgarcanın bugün tek temsilcisi Çuvaşça'dır.

[16] Simeon "knyaz" (Prens) ünvanını bırakarak "Bulgarlar'ın ve Yunanlılar'ın Çarı" ünvanını almıştır. Bk. Nikolay Todorov, *Bulgaristan Tarihi*, (Çev.Veysel Atayman), İstanbul 1979, s. 21.

[17] Aslında Bulgaristan'ı Bizans'tan kurtaran ve II. Bulgar devletini kuran Çar İvan Asen Kumanlardandır. Bulgar devleti Kuman olan Şişmanlar, Dormanlar, Eltemirler ve Terterler gibi Bulgar hanedanları sayesinde parlak günler yaşamıştır. Bk. Halil İnalcık,*Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Ankara 1992 .

[18] Feridun Emecen, "Kosova Savaşının Balkan Tarihleri Bakımından Önemi", *I. Kosova Zaferinin 600 Yıldönümü*, Ankara 1989, s.41.

Aleksandır'ın ölümünden sonra Tırnova'daki tahta büyük oğlu Şişman (1371-1393) oturmuş, Vidin'de ise diğer oğlu İvan Straşimir (1356-1396) bağımsız olarak idarenin başına geçmiştir. 1371 tarihinde birbirinden ayrılan Tırnova ve Vidin çarlığının yanı sıra Bulgaristan'ın kuzeydoğu kısmında despot Dobrotiç'in bağımsız siyasî teşekkülü varlığını sürdürüyordu[19].

Bulgaristan'a ilk Osmanlı fütuhatı I.Murat zamanından itibaren başladıysa da daha 1352 ve 1354 yıllarında Yanbolu, Filibe, Tunca ve Meriç nehri boyu Türklerin akınına uğramıştı[20].

Nitekim Savoy dükü Amadeu, Gelibolu'yu Osmanlılardan aldıktan sonra (1366) Bulgaristan'ın Karadeniz limanlarına saldırması üzerine[21] Osmanlılar Bulgar müttefiki olarak Tuna sahillerinde göründüler. Yanbolu'nun Timurtaş Paşa tarafından ele geçirilmesi üzerine çar İvan Şişman Osmanlı himayesini ve asker vermeyi kabul ettiği gibi kız kardeşi Keratamara'yı Murat Hüdâvendigâr'a vermiştir[22].

1387 tarihinde Sırp ve Bosna birlikleri ile Osmanlı Devleti arasında yapılan Sırpsındığı savaşında Türklerin bozguna uğramalarından faydalanan Şişman, vasallığını ve I. Murat'a yardımcı kuvvet göndermeyi reddettiyse de[23] sığındığı Niğbolu kalesini teslim alan Sultan Bulgar çarını itaat altına almayı başarmıştır. Şişman Osmanlı tabîyetine girip onun bir valisi olarak konumunu muhafaza etmekle birlikte[24] Osmanlı fetih sisteminin bir gereği olarak yerli hanedanlar ortadan kaldırılıp o bölgeler üzerinde kontrol kurulmaktaydı [25]. Bu yüzden I.Murat Kosova savaşında vefatı üzerine 15 Haziran 1389 tarihinde tahta geçen Sultan Bayezid Bulgar çarını ortadan kaldırmak için tereddüt etmeyecektir. Böylece vasallık dönemini doğrudan ilhak takip etmiştir. Bulgar aristokrasisinin büyük bir kısmını eski feodal topraklarında tımar sahibi olarak yerinde bırakılmasına[26] rağmen bu o bölgedeki halkın asimile edilmesi veya ihtida ettirerek kimliklerini ve dinlerini değiştirmek anlamında değildi. Ortadan kaldırılan sadece yerli

---

[19] *İstoriya Na Bılgariya*, Sofya 1981, III, s. 354.
[20] Yordan Andreev, *Bılgarskite Hanove I Tsare VII-XIV vek* , Sofya 1992, s. 199.
[21] Halil İnalcık, "Osmanlılar", *İ.A.*, C.XII, s. 290.
[22] İsmail H.Uzunçarşılı , *a.g.e.*, s. 187.
[23] Andreev, *a.g.e.*, s. 203.
[24] İsmail Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.I., İstanbul 1971, s. 76.
[25] İnalcık, *Ottoman Methods of Conquest*,Collekted Studies, London 1978, s. 103.
[26] İnalcık, *Türkler ve Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkanlar İncelemeleri, İstanbul 1993, s. 15 .

feodal beyler ve idareciler idi[27]. 1600 tarihine kadar köylü isyanlarının nadir görülmesinin sebebi Osmanlı devletinin toprağı ve köylü emeğini himaye ve kontrolü altına alarak uyguladığı bu merkezi sistem olmuştur[28].

Osmanlı devleti, askerî sınıflarının imtiyazlarını ve feodal haklarını kaldırmanın yanı sıra, onları kendi askerî sistemleri içine alıp voynukları[29] ve martolosları[30] kendi beyleri idaresinde Osmanlı askeri kadrosuna dahil etmiştir[31]. Bu teşkilat içinde "baştina" adlı mülk topraklarını istedikleri şekilde tasarruf etme ve kısmen de miras olarak bırakma hakkına sahip olup yaptıkları görevler karşılığında hemen hemen bütün vergilerden bağışlanmışlardır[32]. Bu yönetim tarzı Bulgarların varlığını koruyabilmelerinin ve bugün hala var olmalarının başlıca sebepleri olmuştur.

Bulgarlar XV. yüzyılın sonlarında Osmanlı devletinde görülmeye başlayan ekonomik gelişmeler ve şehirleşmeden faydalanan ilklerdendir. Bulgar toprakları İstanbul ve ordunun pirinç, et ve giyim kaynağı idi.1565 yılında batı Bulgaristan'da bulunan koyun yetiştiricilerinden ordu ihtiyaçları karşılanmak üzere 174.290 koyunu yetiştirmeleri istendi. Üst Meriç vadisinde mukataa olarak üretilen pirinçten yıllık bir milyon akçe gelir sağlanıyordu. 1571 'de Ahyolu'daki savaş gemilerin yapımında kullanılan kereste Şumno, Hezargrad, Tırnova'dan, demir ise Samakov'dan tedarik ediliyordu. Giyim ve keçe endüstrisi Filibe, Şumno ve İslimiye'de gelişerek İmparatorluğun diğer kısımlarına buradan ihracat yapılmaktaydı . 1450-1595 yılları arasında Bulgaristan'da ne bir saldırı, ne de bir ayaklanma meydana gelmiştir. Özellikle Sofya, Filibe, Silistre başta olmak üzere Bulgar şehirleri Rumeli'nin askerî ve ticari

---

[27] Hüdai Şentürk, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu Devrinde Rumeli'de Uyguladığı İskan Siyaseti ve Neticeleri", *Belleten*, C.LVII, S. 218, Ankara 1993, s. 8.

[28] İnalcik, *Balkanlar ve Türkler*, s.16-17. En azından kişisel bağımlılık ve serflikten bağımsız olan özgür köylünün varlığı ve temel üretim birimi olan küçük köylü arazilerin hakimiyeti, Romanya hariç, bütün Balkan toplumların bağmsızlık sürecine girmesine vesile olan bir karakteristik özelliktir. Bk. Maria Todorova, "The Ottoman Leqacy İn The Balkans", *Balkans, A Mirror of the İnternational Order*, Ed. Günay Özdoğan, Kemali Saybaşılı, İstanbul 1995, (s.55-74).

[29]Voynuklar, seferde geri hizmetlerde bulunup,barışta Padişah ve devlet erkanının at,beygir,katır ve develerine bakmakla vazifeli idiler. Bk.Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, Ankara 1984.

[30]Martoloslar, genelde Vidin sancağından alınarak kale,köprü ve arazi bekçiliklerinde kullanılıyorlardı. Ayrıca dogancı, madenci, derbendçi olarak da vazife görmüşlerdir. Bk. Milan Vasić, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 31., İstanbul 1978.

[31] Mücteba İlgürel, "XIV Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu " *I. Kosova Zaferinin 600 Yıldönümü*, Ankara 1989, s.19.

[32] Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgarlar ve Voynuklar* , Ankara 1989, s. 44.

merkezleri olarak gelişmişlerdir[33].

1500-1750 yılları arasında Sofya civarında bulunan topraklar (Samakov, Köstendil, Rudil) önemli endüstri merkezleri durumundaydı. Bilhassa 1600 yılından sonra bu merkezden Osmanlı ordusunun silah ve giyim ihtiyaçları karşılanmıştır. 1772 senesinde III.Mustafa Bulgar localarının kuruluşuna müsaade ederek onlara idari bağımsızlık vermiştir. Bundan başka İstanbul'da önemli bir Bulgar kolonisi vardı. Buradaki Bulgarlar bahçivanlık gibi bazı uğraşlar ile meşgûllerdi. Ayrıca çiftlik hayvan yetiştiricileri ve tüccarları külliyetli bir şekilde şehir merkezlerini gıda maddeleri ile donatıyorlardı. Böylece sağlanan ekonomik ve ticari şartların sayesinde Bulgarlar arasında bir tüccar grubu ortaya çıkmıştır ki; bunlar XIX. yüzyıl sonlarına doğru modern fabrikalar kurmaya muvaffak oldular. Osmanlı ordusunun kullandığı abanın üretildiği Sliven bütün Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük endüstri şehri olmuştu. 1836'da Dobri Jelyazkov ve Georgi Atanasov tarafından ince pamuklu ürünler üreten bir fabrika kurulduktan birkaç sene sonra Filibe'de Gümüşgerdan kardeşler diğer bir fabrika kurmuşlardır. Neticede bu gelişmeler, ortaya çıkan ve Bulgarca konuşan Hıristiyan bir üst sınıfın yaratılması ile kalmamış gelecekte Bulgarların milli kimlik için verecekleri mücadelenin öncülüğünü yapacak kadroyu da yaratmıştır[34]. Özellikle İstanbul'daki Bulgar kolonisi Bulgarların bağımsız kilise ve milli eğitim mücadelelerinde önemli katkıları olmuştur.

C. TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN-BULGARİSTAN İDARESİ.

1. Bulgar Kilisesinin Bağımsızlığı ve Eksarhlığın Kuruluşu

Bulgarların bağımsız kilise için mücadeleleri doğrudan Osmanlı hükümetine karşı değil fakat Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılıp kurtulma hedefi olarak başlamıştı. Bu konuda Bulgarların Bâbıâlî'ye, Osmanlı idaresinden memnun olduklarına ve daha ziyade Patrikhaneden ayrılmak istediklerine dair arzuhâller sunmuşlardır [35].

Osmanlılar, Bulgaristan'a yerleştikleri zaman iki ayrı Bulgar kilisesi vardı. Biri 870'de Rum Ortodoks Kilisesine bağlanan Ohri Piskoposluğu, diğeri 1235 yılında

---

[33] İnalcık, "Bulgaria", *The Encyclopedia of İslam*, E.J.Brill, Leiden 1960, s. 1303.
[34] Karpat, a.g.m.,s. 47.
[35]Mahir Aydın, "Osmanlı İdaresinde Bulgar Milletinin Şükranlarını Gösteren Bazı Vesikalar", *X.Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1993, IV, s. 1270. Sundukları ilk arzuhâl 25 Mart 1849 tarihlidir.

Tırnova'da kurulmuş bulunan Patrikhane idi[36]. Fatih Sultan Mehmet İstanbul Patriğini Ortodoks cemaatinin ruhanî lideri olarak tayin ederken Bulgarları ve Sırpları Ortodoks oldukları için Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlamıştı[37]. Kurulduğu tarihten 1870 yılına kadar 1000 yıl süre ile Ohri'de bulunan Bulgar kilisesi Rum Ortodoks kilisesine bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.Yönetimi altındaki Hıristiyan toplulukların dinî inanç ve yönetimlerine karışmayan Osmanlı devleti, Rum kilisesinin Bulgar kilisesi üzerinde uyguladığı kötü yönetimine de karışmamıştır[38].

Osmanlı devleti XVII. yüzyılda gerileme dönemine girince Müslümanlar olduğu gibi gayr-i Müslimler de bundan nasibini almıştır. Osmanlı devleti sayesinde güçlenen ve büyük hak ve imtiyazlarla donatılan Fener Rum Patrikhanesi devletin otorite zaafından istifade yolunu tutmuştu. 1767 yılında Ohri'de Başpiskoposluğunu ve bir yıl sonra da İpek Sırp Patrikliği'ni ortadan kaldırarak bütün Bulgarları Patrikhanenin idaresi altına almıştır. Bu durum ise Bulgar kilisesinin varlığına son vermiş, zamanla sahip olduğu ayrıcalıklar sayesinde Rum kilisesi Bulgaristan'a hakim olmuştur[39]. Rum etkisinin Bulgarlar arasında tepki yaratmadan yayılması Rumların ekonomik, kültür ve siyasi güçlülüğün ve üstünlüğün neticesinde gerçekleşmiştir. 1830 yılında bağımsız Yunan devletinin kurulması İmparatorluk bünyesinde Balkan milletleri için bir örnek oluşturarak İmparatorluktan kopma süreçlerini başlatmıştır. Bu anlamda Bulgar meselesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir [40]. Bir zamanki Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarında büyük Yunanistan'ı kurmayı ifade eden Megali İdeali'ni

---

[36]Yavuz Ercan, *Ondokuzuncu Yüzyılda Balkanlar'da Kilise*, Ankara 1987, s. 30.

[37]İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet ", *Türkiye Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1985, s.997. Ayrıca Cevdet Küçük ,"Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Tanzimat "*Mithat Paşa ve Dönemi Semineri* , Ankara 1987.

[38] Yavuz Ercan, *a.g.e.*, s. 30-31. Bulgar tarihçisi Bistra Tsvetkova Hristo Gandev'in *Bılgarskata Narodnost Prez XV vek* adlı eserinin giriş kısmında Osmanlıların Hıristiyan dinini temsil eden her şeyi ortadan kaldırmaya çalıştıklarını ileri sürmektedir. Profesor Tsvetkova manastırların ilk Osmanlı fütuhatı ile birlikte yağmalanarak yok edildiğini yazmaktadır. Ne var ki Bulgaristan'da bulunan yaklaşık 150 manastırdan çoğu XV asır sonlarında ve XVI asırda Osmanlı Devletinin uyguladığı istimalet politikası sayesinde(İstimalet politika hakkında Bk. Mücteba İlgürel, Osmanlı Devletinde İstimalet Siyaseti, *XII.Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, C.III., Ankara 1994) yeniden inşa edilerek Bulgar kültürünün ana merkezi durumuna gelmişlerdir. Ayrıca bk. Pars Tuğacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984, s. 54. Ayrıca Bulgar uyanışının buradan Keşiş Paisiy tarafından başlatıldığını görüyoruz.

[39] Rila, Hilendar gibi hususi imtiyazlara sahip manastırlar dışında Bulgarlar her sahada Rumların etkisi altında milli benliklerini kaybetme yolunu tutmuşlardı. Bulgar papaz ve kilise görevlileri Rumlarla değiştirilmişti.

[40]Cevat Eren ,"Tanzimat", *İ.A.*, İstanbul 1979, XI, s. 715.; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V., Ankara 1988, s. 121. Bağımsız bir Yunan devletinin kuruluşu Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasında bir başlangıç noktası teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir.

gerçekleştirmeyi üstlenen Patrikhane asimilasyon faaliyetlerine girişmiştir[41].

1838 tarihinde Tırnova'daki Rum metropolidi olan Panaret ile yerli halk arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkması üzere Tırnovo halkı Panaret'in uzaklaştırılması için etkin faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerin diğer piskoposluk bölgelerine de yayılmasıyla bağımsız Bulgar kilisesi hareketi başlamış oluyordu[42].

XIX. yüzyıl ortalarına kadar bağımsız kilise için isteklerini açık bir şekilde öne sürmeyen Bulgarlar 1844 yılında Padişaha sunulan özel bir muhtırada Bulgaristan'daki Rum papazların Bulgarlar ile değiştirilmesini; ibadetlerin Bulgarca yapılması; Bâbıâli nezdinde Bulgarların meselelerini dile getirecek ve savunacak İstanbul merkezli bir dinî temsilciliğin bulunması; papazların miktarı belli olan maaş almalarını; İstanbul'da bir Bulgar kilisesinin olmasını ve kendi gazetelerini yayınlamalarına izin verilmesini istemişlerdir[43]. 1856 Hatt-ı hümayunundan sonra, Bulgar istekleri, Doğu Ortodoks kilisesinin yeniden teşkilatlanması meselesi ile ilgili yapılan genel tartışmalarda yer almaya başlamıştır[44]. Bir program niteliği de taşıyan bu isteklerin Bulgar milletinin Rum Patrikhanesinden ayrılarak kültürel, dinî, hukukî ve siyasî bağımsızlığa götüreceği açıktı[45].

Bulgarlar Tanzimat fermanında verilen haklardan hareketle İstanbul'da bir papazhane açmak için Bâbıâlî'ye başvurmuşlardır. 9 Ekim 1849'da Padişahın onayı ile açılan papazhanenin[46] kurulmasında ilk yerli Bulgar gazetesi "Tsarigradski Vestnik"i çıkartan Aleksandır Ekzarh etkin rol oynamıştır. Papazhane binasını zengin bir Bulgar olan Stefan Bogoridi bağışlamıştır ve binaya onun adı verilmiştir (Aziz Stefan)[47]. Mart 1860'da Ortodoks Bulgar hareketinin liderleri İlarion Makariopolski, Todor Burmov ve Hristo Tapçileşta Bulgar kilisesinin bağımsızlığını haklı bulduklarını ve bunu Paskal ya da kamuoyuna bildirmeyi planladıklarını gizli bir yazıda ifade ettiler. 3 Nisan 1860'da İlarion Makariopolski İstanbul'daki Aziz Stefan kilisesinde yaptığı ayinde Patriğin

---

[41] Konstantin Kosev, "Bılgarsko Vızrajdane", *İstoriya na Bılgariya* , Sofya 1993, s. 289.
[42] Kosev, a.g.m., s. 289.
[43] Kosev ,a.g.m.,s. 292.
[44] Tetsuya Sahara, *An Eastern Ortodox Community During The Tanzimat,Documents from a Register of the Bulgarian Society in Ruse (1860-1872),*Tokyo 1997, s. 26.
[45] Zina Markova "Borba Za Samostoyatelna Tsırkva –Şkola Za Natsionalno İ Osvoboditelno-Politiçesko Sızryavane Na Bılgarskiya Narod ", *Bılgariya 681-1981*, Sofya 1981, s. 222.
[46] Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Gayrı Müslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul 1996, s. 60.
[47] Konstantin Kosev, a.g.m., s. 289.

ismini zikr etmemekle beraber Padişahın zatına dua etmiştir. Bu hareket Bulgarların "bir düşmanın düşmanı dosttur" mantığı ile hareket ettiklerini göstermektedir[48]. Onlar Fener Rum Patrikhanesine karşı verdikleri mücadelede Osmanlı devletinin destek ve yardımını aramışlar, bu yüzden her fırsatta Osmanlı Padişahına bağlılık ve sadakatlerini belirtmişlerdir. Mesela 1866 Girit ayaklanması sırasında İstanbul'daki Bulgar cemaati Sultana bir arzuhal göndererek bu ayaklanmayı protesto ettiklerini, Sultanın Bulgarlara gösterdiği iyi niyetinden memnun olduklarını ve gelecekte de buna nail olmayı ümit ettiklerini belirtmişlerdi. Bulgarların bu stratejilerinin meyve verdiğini Osmanlı hükümetinin Ortodoks milletini milli üniteler şeklinde ayırma kararında görebiliriz[49].

Rum Bulgar mücadelesinin olumlu bir sonuca ulaştırılması Bâbıâlî tarafından gelecekte Osmanlı hakimiyeti için bir tehlike oluşturacağı seziliyordu. Bu sebeple Bâbıâlî başlangıçta mücadelenin devam ettirilmesine ve meseleye çözüm getirilmemesi yönünde bir politika izlemiştir. Bu sorunun çözümünün Osmanlı devleti için yakın gelecekte tehlikeli sonuçlar doğuracağını Batılı devletler de ifade ediliyorlardı. Fransa Büyükelçisi Bure, Bâbıâlî için tehlikeli olan bağımsız Bulgar kilisesi kurulma hedefinin, siyasi bağımsızlık elde etmek yolunda önemli bir adım olduğu yönünde ikazlarda bulunuyordu[50]. Fransa ve İngiltere Balkanlar'da Rus nüfuzunu önlemek için kilise hareketini desteklememiş, XIX. yüzyılın altmışlı yıllarında Bulgarları Ortodoks mezhebinden ve dolayısıyla Rus nüfuzundan uzaklaştırmak için bir çok Katolik ve Protestan misyoneri Bulgaristan'a gelmiştir. Rusya ise Rum Patrikhanesi'nin idaresi altında Osmanlı İmparatorluğu'nda Ortodoks birliğini korumak prensibini benimsediğinden Bulgar kilise hareketini desteklemiyordu. Böylece Balkanlar'daki tüm Ortodoks milletlerini kontrolü altında tutmayı ümit etmiştir. Ancak bu hareketinin yayılması sonucunda Rus diplomasisi tutumunu değiştirmiş İstanbul Büyükelçisi olan İgnatiyev'in bu konuda Bâbıâlî nezdinde önemli çabaları olmuştur[51].

Nitekim 1868'de Osmanlı hükümeti kilise meselesine müdahale etmeye karar

---

[48] Sahara, *a.g.e.*,s.27,28.
[49] Sahara, *a.g.e.*,s.28.
[50] Markova, a.g.m.,s.222.
[51] Konstantin Kosev, a.g.m.s.,294,295. İgnatiyev, Bulgar toprakları Rusya için daha büyük öneme sahip oldukları için Yunanlıların aleyhine ve Slavların lehine bir karara varmış, Babıali'deki etkisini kullanarak Osmanlı hükümetini Eksarhlığın kurulmasının İmparatorluğa Hıristiyanları bölüp yönetme kolaylığı getireceği konusunda ikna etmiştir. Bk.Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999,* Sabah Yayınları, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul 2001, s.125.

verdi ve Patrikhaneye bir ültimatom göndererek iki öneri sundu. Her iki öneride de Bulgarlara verilecek bağımsız dinî haklar ile dini teşkilatlarına ait hususlar yer almıştır. Patrikhanenin, bu önerileri incelemeyi bile reddetmesine rağmen, Bulgarlar Bâbıâlî'nin tutumundaki bu değişimi bağımsızlıkları için olumlu bir işaret olarak idrak ettiler ve bağımsız bir Synod'un oluşturulması için acil olarak işe başladılar. Rum ve Bulgar dinî temsilcilerden oluşan bir karma komitenin barışmak için Patrikhaneyi ikna etme çabaları boşa çıktıktan sonra [52] ve bu meselenin Rusya'nın elinde devamlı bir tahrik unsuru olacağını gören Osmanlı hükümeti başını ağrıtan meseleyi bir fermanla halletmeye karar verdi[53]. Böylece 11 Mart 1870 tarihli fermanla Bâbıâlî Bulgar kilisesinin bağımsızlığını ve Eksarhlık'ı resmen kabul etti.

Bulgarların Rum kilisesinden ayrılması bir kaç asırdan beri kaybetmiş oldukları birlik duygusunun canlanmasına sebep olmuş ve bu durumun gelecekteki siyasi bağımsızlıklarına kavuşmalarında ilk adım olacağı sezilmesine rağmen zamanın hükümetinin bu konuda engel olmaya imkan bırakmamaktaydı[54].

Eksarhanenin kurulmasıyla Bulgarlar Fener Rum Patrikhanesinin asırlarca süre gelen nüfuzundan, Helenizm'den ve Rum papazların suistimallerinden kurtulmuşlardır[55]. Bağımsız Bulgar kilisesinin kurulmasına ilişkin berat şu yönden de Bulgarlar lehine önemli bir adım teşkil etmektedir ki, Bulgar Eksarhın dinî idaresine bırakılan yerler Silistre'den Vidin'e Küstendil'den Bergos'a kadar olan saha gelecekteki Bulgar devletinin coğrafyasını da ortaya çıkarmaktaydı[56]. Tartışmalı bölgelerde kilisenin Ortodoksluğun hangi branşına ait olacağının plebisitle belirlenmesi kuralını getiren Fermanın onuncu maddesi Eksarhlığı yetki sahibi yapmakla Makedonya meselesinin zemini hazırlanmış oluyordu[57]. Nitekim Eksarhane, Bulgarların Makedonya'yı topraklarına katmak için bu bölgede giriştikleri faaliyetlerine, gönderdiği din adamları ve öğretmenler vasıtasıyla katılmıştır[58]. Osmanlı idarecileri Bulgarların Patrikhanenin ruhani idaresinden kopup bağımsızlık elde etmelerinin siyasi

---

[52] Sahara, *a.g.e.*,s. 29.
[53] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VII, Ankara 1977, s. 93.
[54] Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikât*, İstanbul 1979, s. 48.
[55] Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi 1850-1875*, Ankara 1992, s. 221
[56] Mahir Aydın, "XIX Yüzyılda Bulgar Meselesi" *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Ankara 1990, s. 282.
[57] Glenny, *Balkanlar 1804-1999*, İstanbul 2001, s. 114.
[58] Gül Tokay, "Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış 1878-1908 ", *Yeni Balkanlar Eski sorunlar*, Hazırlayan Kemal Saybaşılı, Gencer Özcan, İstanbul 1997, s. 27.

bağımsızlıkların ilk adımı, ayrıca Büyük Bulgaristan teşkilinin rehberi olduğunu fazla bir zaman geçmeden anlamışlardır[59]. II. Abdüihamid bu durumu Bâbıâlî'nin affedilmez bir hatası olduğunu hatıralarında belirtmekle[60] beraber Stambolov, Makedonya ve Edirne bölgeleri için Bulgar metropolit beratları elde etmeye başarmıştır. Ancak genel olarak Makedonya ve Edirne'de Bulgar kilise inşası için talepler sakıncalı bulunup Osmanlı idarecileri tarafından geçiştirilmiştir[61].

İstanbul'da Bulgar Eksarhanesi, Rumlar'ın Patrikhanesi gibi Bulgarların dinî ve milli bir merkezi olmuştur. Burada yaşayan Bulgarları etkilemiş, onların dinî, siyasî, kültür faaliyetlerini idare etmiştir[62]. Ne var ki Bulgarlar lehine sonuçlanan bu mesele bununla kalmayarak Osmanlı devleti bundan sonra Patrikhanenin muhalefeti ile meşgul olacaktı. Bu muhalefet özellikle Bulgar piskoposlarına verilen beratlar konusunda açık bir şekilde görülebilir. Patrikhane Bâbıâlî ile yazışmalarda statukonun korunmamasına ilişkin ve kilise haklarının devamlı çiğnenmesine yönelik suçlamalar dile getirilmiştir[63].

2.Bulgarların Bağımsız Eğitim Faaliyetleri ve Bâbıâlî'nin Tutumu

Rum okulları XIX. yüzyılın başlarında İmparatorluğun en gelişmiş okulları durumundaydılar. Ancak bu yüzyılda, büyük ticari merkezlerde bulunan Bulgar tüccarları Rum eğitim sisteminin kabul edildiği, fakat eğitimin bazı bölümlerinin Bulgarca yapıldığı okullar kurmaya başladılar. Söz konusu "Rum-Bulgar okulları" Bulgar eğitiminin gelişmesinde birinci merhaleyi teşkil etmiştir. Bu şekilde Bulgarlar gerçekleştirdikleri eğitim faaliyetleri vasıtasıyla tarihî geçmiş dil ve kültür mirasının müşterekliğini yeniden ortaya koymak için çaba göstermişlerdir[64]. Rumlaştırılmaya karşı milli benliklerini korumak adına verdikleri bu mücadelelerinde Osmanlı devletinden olduğu gibi Rusya tarafından destek almışlardır.

1830-1840 yıllar arasında Rusya'da öğrenim görmek üzere genç Bulgarlar bu ülkeye gönderilmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde Rus okul, akademi ve üniversitelerinde Bulgar öğretmenleri, yazarları, din görevlileri, ressamları

---

[59] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A), Yıldız Perakende Evrakı, Arzuhal ve Jurnaller(Y.PRK.AZJ), nr. 9/13 ; Yıldız Esas Evrakı Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, nr.86/32-3121.
[60]Sultan Abdüihamid, *Siyasi Hatıratım*, İstanbul 1987, s.148.
[61]B.O.A. ,Yıldız Esas Defterleri(Y.EE D.), nr.1182, İ.nr.397, H.E.nr 816 (13.03.1892).
[62] Halil Yaver, *Bulgaristan'ın Balkanları İstila Planları*, İstanbul 1983, s. 31.
[63] Theodore H.Papadopoullos, "Ortodox Church and Civil Authority", *Jurnal of Contemporary History*,. Ekim 196, II., s. 206.;YPRK.AZJ. nr.28/59 (5 Mayıs 1894).
[64] Sahara, *a.g.e.*, s. 37, 38.

yetiştirilmiştir. Bulgar mâarifi üzerindeki Rus etkisi Bulgaristan'da ders kitapları, pedagoji ve edebiyat kitaplarının yayılması ile sınırlı kalmamıştır. Rusya ayrıca mali destekte de bulunmuştur. 1846'da Aleksandır Ekzarh, Bulgar eğitiminin tamamen Rus etkisi altında gelişmesine ilişkin Rus İmparatoruna iki öneri götürmüştür. 1847'de İstanbul'a yerleşen Ekzarh, Rus hükümeti tarafından tahsil edilen yıllık 10 bin gümüş ruble ile Bulgar okulların gelişmesini desteklemiş, ayrıca Makedonya ve Edirne'de yeni okulların açılması için yardım etmiştir. Rus yardımı ile "Tsarigradski Vestnik "adlı ve Bulgar maarîfinin ilk tribünü olan gazetenin neşri gerçekleşmiştir. 1830-1850 yıllar arasında Bulgar maârifindeki Rus etkisi Bulgar aydın zümresinin oluşturulmasında büyük rol oynamış, Rusya'nın Bulgaristan'da ki nüfuzunun zeminini hazırlamıştır[65].

Bu gelişmelerin neticesinde ilk Bulgar okulu Rusya'da yaşayan tüccarların yardımıyla 1835 senesinde Gabrova'da Vasil Aprilov tarafından kurulmuştur. Bu okulun açılmasından on sene geçmiştir ki kuzey ve güney Trakya ve Makedonya'da yüzden fazla Bulgar ilkokulu açılmıştır[66]. Rusya'nın bu faaliyetlerine karşı Osmanlı devleti kayıtsız kalmamış, Bulgarları Rus nüfuzundan uzak tutmaya ve onların kültür hayatını kendi nüfuz ve kontrolü altında tutmaya çalışmıştır.

Müslüman ve gayr-ı Müslimlerin eğitim ayrılığı prensibini getiren Maa'rîf-i Umûmiye Nizamnâmesi (1867) ilân edilene kadar Osmanlı devletinin hakim çevreleri arasında Müslüman ve gayr-i Müslim öğrencilerin tabî olacakları karma eğitim sistemin gereği tartışılmıştır[67]. Her iki tarafın muhalefetine sebep olmasına rağmen bu fikrin iki avantajı vardı. Geleneksel Müslüman eğitim sistemi gayr-i Müslimlerin daha gelişmiş sistemleriyle birleştirildiğinde modernleşecekti. Diğer yandan karma eğitim sistemi, Gayr-i Müslimlerin devlete sadakatini temin edecek, böylece gayr-i Müslim milliyetçiliğinin ayrılıkçı unsurları yok edilecekti. Rusçuk'taki Bulgar topluluğun ileri gelenlerinden olan Haci İvan Hacipençoviç aynı sınıflara giren ve kaliteli öğretmenler tarafından aynı eğitimi aldıklarında aynı devlette doğan fakat yalnızca inançları dolayısıyla birbirinden ayrılan çocukların birbirini sevmeyi öğreneceklerini ifade etmesi

---

[65]Nikolay Gençev, *Bılgarsko Vızrajdane*, Sofya 1988, s.164-165. Nayden Gerov, Dobri Çintulov, Todor Burmov, I Antim Natanail Ohridski , İvan Bogorov, v. s. Bulgaristan' da Rus kültür –politik etkisinin temellerini atmışlardır.

[66] Osman Nuri Peremeci,*Tuna Boyu Tarihi*, İstanbul 1942, s. 179, 187, 188.

[67] Tuna Vilayeti Valisi Mithat Paşa karma eğitim sisteminin en koyu taraftarlarından biridir.Bu sistemi Tuna Vilayetinde uygulamaya koymak için çok çaba harcamış ancak Bulgarlar tarafından büyük tepkilerle karşılanmıştır.

bu fikri açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Osmanlı devleti, Bulgarları kilise şamdanları İnciller ve okul defterlerin ithallerinde vergiden muaf tutmuştur. Bu himayenin karşılığında Bulgar topluluğu, Osmanlı yerel idarecileri ile iyi ilişkilerde bulunmuş ve hükümet karşıtı siyasi propagandaların yayılmasını önlemekte onlarla işbirliği yapmıştır[68].

Mithat Paşa Rusçuk'ta bulunduğu 3 yıl (1864-1868) içinde devamlı bir surette kurduğu matbaanın faaliyetleriyle ilgilenerek, Rusların dini eserler vasıtasıyla yaptıkları propagandayı önlemek ve bu matbaayı Bulgar yazar ve naşirlerin merkezi haline getirmek için epey eski Slav (kilise)harfleri de temin edilmiştir. [69].

Osmanlı hükümetinin kültür politikasının bir diğer örneği de Cevdet Paşa'nın 1869'da yaptığı kitap bağışı idi. Osmanlı tarihi tanıtılarak devlete sadakat duygusunun geliştirilmesini amaçlayan bu bağış Cevdet Paşa'nın Türk tarihi ile ilgili kitabının nüshalarından ibaretti. 1867'de Tuna vilayetinde İsmail Kemal Bey editörlüğünde "İztoçnik Mneniya " adlı bir jurnalin Bulgaristan'da yayınlanması Osmanlı hükümetinin Bulgarların kültür hayatı ile yakından ilgilendiğini göstermektedir [70].

Bulgarlar, eğitim ve basın hayatlarının hız kazanmasına ve hızla kültürel bağımsızlığına yol açan Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) ve özellikle Islahat Fermanının verdiği haklardan büyük ölçüde yararlanmışlar. Islahat döneminde (1856-1876) Bulgar okulları hızla arttığını görmekteyiz. 1850 tarihinde bütün Balkanlar'da Bulgarların 588 okulu varken, bu sayı 1865 yılında 986'ya, 1870'de 1217'ye, 1877'de 1504'e yükselmiştir[71].

Tanzimat'tan sonra Osmanlı devleti, din ve milliyet farkı gözetmeden memleketin farklı bölgelerindeki ilk ve orta okullarda kabiliyetli ve çalışkanlığı ile

---

[68] Sahara, *a.g.e.* s. 40, 41, 42. Osmanlı hükümeti 1868'de 1649 kopye İncili Bulgar kiliselerine bağışlamıştır. Bunlar Eksarh Aleksandır tarafından neşr edilmiş ve Rusçuk'taki Bulgar cemaati bu bağışlardan bir kısmını Razgrad, Şumen, Sviştov, Pleven, Nikopol, Djumaya ve Silistre'ye ulaştırmıştı. Bu politkayı II.Abdülhamid de uygulamış, Bulgaristan Emareti ile Doğu Rumeli'deki basını kontrol altında tutulmak için gazetelere maddi yardımlarda bulunulmuştur. Osmanlı devleti Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'deki basını kontrol altında tutmak işin gazete müdürlerine para miktarları tahsis edilmiştir . Bk.Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.) Bulgaristan Tezakir Defteri (B.T.D.) nr.957/60-21.S.821 T.25 B .1312 (22.1.1895)

[69] İsmail Eren, "Tuna Vilayeti Matbaası ve Neşriyatı 1864-1877", *Türk Kültürü Dergisi*, S. 29., İstanbul 1965, s. 313. Bu ilk vilayet matbaada 140 kadar Bulgarca eser basılmıştır. Mithat Paşa hakkında ayrıca, Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi*, Ankara 1992, s. 166-176.

[70] Sahara, *a.g.e.*, s. 43.

[71] Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri 1878-1986*, İstanbul 1986, s. 29.

dikkat çeken öğrencilere İstanbul'da lise ve yüksek tahsillerini parasız yatılı yapabilmek imkanı vermiştir. Bunlar arasında Bulgar asıllı gençler de 1876'da açılan Galatasaray lisesine alınmıştır. Stambolov, Savov, Mihailov, Mihailovski, Konstantin Veliçkov buradan mezun olup yeni kurulan Bulgar devletinin fikir ve siyasi hayatında önemli roller oynamışlardır[72].

D. BULGAR İSYANLARI VE NEDENLERİ.

1. Dış tahrikler.

Osmanlı devletinin çöküşünden faydalanan yalnız Fener Rum Patrikhanesi değildi. Devletin içişlerine müdahale etmekten geri durmayan büyük devletler Osmanlı devleti tebaası olan Hıristiyan azınlıklarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmışlardır. Rusya, İstanbul ve Boğazları ile doğu illerini ele geçirmek için Ortodoks ve Gregoryen Hıristiyanlarını kullanmıştır[73].

Bulgarlar milli eğitim ve bağımsız kilise için verdikleri mücadelenin yanı sıra üçüncü hedefleri olarak beliren siyasi bağımsızlık yönünde de mücadelelerine hız vermekteydiler. Onlar XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ve XIX. yüzyılın ilk yarısında Türk-Rus savaşlarında ve komşu Balkan devletlerinin mücadelelerinde yer almışlardır. Bu devirde Rusya'nın yapmış olduğu savaşlar Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü zayıflatmış ve yerel bağımsızlık hareketlerini teşvik etmiştir. Bu anlamda da Rusya Balkan halklarının bağımsızlık mücadelelerinde güvenilir bir müttefiki olarak ortaya çıkmıştır. 1768-1774 Osmanlı–Rus savaşı bu bakımdan önemlidir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması Balkan halklarını büyük ölçüde ümitlendirmiştir[74]. Rus çarlarının Osmanlı devletine yaptıkları sürekli savaşlar Bâbıâli'nin Karadeniz'in kuzey ve doğusundaki hakimiyetini ortadan kaldırmayı ve Rusya'ya Boğazlardan sıcak denizlere

---

[72]Hakkı Meçik, *Bulgaristan Türklerinin Durumu*, İzmir 1984, s. 17, 18, 19.; Stambolov 8 yıl Bulgaristan'ın hükümet başkanı idi. Savov, Balkan savaşlarında Bulgar orduları Başkumandanı, Mihailov Bulgaristan'ın İstanbul'daki Başkonsolosu gibi görevlerde bulunmuşlardır, Mihaylovski ise Prensliğin fikir ve siyasi hayatında önemli rol oynamıştır.

[73] Salahi Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkarın Rolü", *Belleten,* C. XLIX., S. 195, Ankara 1986, s. 651. İngiltere Ortadoğu, Mısır, Arabistan ve Irak'taki etkisini korumada ve daha dayatmada Protestanları alet edinmiş, Fransa ise Klikya, Lübnan ve Suriye'deki çıkarları için Katolik ve Gregoryenleri kullanıyordu. Rusya bu hakkı Küçük Kaynarca antlaşmasıyla Ortodoksları himaye etme hakkını elde etmişti.

[74] Elena Statelova-Stoyço Grınçarov, *İstoriya na Nova Bılgariya 1878-1944*, C.III., Sofya 1999, s. 179: 1768 savaşı ile başlayan Rus saldırıları 60 yıl içinde üç kez daha yenilenerek Osmanlı devletinin gücünü kesmiş, 1774 Küçük Kaynarca ve daha sonra 1833 Hünkar İskelesi sözleşmesiyle Rusların Osmanlı içişlerine karışmasına yol açmıştır.

serbest geçişi sağlamayı amaçlıyordu[75]. Bulgarların 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Ruslar ile ilk defa fiziki temasta bulunduktan[76] sonra Rus çarları Bulgaristan'da geniş faaliyetler gösterdiler. Rusya'nın Slav Birliği (Panslavizm) adı altında kurduğu derneklerin faaliyetleri Rumeli'yi isyan ve karışıklıklara boğmuştur[77]. Rusya'da XIX yüzyıl ortalarına doğru süratle gelişen Panslavizm hareketi "Türklerin zulmü altında inleyen Slav kardeşlerini kurtarma" bahanesi altında hareket ediyordu. Ancak esas gayeleri, Rusya'nın hakimiyeti altında bütün Slavları birleştirmek ve İstanbul'u ele geçirmekti[78] . Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa Bulgaristan'ın teftişine çıkıp Rusya'nın ilan ettiği zülüm v.s iddialarını asılsız olduğunu ispat etmiş, fakat Bulgaristan'da istiklal düşüncesi yeşermeye başlamıştı[79]. Rusya, gerek Avrupa gazetelerinde yayınlattığı asılsız iddialar ve gerekse yaptığı diğer propagandalarla, Bulgar meselesini devletlerarası bir hadise haline getiremeyince, yeni bir plan uygulamaya karar vermiş ve Bulgarların, Osmanlı idaresinden kaçtıkları intibalarını uyandırmak için, onları kendi topraklarına davet etmiştir. 1860 Eylülünden 1861 Haziranına kadar devam eden teşvik tehdit ve propaganda faaliyetleri sonucunda sayıları 1000 kadar olan göçmenler daha ziyade Vidin Sancağına bağlı Belgradcik ve Jan kazaları ile Lom ve Sahra kazalarına ait köylerin ahalisinden meydana gelmekteydi. Ancak Ruslar tarafından aldatılmış olduklarını anlayan Bulgar göçmenleri geri dönmek için Osmanlı Devleti'ne müracaat etmiş ve Rafail Hava Efendi'nin faaliyetleri sayesinde dönüşleri mümkün olabilmiştir[80]. Aslında Rusya böyle bir politikaya ilk defa başvurmuyordu. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşın başlamasıyla birlikte, kısa bir zamanda Tuna'yı aşarak, Edirne ve çevresi dahil olmak üzere, Rumeli'nin büyük bir bölümünü işgal eden Ruslar, yüzyıllardır Osmanlı sınırları içinde yaşayan binlerce Rum, Ermeni ve Bulgar reayayı vatanlarından koparıp Rusya'ya sevk etmişti. Bundan önce de 1806-1812'de Bulgarları Bucak'a iskan etmesi

---

[75] Simeon Damyanov, "Bılgariya v Politikata na Velikite Sili 1878-1918", *Bılgariya 681-1981*, Sofya 1981, s. 307.

[76] Stanford Show-E.Karal Show, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II., İstanbul 1983.

[77]Mahmud Celaleddin Paşa, *a.g.e*, s. 40, 74. Panslavizm, Rusya'nın özellikle çarlık döneminde uyguladığı, Slav ırkından olanları kendi hakimiyeti altında bir devlet halinde toplama siyasetidir.1836'da Rusya'da kurulan Panslav komitesinin asıl gayesi, Osmanlı Devleti ile Avusturya İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Ortodoks Slavları kendi devletlerini kurmak için desteklemekti. XVI asırdan beri Ortodoks Hıristiyanlarının savuncusu kesilen Rusya 1853 Kırım savaşında Batı Avrupa Hıristiyanları tarafından mağlup olunca din birliği yanında ırk ve dil birliğine dayanan bir ideolojik tavır takınmıştır. Bk.Kemal Karpat, "Türkler"(Osmanlılar), İ.A. XII/2, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1988, s. 361.

[78] Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (Çev., Agah Oktay Güner), İstanbul 1983, s. 5.

[79] Mahmud Celaleddin Paşa, *a.g.e.*, s. 40.

[80] Mahir Aydın, "Vidin Bulgarları'nın Rusya'ya Göç Ettirilmeleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 53, İstanbul 1988, s. 89, 70, 73.

sonucu 1827'de Bucak'ta 48 adet Bulgar kolonisi vücuda gelmişti. Bütün bunlar, Rusların 18-19. yüzyıllarda bilhassa Osmanlı devleti ile yapmış olduğu savaşlar sonucunda ellerine geçirmiş oldukları geniş ve verimli topraklara dışardan göçmen çekerek buralara yerleştirme siyaseti güttüğünü açıkça göstermektedir. Bu yolla Rusların ekonomik ve askeri faydalar başta olmak üzere, ileriye dönük çok yönlü yararlar sağlayacakları muhakkaktı [81] .

Tanzimat esasları her tarafa ilan edilmiş ve açıklanmış olmakla beraber Bulgaristan'da birçok malî ve içtimaî bozukluklar yüzünden istenilen neticeyi verememişti. Bâbıâlî Tanzimat'ın ilanına rağmen, Bulgaristan'da toprak ve vergi işlerini bir türlü yoluna koyamamış, ağaların, zaptiyelerin, tahsildarların suistimallerini kaldıramamış, eşkıyaları temizleyememiş, vaadettiği hiç bir şeyi yerine getirememişti[82]. Bâbıâlî reaya arasında her türlü hoşnutsuzluğun başlıca kaynağı olan toprağın tasarrufu meselesini kökünden hal etmek için zorlayıcı bir karar vermekten dahi çekinmemiş, ancak Bulgaristan'da çorbacılar ve kocabaşıların halk üzerindeki hakimiyetlerinin devam etmesi Osmanlı hükümetini bir çıkmaz ile karşı karşıya bırakmıştır[83]. Bunun yanı sıra Tanzimat Fermanını kendi menfaati doğrultusunda uygulamaya kalkışan Rum papazların istismarı sonucu Bulgarların Osmanlı devletine karşı ilk ciddi hareketi 1841'de meydana gelmiştir[84]. Bu hareket verginin ağırlığı ve memurların Bulgarlara kötü muamelesi iddiasıyla Leskofça ile Niş şehir ve köylerinde ayaklanma şeklinde başlamış[85] ancak yapılan inceleme sonucunda isyanın Sırbistan ve Rusya'nın tahrikleri dolayısıyla gerçekleştiği anlaşılmıştı. Niş'te olan hadiseleri tahkik etmek için Bâbıali tarafından bu bölgeye gönderilen Ahmed Tevfik Bey, İstanbul'a döndükten sonra bu hususta verdiği raporda, isyanın vergi meselesi ile hiç bir ilgisinin olmadığını, hadisenin tamamen Sırpların tahriki ve siyasi maksatla meydana getirildiğini

---

[81] Ufuk Gülsoy, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reaya, *Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul 1993, s.23-24; Kemal Beydilli, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göç*, Ankara 1998. Konstantin Kalçov, Rusya'nın İstanbul ve boğazlara sahip olmak için Bulgarları kendi amaçları doğrultusunda kullanarak, Bulgar halkına birçok defa acı çektirdiğini dolayısıyla Rus nüfuzundan uzak kalınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kalçov bunun için 1887'de Osmanlı Padişahına dualist devlet kurma teklifini sunmak için görevlendirilmiştir Bk. Konstantin Kalçov, *Bılgaro-Turskite Otnoşeniya*, Sofya 1917, s. 12, 13.

[82] Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, s. 44.

[83] İnalcık, *a.g.e.* s. 110.

[84] Eugene Morel, *Türkiye ve Reformları*, İstanbul 1984, s. 37.

[85] Yusuf Halaçoğlu, " Bulgaristan madd." *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (D.İ.A),* VI, İstanbul 1992, s. 397.

belirtmiştir[86].

Sırbistan XIX yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa için artık söz konusu olmayan bir "ortaçağ imparatorluğunu" ihya etmek gibi bir idealin peşindeydi. Sadece bir kaç yıl varlığını sürdürebilen ve sınırları içerisinde Sırp halkına ait olmayan toprakları içeren geçmiş Duşan İmparatorluğu'nun ihyası için Sırbistan ideolojik, politik ve propaganda faaliyetleri yürütmekteydi. 1844 yıllında Sırp devlet adamı Garaşanin hazırladığı "Naçertanie" adlı planda tüm Balkan devletlerinin Sırp devleti idaresi altında birleşmesini öngörüyordu. Sırp ideolog ve siyasetçileri Sırbistan'ın Balkanlarda birleştirici "Piemont" rolü oynaması gerektiği tezini ileri sürmekteydiler[87]. Bu maksatla Sırp hükümeti hem Bosna tarafına ve hem de Bulgaristan'a eşkıyalığı yaymak istiyordu. Sırbistan'dan Bulgaristan'a ve Bosna'ya ihtilal heveslerinin ve silahlı eşkıya fırkalarının geçirilmekte olduğu, Osmanlı devleti tarafından Sırp Prensliği'ne defalarca yazıldığı halde bu durum devamlı olarak inkar edilmiştir[88].

1841 ve 1850 senelerinde olduğu gibi 1868 ve 1876 senelerinde meydana gelen Bulgar isyanları tamamen dış tahriklere bağlı olarak ortaya çıkmıştı[89]. 1866 Girit isyanı Osmanlı Devletinin zaaflarını ortaya koymuştu. Bu durumdan Slavlar Balkanlardaki Hıristiyan reayanın artık Türklere karşı toptan ayaklanmaları için zamanın geldiği sonucuna varmışlardı. İgnatiefin de kışkırtma ve çabalarıyla Hersek ve Bosna isyanları başlamıştır [90].

2. Bulgar Komiteleri ve Terör Faaliyetleri.

Osmanlı yönetimi sayesinde huzur ve güvenin hüküm sürdüğü Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin gücü ve kontrolü azalınca terör ve anarşi baş göstermişti. Kırım savaşında 1853-1856 iki bin kişilik bir Bulgar gönüllü kıtası Osmanlılara karşı Rus saflarında yer almış[91], savaşın sonlarına doğru, Bulgaristan'da eşkıyalık ve isyan faaliyetleri iyice artmaya başlamıştır. Osmanlı devletinin zayıflığından faydalanan

---

[86] Aydın, "XIX yüzyılda Bulgar Meselesi", s. 282, 283.
[87] Sava Penkov, *Berlinskiyat Dogovor İ Balkanite*, Sofya 1985, s.11. Garaşanin böyle bir misyon ile Makedonya'ya Stefan Verkoviç'i göndermiştir.
[88] Mahmud Celaleddin Paşa, *a.g.e.*, s. 93 v.d.
[89] Aydın, "Osmanlı İdaresinde Bulgar Milletinin", s.1276.
[90] Kohn, *a.g.e.*, s. 10. Konstantin Kosev Şark meselesinde yeni bir dönemi başlatan 1875 yazında Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen ayaklanmaların alevlendirilmesinde Almanya diplomasisinin önemli çabaları üzerinde durmaktadır. Bk. Rusko-Turskata Voyna, s.11.
[91] Türker Acaroğlu, "Bulgaristan", *Tanzimat Ansiklopedisi*, VIII, s. 393.

Bulgarlar özellikle Bükreş ve Odessa'da devrimci merkezler kurmuşlardır. 1860 yıllar başlarında Sırp hükümeti Bulgar devrimci hareketiyle işbirliği içindeydi. Nikolay Pavloviç İgnatiyev'in İstanbul'a Rus konsolosu olarak atanmasıyla çalışmaları büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bu çerçevede İgnatiyev'in 1864'te gelişinden bir yıl sonra Rus hükümeti Rusya'daki güney Slavlarını eğitmek için 5.000 gümüş ruble dağıttı. Rusya ile giderek artan bağlar sürgünde yaşayan bazı iyi eğitilmiş ve işsiz Bulgarları daha da radikalleştirdi. Bükreş'teki en büyük grup 1866'da Bulgar Gizli Merkez komitesini kurdu ve bu örgüt Osmanlı topraklarına silahlı tecavüze başladı. Fakat Bulgar köylüsünün desteği elde edilmeden yapılan isyanların hepsi başarısızlıkla sonuçlandı[92]. Ancak düzenledikleri çete faaliyetleri ve terörle Osmanlı devletini büyük ölçüde huzursuz etmişlerdir. Örneğin 1867 mayısında isyan çıkarmak üzere Filip Totü elebaşılığında Eflak'tan Tuna vilayetine giren bir çete Osmanlı askerleri tarafından dağıtılmıştır. Ele geçirilen komiteciler Diyarbakır'a mahkum edilmiştir[93].

Komite, çete faaliyetlerinin yanı sıra diplomatik yollara da başvurmuştur. 1867'de komite Avusturya-Macaristan ikileminin etkisi altında Sultan Abdülaziz'e siyasal-dinsel özerkliği bulunan bir Bulgar Krallığı kurulması ve Osmanlı Sultanın aynı zamanda Bulgar kralı ünvanını da taşıması için bir muhtıra ile başvurduysa da bu başvuru pek ilgi görmedi[94].

1872'de İç Devrimci Merkez Komitesi kurulduktan sonra üç Bulgar aydını Vasil Levski, Lyuben Karavelov, Hristo Botev Osmanlı devletine karşı silahlı saldırılar planlamaya başladılar[95]. 22 Eylül 1872 de bu komiteye mensup Dimitır Obşti Arabakonak geçidinde Türk postasını soymuş, polis ise suçluları yakalamıştı. Yaptıklarının adi bir eşkıya soygunu olmadığını, bir siyasi olay olduğunu dünyaya ispatlamak için, Obşti komite ve komitacı arkadaşlarını ihbar etmiştir. Böylece İç Devrimci örgütüne büyük darbe indirilmiş ve bu ihbarlar neticesinde Vasil Levski

---

[92] Glenny, *a.g.e.* ,s. 115.

[93] Atanas Boykov, "Sıdbata Na Sviştovskite Zatoçenitsi V 1867 Godina,"İstoriçeski Pregled Kn.8. Filibe metropoliti Natanail'in kardeşi 1881'deki Edirne olaylarında yer almış Beyazkale'de 15 yıl kürek cezasına çarptırılmıştır. Kiril i Metodiy" kütüphanesi Sofya, 25 Kasım 1894 tarihli "Pravo" gazetesi, S.3, s. 2.

[94] Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara 1995, s. 29.

[95] Glenny, *a.g.e.*, s. 116. Nisan ayaklanmasından sonraki 30 yıl içinde bu komite hayallerinin felaketle sonuçlanmasına rağmen bu insanlar yeni Bulgar devletinin yazarları, tarihçileri ve gazetecileri tarafından devleştirilmiştir .

yakalanıp, Sofya'da çıkarıldığı mahkemece suçlu bulunup asılmıştır[96]. İç Devrimci Merkez Komitesi Bulgar halkını genel bir ayaklanma için hazırlanmayı ve uluslar arası koşullarının uygun bir zamanında Şark meselesini yeniden alevlendirmeyi amaçlıyordu. Zira Rusya'nın, 1853-1856 Kırım savaşından sonra Şark meselesindeki egemenliği son bulmuş ve 1860-1870'li yıllarda dikkatini Orta Asya, Uzak Doğu ve Orta Avrupa'ya yöneltmişti. 1860'lı yıllarda Almanya birliğinin oluşmaya başlamasıyla Şark meselesinde görülmeye başlayan kıpırdama Bulgarları ümitlendirmiştir. Nisan 1876 meydana getirdikleri ayaklanma Osmanlı devleti tarafından bastırılmış, ancak Rusya'nın teklifi ile toplanan İstanbul Konferansı'nda Bulgar meselesinin uluslararası platformda ortaya konmasıyla bir bakıma Bulgarlar amaçlarına ulaşmıştı. Konstantin Kosev'e göre, Kırım savaşından sonra belirlenen statukonun kırılması yönünde hareket eden Almanya'nın Osmanlı devletini İstanbul Konferansın kararlarını kabul etmemesi yönünde harcadığı çabalar Osmanlı devletini Rusya ile savaşa iten başlıca nedenlerdendir[97]. İngiltere ise Nisan 1876'da patlak veren Bulgar ayaklanmasının Osmanlı hükümetince sert bir şekilde bastırılmasının İngiliz kamuoyundaki tepkilerine rağmen Osmanlı devletinin Üç İmparatorlar Ligi (1872 tarihli) ve özellikle Rusya tarafından parçalanmasından endişe ettiği için Bâbıâlî'yi desteklemekteydi[98]. İngiltere Rusya'nın Osmanlı devletine karşı ciddi olarak savaş etmeyi düşünmediği yönünde bir karara varmış ve statukonun muhafazası için Osmanlı devletini konferansta da desteklemiştir[99]. Netice itibarıyle iki devlet arasında savaş patlak verdikten başka, büyük güçlerin dikkati Balkan Yarımadasına çekilmiştir. Bu tür tarihi bir fırsatı kaçırmamaları gereğini Bulgarlar artık idrak etmişti.

---

[96] Nikolay Gençev,*Vasil Levski,* Sofya 1987, s. 72.

[97]Rusko – Turskata Voyna (1877-1878), *Dnevnitsi, Spomeni, Zapiski, Korespondentsiya*, Sofya 1998, s.9, 10, 13. Bu eserin giriş kısmında Bulgar tarihçi Konstantin Kosev, Bulgar meselesinde Almanya'nın birinci derecede oynadığı rol üzerinde durarak, Rusya'nın 1877-1878 savaşına giden yolda emperyalist amaçları gütmediğini, adeta bu savaşa Almanya tarafından sürüklendiğini yazmaktadır. Bk. *a.g.e*. s. 5-17. Prof. Dr. Fikret Adanır 1870-1878'e kadar olan dönemde "Pansavizm" in Rus-Balkan politikasında etkileri üzerinde durmakla beraber Rus resmi politikasının panslavist değil, profesyonel olduğunu ifade etmektedir. Bk.Fikret Adanır," Balkan Ulusul Kurtuluş Hareketleri ve Osmanlı-Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 170, 171.

[98] Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri*, Ankara 1978., s. 25.

[99] Rusko-Turskata Voyna, s. 13.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. 1878-1887 OSMANLI DEVLETİ-BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ.

A. BERLİN ANTLAŞMASI VE GETİRDİKLERİ.

1875 yazından 1878 yazına kadar geçen üç yıl Osmanlı devleti için 1774-1814 yılları arasında yaşadığı benzeri durumlardan çok daha dramatik geçmişti. Bu üç yıl içerisinde devlet büyük mali krize, iki Sultanın tahttan indirilmesine ve birisinin suikastine, ilk parlamenter sistemi getiren anayasanın ilanına ve sonradan feshine sahne olmuştu. Bunun yanı sıra Bosna, Hersek ve Bulgaristan'daki ayaklanmaları, vasal devletleri olan Sırbistan ve Karadağ'nın mücadeleleri, Rusya'nın Panslavist faaliyetleriyle ve Avrupa güçlerinin müdahaleleriyle karşı karşıya kalmıştı.En önemlisi 1877-1878 Rusya ile savaştan mağlup çıkmış[100], barış için 3 Mart 1878 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasıyla Rusların ileri sürdükleri ağır şartları kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu şartların başında ise Tuna vilayeti ile aşağı yukarı Makedonya'nın tamamını ve Trakya'nın bir kısmını içine alan 162.300 km² genişliğinde, nüfuzu 4 milyona yakın olan bir Bulgaristan'ın kurulması geliyordu. İdarenin tanzimi için iki sene müddetle Rus işgali altında kalması öngörülen bu ülkeyle Türkiye arasındaki müşterek hudut, batıda Ege Denizi'ne çıkış sağlayacak Drine bölgesinden kuzeye doğru bu nehri ve Rodop silsilesini takiben Edirne'yi aşarak Lüleburgaz yoluyla Midya civarında Karadeniz'e ulaşıyordu[101].

Bu antlaşmayla Rusya'ya İstanbul yolu açılmıştı. Rusya, Ayastefanos'ta antlaşmayı imzalatmakla hem Balkan Slavlarına, hem de Avrupa büyük devletlerine kudret ve kuvvetinin bir örneğini göstermek istiyordu[102].

Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya tam istiklal tanınıp, Besarabya, Kars, Ardahan, Batum, Doğu Bayazid Rusya'ya veriliyordu. Bu durum Rusya'nın Osmanlı devletini hegemonyası altına alma teşebbüsüne bir dönüş[103] dolayısıyla Rusya'yı üstün

---

[100] Roderic Davison, "The Ottoman Empire and The Congress of Berlin", s. 210.

[101] Esad Fuad Tugay, 1877-1878 Türk-Rus Savaşından Sonra Balkanlar'da Durum, *Belleten*, C.XXXVI,S.141, Ankara 1972, s. 15.

[102] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VII., Ankara 1988, s. 64. 3 Mart günü imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasının üzerine Grandük Nikola askerlerine hitaben "Türkler mağlup oldu,barış yapıldı. İşte İstanbul" diye bağırmıştır. Bk. Fahir Armaoğlu , *19 yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara 1999, s. 522.

[103] *Osmanlı Devleti 1600-1908*, Türkiye Tarihi, C.III., ed. Sina Akşin, İstanbul 1995, s. 162 v.d.

konumuna getirmekteydi. Bu ise Avrupa'nın kuvvetler dengesini bozduğundan, çıkarlarının zedelendiğini gören diğer Avrupa devletlerinin bozulan düzeni yeniden kurabilmek için bazı önlemler almaları kaçınılmazdı[104].

Osmanlı hükümeti Tuna'dan Ege'ye uzanan Büyük Bulgaristan'ı Tuna'dan Balkanlara küçültmek, İstanbul üzerindeki Rus tehlikesinden uzaklaştırmak ve Avrupa vilayetleri arasında geçiş alanını güvence altına almak[105] amacıyla Ayastefanos Antlaşması, çıkarlarına ters düşen İngiltere ile Avusturya-Macaristan'a dayanmıştı. Onların baskılarıyla 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştı.

Osmanlı ülkesi büyük güçlerin kabarmış iştahlarına hedef olmuş,ancak bölüşmesi konusunda aralarında bir uzlaşmaya varamadıklarından dolayı, bu güçler Berlin Antlaşmasıyla Hıristiyanların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde özerk ya da bağımsız devletçikler kurarak, bu yöreleri Osmanlı yönetiminden ayırma yoluna gitmişlerdir. Osmanlı devletinin stratejik durumu İngiltere'nin Hindistan sömürgelerine Rusya tarafından gelebilecek muhtemel saldırılara karşı bir set oluşturuyordu. Bu nedene bağlı olarak Berlin kongresinde İngiltere, Osmanlı devletini Rusya karşısında korumuş[106], büyük bağımsız Bulgar devletinin bölünmesine yönelik mücadele vermiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Türk-İngiliz ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. 1878'de Kıbrıs adasını alan İngiltere Osmanlı devletinin parçalanması sürecinde kendi payını almaya başlayacaktı. Berlin kongresinden sonra Balkanlar'daki gelişmelerde İngiltere artık genel olarak Osmanlı devletinin karşısında yer aldığı gibi, 1882'de özellikle 1869'dan beri kendisi için önemi daha da artan Mısır'ı da ele geçirdi. Abdülhamid, İngiltere'nin Makedonya, Girit ve özellikle Ermeni meselelerine karışmamasını istiyordu. Ancak bu mesele hakkında Sır Edward Grey'in " hiç bir İngiliz hükümeti bu fiyatı ödeyemez"[107] sözleri ise 1897 yılının başlarında İngiltere Başbakanı Lord Salisbury'nin İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğunu muhafaza siyaseti güderek yanlış

---

[104] Mim Kemal Öke, "Şark Meselesi ve II.Abdülhamid'in Garp Politikaları (1876-1909), *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (O.A), İstanbul 1982, s. 256.

[105] Davison, "The Ottoman Empire And the Congres of Berlın", s. 210. Berlin'de Osmanlı hükümetinin temsilcisi olan Saffet Paşanın en büyük başarısı İgnatiyef'in 6 Osmanlı savaş gemisinin teslim edilmesi isteğine karşı koymasıdır. Ayrıca Asya sınırında bir dağı İmparatorluğa kazandırdı .İgnatiyef'in anlaşma şartlarını karşılıklı olarak ve değişmeye izin verilmeksizin her iki hükümetinin bağlanması teklifini de kabul etmedi.

[106] Mim Kemal Öke, "Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garp Politikaları", s. 250, 258.

[107] Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 25, 26, 27.

bir doğu politikası izlediğini beyanından [108] sonra daha iyi anlaşılmaktadır.

Berlin kongresinin en önemli gündemi konularından biri, Bulgaristan meselesi olup bundan sonra Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ ile birlikte Osmanlı devletinin dış politikasında birinci derecede önem kazanacaktı. Altmış dört maddeden oluşan Berlin Antlaşmasının ilk 23 maddesi Bulgaristan ile ilgiliydi.

Bu antlaşmayla Büyük Bulgaristan, Osmanlı hükümranlığında özerk bir Bulgaristan, Osmanlı egemenliği altında sınırlı özerkliği olan bir Doğu Rumeli ve bütünüyle Osmanlı egemenliğinde, fakat büyük devletlerinin denetiminde reform sözü verilmiş bir Makedonya olmak üzere üçe bölünmüştür[109], bu şekilde Tuna nehri ile Balkan dağları arasında nüfusu 1.800.000 yüz ölçümü 62.776 km² olan bir bölge olarak öngörülmüştür [110] . Bulgaristan, Güney hududu Balkanlar olan Osmanlı devletine bağlı, vergi verir ve mümtaz, iç işlerinde bağımsız bir Hıristiyan prensliği oluyordu. Prensi halk serbestçe seçecek, Bâbıâlî bunu tasdik ve Büyük devletler kabul edeceklerdi. Prens Avrupa'da hükümdarlık etmekte olan hanedandan seçilmeyecekti. Bulgaristan idaresi geçici bir Rus komiseri nezareti altında ve Berlin Antlaşmasını imzalayan devletlerin ve Osmanlı komiserin katılmasıyla kurulan geçici bir hükümet tarafından idare olunacak ve bunlar 9 aydan fazla olmamak üzere anayasa yapılıncaya kadar işbaşında kalacaklardı. Bulgaristan'da Osmanlı askeri bulunmayacak, eski kuleler yıkılacaktı[111]. Böylece XIX.yy. ikinci yarısından sonra tarihi olayların gelişimi sonucunda Osmanlı devletinin merkezine doğrudan bağlı bulunan ve çeşitli şartlara altında muhtariyet kazanan Mısır Hidivliği, Sisam Beyliği, Kıbrıs Adası, Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı, Bosna-Hersek Eyaleti gibi Bulgaristan da Eyalet-i Mümtaze oldu. Bu idare şekilleri antlaşma ve imtiyazlarla belirlenmiş ve dahili idareleri hususi kanunlara tabi olan yerler için 1908 temmuz inkılabına kadar kullanılan bir tabir olmuştur[112].

Bu antlaşma yeni bir statü kazanan Bulgaristan ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkileri düzenlemesi bakımından önemlidir. Çünkü bu maddeler bir bakıma Osmanlı

---

[108] Andrey Pantev, "Prolivite Kato Faktor V Balkanskata Politika Na Velikobritanya", *Studia Balcanica,* S.16., Sofya 1982, s. 60.
[109] Gül Tokay, *Makedonya Sorunu , Jön Türk İhtilalinin Kökenleri 1903-1908*, İstanbul 1995, s. 13.
[110] Eşref Eşrefoğlu, "Ali Ferruh Bey'in Doğu-Rumeli'de "Lisân-I Osmânî ve Sikke-I Osmânî" Meselesine Ait 1903 Tarihli Bir Raporu", *Tarih Dergisi, (T.D.),* C.XXXII, S. 32, İstanbul 1979, s. 382.
[111] Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarihi Lügatı*, İstanbul 1986, s. 46-47
[112] Eşref Eşrefoğlu, "Mümtaze Kalemi ve Bulgaristan Belgeleri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (G.D.A.)., S.6-7, İstanbul 1978, s. 191.

devletinin Bulgaristan'daki hakimiyetini garanti altına almış, onların uygulanması Bâbıâlî için hayati bir önem taşımıştır. Dolayısıyla Osmanlı devleti bundan sonra bu bölgede Bulgaristan'ın bağımsız bir hükümet olarak hareket edip devletin nüfuzunun zedelenmemesi için daima daha fazla dikkat edecekti. İhlâllerin meydana gelmesi halinde ise Bulgaristan'da bulunan Osmanlı komiseri vasıtasıyla sürekli Bulgar Prensi uyarılmıştır[113]. Ayrıca 1856 Paris ve Berlin Antlaşmalarıyla Türkiye büyük devletler camiasının bir üyesi sıfatıyle de kabul edilmesinden dolayı Berlin Kongresinde kabul edilen esaslara riayet etmek mecburiyetinde idi[114]. Berlin Kongresinde Bismark, Bulgaristan'ın tek başına bir dış politika izlemesinin mümkün olamayacağını söylemişti. Bu ise bir Bulgar Dışişleri Bakanlığı'nın olmayacağı gibi diğer devletler ile doğrudan diplomatik ilişkiler kuramaması anlamına geliyordu. Ancak pratikte böyle olmamıştır. Zira Prenslikte, hem Dışişleri Bakanlığı hem de diplomatik bünye oluşturulmuştur. Tedrici bir şekilde Osmanlı devleti ile diğer Balkan devletleri ve büyük devletlerin başkentlerine diplomatik ajanlar gönderilmiş[115], 19 Temmuz 1879 tarihli bir genelge ile de Sırbistan, Romanya ve Osmanlı devleti nezdine ilk diplomatik ajanlar tayin edilmiştir[116]. Bu duruma karşı tepkisiz kalmayan Babıali 1889'da Bulgar memuru olan Naçoviç'in Viyana'ya "politika memuru" sıfatıyle gitmesinin Berlin Antlaşmasının hükümlerine aykırı olduğundan dolayı, Naçoviç'in Viyana'da Bulgar menfaatlerini gözeten "hususi bir memur" statüsünde olabileceğini belirtmiştir[117].

B. BULGARİSTAN KOMİSERLİĞİ VE TÜCCAR VEKİLLERİ MESELESİ.

1. Bulgaristan Komiserliği.

Osmanlı komiserleri Osmanlı devleti ile Bulgaristan Emareti arasındaki ilişkilerin düzenlemesiyle görevli memurlardı[118]. 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşmasından sonra iç işlerinde bağımsız,dış işlerinde ise Osmanlı devletine bağlı bir

---

[113] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA) Bulgaristan Mümtaze (A.MTZ.04) nr.19/15.

[114] Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya, XVIII y.y. Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus ilişkileri, (1798-1919)*, Ankara 1970, s. 99.; Hariciye Nezâretinden Nihad Paşa'ya gönderilen 11 Teşrini sânî 1883 tarihli gizli bir telgrâfta şöyle denmekteydi "Hükümet-i Senîyye itikadınca Emâret'in devam ve bekâsı hakkında Berlin Muahedesinde tayîn olunan şerait Bulgaristan'ın huzur ve saadet hali için yegâne teminat makamıdır. Bâbıâlî, işbu şeraite dokunulur ise, mezkûr muahedeyi imza eden devletlerce metlûb olan maksadın husûlüne ibrası halel edilmiş olacağı cezm ve itikadındadır". Bk. AMTZ.04 nr.19/15.

[115] Sava Penkov, *Berlinskiyat Dogovor İ Balkanite*, Sofya 1985, s. 39.

[116] Elena Statelova-Stoyço Grınçarov, *İstoriya Na Nova Bılgariya 1878-1944*, C.III., Sofya 1999, s. 19.

[117] A.MTZ.04 nr.22/59.

[118] A.MTZ.04 nr. 73/29 (28.12.1901)

Emaret olarak ortaya çıkan Bulgaristan'ın bu durumunu bozmak istemeyen Osmanlı devleti Sofya'ya bir elçinin gönderilmesine lüzum görmemişti. Bundan dolayı Osmanlı devleti buraya gönderdiği memura "siyasi memur" değil,"evkaf komiseri"sıfatını vermiş, bununla da Bulgaristan üzerindeki Osmanlı hakimiyetinin muhafazasına çalışılmıştır[119]. Ancak 1878-1908 yılları siyasi bakımından son derece yoğun bir dönem olduğundan Osmanlı devleti bu bölgede meydana gelen olaylara kayıtsız kalmadı. Çıkarları icabı kendisine tabi bir devleti kontrol altında tutmaya ve gereğinde müdahale etmeye çalışacağı açıktı. Nitekim buna bağlı olarak zamanla görevleri siyasi bir renge bürünen Komiserlerin Bulgaristan'da nüfuzu oldukça artmıştır. "Pravo" gazetesi 17 Eylül 1895 tarihli sayısında Osmanlı komiseri Nebil Beyin Bulgaristan'ı yönettiğini yazmaktaydı[120]. Bununla beraber Osmanlı Komiserlerinin görevi tam olarak tespit edilmemişti. Bu sebepten Bulgar idarecileri sorun yaratmışlar ve olumsuz bir tavır takınmışlardır. M.Vılkoviç vazifelendirildiği hususi memuriyetin haricinde hiç bir işi kendisiyle müzakere etmeyeceğini Nihat Paşa'ya kesin olarak beyan etmişti[121]. Yine Komiser Gadban Efendi'nin evkaf işlerinden başka meselelerle ilgilenme hakkının olmadığını ileri sürmüşlerdi[122]. Komiser sekreterlerin ise Türk tebaası olanlara pasaport çıkardığı ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye giden yabancıların pasaportlarına vize uygulamasıyla ilgilendiği bilinmekteydi [123].

Osmanlı komiserleri Bulgaristan'ın durumunu ve Bulgar hükümetinin çalışmalarını[124], Bulgar komitelerinin teşebbüslerini, ortaya çıkan siyasi olayları yakından takip ederek incelemişler, topladıkları bilgileri raporlar halinde Bâbıâlî'ye bildirmişlerdir[125]. Bundan dolayı Emaret ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve yürütülmesi açısından fevkalade bir yetki ile vazifeli bulunmaktaydılar[126]. Rusya-Bulgaristan Emareti arasında gelişen ilişkilerde komiserler

---

[119] A.MTZ.04 nr. 123/86. .
[120] "Pravo", 17 Eylül 1895, S. 44, s. 2. Gazetenin iddiasına göre Nebil Bey evkaf komiserinden diplomatik ajanı olmuş, Prenslikte Makedonyalıları takip etmek üzere bir hafiye ağı kurmuş. Ayrıca Atanasov ve Spasov adlı iki Makedonyalı subayı görevlerinden uzaklaştırmak için Bulgar müdürler reisi Raço Petrov'u da ikna etmiştir.
[121] A.MTZ.04 nr. 18/1 (2.09. 1881).
[122] Yıldız Esas Defterleri, nr .1177. İrade Numarası (İ.nr.373). Hazine-i Evrak Numarası (H.E.nr) 475, (16.07.1886).
[123] Tsentralen Dırjaven İstoriçeski Arhiv,(T. D. İ. A), f.176. op. 1,a.e. 1275, (27 Mart 1898).
[124] A.MTZ.04 nr.19/19.
[125] A.MTZ.04 nr.68/80.
[126] A.MTZ.04 nr.123/86.

tarafından yakın izlemeye alınmış; Şark meselesinde Rusya'nın Panslavist politikasının resmi mahiyette olduğu, Rusya'nın Bulgar çetelerine destek verdiği, Sofya'daki Rus konsoloslarının sürekli olarak Osmanlı devleti aleyhinde çalışmalar yürüttüklerine dair birçok bilgiyi hükümete göndermişlerdir[127]. Ayrıca devlet aleyhinde yapılacak bütün teşebbüsleri ve çalışmaları önlemek gibi bir görevleri daha vardı ki, 1878-1908 yıllar arasındaki Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin terör estirdiği, Osmanlı devletini ortadan kaldırmak için Rusya'nın Panslavist kışkırtmalarına sahne olan Bulgaristan'da bu vazifelerini yerine getirmeleri oldukça güçtü.

Komiserler diğer taraftan neşriyatı takip etmekle görevli idiler. Bu çerçevede devletin aleyhinde yapılabilecek yayınları kontrol altında tutabilmek için gazete müdürlerine maddi yardımlarda bulunuluyordu[128]. Bir keresinde Padişahının şahsına yapılan hakaretlerden dolayı "Pravo" gazetesi Komiserlikçe yargılanmak isteğiyle Bulgar mahkemelerine teslim edilmişti[129]. Bulgaristan'ın durumu, civar hükümetlerinin işlerini ve Bulgar komitelerinin teşebbüsleri ile gazeteleri takip etmek, bazı komitecileri ele geçirmek için devletin çalışmaları aleyhinde gelişebilecek her türlü teşebbüsleri sonuçsuz bırakmak için, 1901'de Osmanlı komiserliği adına fevkalade olarak 200 liralık bir kredi açılması ve ileride bu miktarın artırılması münasip görülmüştür[130].

Böylece iki hükümet arasındaki ilişkiler, Osmanlı devletinin Sofya'da tesis ettiği "Bulgaristan Komiserliği" ve Emaret'in Eylül 1879'da İstanbul'a gönderdiği diplomatik ajanlığı[131] olan "Bulgaristan Kapıkethüdalığı" tarafından yürütülür duruma gelmiştir. Avrupa devletleri ise İstanbul'daki sefirlerine kıyasen Sofya'ya konsolos göndermişlerdir [132].

Zor şartlar altında görevini yerini getirmeye çalışan komiserlerin ekonomik durumu parlak görünmemekteydi. Gerçi 1902'de Bulgaristan komiseri adına fevkalade

---

[127] A.MTZ.04 nr. 104/58.
[128] Bulgaristan Tezakir Defteri 957/60-21, S.821 (22.01.1895).
[129] A.MTZ.04 nr.21/1, (20.06. 1895).
[130] A.MTZ.04 nr. 68/80, (10.02.1901). Komiserler neşriyatı takip etmekle görevli olup, Padişahın şahsına hakaretlerden dolayı suçluları Bulgar mahkemelerine teslim ediyorlardı. Bk. A.MTZ.04 nr. 12/1 (20 .06. 1895).
[131] *Vınşnata Politika na Bılgariya, Dokumenti*, C.I., 1878-1886, s. 432.
[132] Mahir Aydın, "Bulgaristan Komiserliği", *Türk Tarih Belgeleri D*ergisi, C.XVII, S. 21, Ankara 1997, s. 71. İngiltere, Avusturya, İtalya, Belçika, Yunanistan ve Sırbistan Sofya'da politika memuru statüsünde bire general konsolos bulundurmaktadırlar. Fransa ve Romanya politika memuru ile general konsolos statüsünde bulunan birer vekil bulundurmaktadırlar. Bk. Yıldız Mütenevvi Evrakı, nr. 81/181 (29.08.1893).

olarak aylık 200 liralık bir kredi sağlanmış, zaman zaman da komiser maaşlarına zam[133] yapılmış olmakla beraber Bulgaristan komiserinin maaşı ile Komiserhane kirasının zamanında ödenmediği de sık sık görülmekteydi. Komiserlik hizmetinde bulunanların maddi sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır [134].

Tayinleri bizzat II.Abdülhamid'in tercihi ile yapılan Komiserlerin[135] Osmanlı devletinin haklarının muhafazasına yönelik konuşma ve hareketleri Padişah tarafından oldukça takdir edilmiş [136], hizmetleri süresince gösterdikleri başarıları karşısında Emaret ya da Dersaadet tarafından nişan ile mükafatlandırılmışlardır[137] .

Komiserler Emaret tarafından düzenlenen davet ve merasimlere katılırlar[138] ancak Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin idaresine memur bulundukları için protokolde konsoloslarla birlikte bulunmazlardı. Bu sebepten Bulgaristan Komiseri Necip Efendi davetleri her zaman kabul etmişse de kendisine konsoloslar arasında yer gösterildiğinden çoğunlukla davetleri ya temaruz(hastalık) ya da bu yönde başka bir neden göstererek geçiştirmeye çalışmıştır. Hariciye Nezareti, Necip Efendi'nin her davete katılmasına, yeni bir sorun çıkmaması için şimdiye kadar ne şekilde idare ve hareket edildiyse o şekilde devam edilmesine dair bir talimat göndermiştir[139] .

Osmanlı devleti, Bulgaristan ile ilişkilerini iyi bir şekilde yürütülmesine oldukça dikkat etmiştir. Komiserler Bulgaristan Prensiyle görüşmelerinde metbu ile tabi olan iki devlet arasında dostane ve samimi ilişkilerin kurulması için elinden geleni yapacaklarını ifade etmişler, görevlerini bu doğrultuda yerine getirmeye çalışmışlardır. Komiserler

---

[133] A.MTZ.04 nr. 72/66; 63/18; 49/60; 47/59; 1886'da komiser maaşlarının artırılmasına gidilmiştir.

[134] İki seneden beri Komiserlik hizmetinde bulunan Filibe'li Mehmed Tevfik Efendi çektiği mali sıkıntıdan bunaldığından dolayı görevine son verilmiş, ancak Bulgarcaya ve Bulgaristan durumuna vakıf olduğu göz önünde tutularak başka bir memuriyete tayini uygun görülmüştür;
A.MTZ.04 nr. 129/14; 1904'te komiserliğe tayin edilen Azmzâde Sadık El-Müeyyed Paşa bu tür maddi sıkıntıları şifreli telgrafla Sadarete bildirmiş, cevap alamadığından yakınmıştır . Bk. A.MTZ.04 nr. 123/52.

[135] Mahir Aydın, "Bulgaristan Komiserliği", s. 74.

[136] A.MTZ.04 nr. 75/2. Komiserler tayinlerine dair Prense Sadaret'ten bir mektup sunuyorlardı. Bu mektupta Bulgar hükümetinin bağımsız bir hükümet olmadığının altı çiziliyordu. Dolayısıyla bu durum Prens ve hükümetinin pek de hoşuna gitmiyordu. Bk.A.MTZ.04 nr. 45/82, (22.3.1902).

[137] A.MTZ.04 nr. 51/28 51/49; 61/89; 117/20. 1887'de Komiser Nasuhi Bey Bulgaristan tarafından birinci rütbe "Hürriyet Sivil" nişanına, aynı yıl Komiserlik Başkatibi Ahmet Nesib Bey'e de bir nişana layık görülmüşlerdir. Ertesi yıl Komiserhane Tercümanı Belçev ve Komiserhane kavası Aleksi Gorki "Mecidî" nişanı ile taltif edilmişlerdir.1904'te Sadık El-Müeyyed Paşa "İmtiyaz" nişanı ile taltif edilmiştir.

[138] A.MTZ.04, nr. 173/24.

[139] A.MTZ.04, nr. 73/29.

gelen ihbarları dikkatlice incelemişler, Komiserliğinin ve dolayısıyla Osmanlı devletinin itibarına zarar getirebilecek her türlü hareketten kaçınmışlardır. Mesela Bükreş Sefaretinden gelen Bulgar komitelerinin faaliyetleriyle ilgili istihbaratın kesinlikle doğru olmadığı Komiserlikçe tespit edildikten sonra bu yolda Emaret nezdinde teşebbüslerde bulunulması Komiserliği zor durumda bırakacağı Hükümete bildirilmiştir. Bununla birlikte eşkıya çetelerinin bütün faaliyetleri sürekli incelenip incelendiğinden Emaret ile gereksiz sorunlarının çıkarılmaması için dikkat edilmekteydi[140].

Bunun yanı sıra Komiserler, Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında iyi ilişkilerin kurulması, Balkan Yarımadasında barış ve huzurun sağlanmasına ilişkin tedbirler düşünerek hükümete sunuyorlardı[141].

Gerek dış müdahaleler gerekse Emaretin bu konuda tutumu yanında mali sıkıntılardan dolayı komitecilik faaliyetleri ve çetelerin estirdiği terörle başa çıkamamışlar, ancak giriştikleri teşebbüslerle devlete sadakatle hizmetten etmekten geri durmadıkları görülmektedir. Komiserler Bâbıâlî'nin şan ve haşmetine gelebilecek her türlü zarardan kaçınmışlar, buna sebep olabilecek bir durumun meydana gelmesi halinde yeni talimatlar için hükümete başvurmuşlardır[142]. Bu açıdan da görevlerini başarıyla yerine getirdikleri söylenebilir[143].

Berlin Antlaşmasının altıncı maddesine göre Bulgaristan anayasasının hazırlanmasına kadar ülke geçici olarak bir Rus komiseri tarafından idare edilecekti. Bu idareyi Berlin Antlaşmasını imzalayan devletler tarafından tayin edilecek konsoloslar ile Osmanlı komiserlerince nezaret edilecekti[144]. Bu maksatla görevlendirilen Pertev

---

[140] AMTZ.04 nr. 65/60. (9.04. 1900).
[141] A.MTZ.04 nr.168/35.
[142] A.MTZ.04 nr. 18/1. (22.09.1881). Aslında Bulgaristan Dışişleri bakanlığı arşivinde mevcut bazı belgelere göre ekim 1886'da Osmanlı evkaf komiseri olarak Sofya'ya gelen Gadban Efendi İstanbul'da Rusya Büyük elçisi Neldofi'un ajanı idi.Gadban Rusya istekleri doğrultusunda hareket etmekteydi.Bk. Samardjiev, "Ottoman Policy Towards the Principality of Bulgaria During the Regency(August 1886-July 1887)", s. 48.
[143] Örneğin Sadık Paşa tayin edildiğinde Prens Ferdinand'a hitaben: "Bâ irâde-i Seniyye-i Hazret-i Pâdişâhî Bulgaristan Komiserliğine tayîn buyurulduğumu müş'ir-i tahrirât-ı sâmiyye-i Cenâb-ı Sadâretpenâhîyeye Zât-ı Âli-i Fehimânele tevdî' ile kesb-i fahr ederim. Hükümet-i Seniyye ile Bulgaristan Emâreti beyninde ki münâsebât-ı hasenenin bir kat daha takvît-i pezîr –i muhâlehat olmasına bezel-i vusi'-i iktidâr edeceğimden emîn olmalarını ve nezd-i fehimânelerinde icrâsına me'mûr olmağla bahtiyâr olduğum vazîfenin ifâsı zımnında tevcihât ve muavenet aslâilerini biderig buyurulmasını ricâ eylerim. Bk. A.MTZ.04 nr. 123/86 (08.12.1904).
[144] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, s. 407.

Efendi Bulgaristan komiseri sıfatıyle Tırnova'da 3 ay müddetle kaldı[145].

Berlin Antlaşmasında yer alan Komiserlik maddesi Bâbıâlî tarafından son derece önemli sayılmıştır. Zira bu komiserler Berlin Antlaşmasında belirtildiği üzere, Rusya'nın istila ettiği yerlerde tahkikat ve teftişle görevlendirilmişlerdi. Dolayısıyla, Ruslar ile Bulgarların Müslüman halka yaptıkları mezalime şahit olup, Avrupa'nın bu husus üzerinde dikkat çekmeleri açısından Bâbıâlî tarafından son derece önemli görülmüştür. Hükümet göreve Hariciye Müsteşarı Sava Paşa'yı uygun bulunmuşsa da Sava Paşa'nın rahatsızlığından dolayı[146] Naşid Paşa'yı tayin etmiştir. Ancak meydana gelen durumdan tamamıyle istifade etmek için bu komiserle beraber politikaya vakıf birinin daha görevlendirilmesine karar verilmiştir. Bu maksatla Rusya'nın işgal ettiği yerlerin ve Şarkı Rumeli göçmenlerinin işlerini düzene koymakla görevli komisyonda yer alan Rıza Bey Efendi'nin hemen görevlendirilmesine gidilmiştir[147]. Ayrıca Şarkî Rumeli vilayeti dahilinde bulunan Müslüman nüfusa karşı Bulgarların zulümlerini ortadan kaldırma ve huzuru sağlamaya çalışmak üzere iki memurun daha gönderilmesine lüzum görülmüştür. Bunun için de Bulgaristan Emareti'ne Viyana Büyük elçiliği müsteşarı Kalfon ve Şarkî Rumeli'ye ise Hariciye katibi Pertev Efendi tayin edilmiştir. Kalfon Viyana elçiliği görevinden aldığı 50 lira maaşı üzerine bu memuriyet için 25 lira daha ayrılarak Şumno, Rusçuk, Tırnova taraflarında çalışmak üzere oralara gönderilmesi ve Pertev Efendi'ye 7 bin yüz kuruş maaş tahsisi ile vilayette bulunan Müslümanların işlerine bakmak üzere Filibe'de göreve başlamasına karar verilmiştir[148]. Pertev Efendi diğer komiserlerle birlikte İstanbul- Filibe demiryolu güzergahında bulunan Müslüman köylerin ne derece harap olduklarına şahit olmuşlardı. Filibe'de Muradiyye cami yıkılmak üzere iken komiserlerin oraya varmasıyla yıkımı durdurulmuştur. Yıkılma nedeni ise, caminin yanma tehlikesinden muhafazası maksadıyla etrafında bulunan kebapçı dükkanının yıkılmasına emir verildiği söylenmiştir[149].

---

[145] BOA Yıldız Esas Evrak Defterleri (YEE. D) nr. 1175 Hazine-i Evrak Numarası (H.E) 226 İrade Numarası (İ.nr) 209. (22.08.1879) . Berlin Antlaşmasına göre komiserler anayasa yapılıncaya kadar işbaşında kalacaklardı. Bu süre içerisinde Pertev Paşa' nın maaşı haricinde 4 bin 500 frank ayrılmıştır.

[146] Y.EE D. nr. 1175 İ.nr. 1045 H.E.nr.173 , (14.09.1878).

[147] Y.EE D. nr.1175 İ.nr. 684 H.E. nr.170 (19.07.1878). Rıza Bey Efendi'nin görevini en iyi şekilde getirmesi için 7 bin 100 kuruş olan maaşı 10 bine çıkarılmıştır.

[148] Y.EE D. nr. 1175, İ.nr.984), H.E. nr.172 (30.08.1978).

[149] Yıldız Esas Evrakı (Y.EE), nr. 42/118

1878-1908 döneminde Bulgaristan Komiserliği Bulgaristan Türklerinin yegane koruyucusu idi[150]. Ağustos 1879'da Bulgar Prensi Aleksandır'la görüşmesinde Osmanlı komiseri Pertev Efendi Padişahın buyruğu ile Bulgaristan Türk azınlığının hak ve özgürlükleri konusunda girişimde bulundu. O gün yapılan Prens Aleksandır-Pertev Efendi görüşmesi, Türk-Bulgar ilişkilerinin de resmen başlaması anlamına gelmekteydi. İlişkilerin ilk günü Bulgaristan azınlığının hak ve özgürlüklerinin korunması sorunu görüşüldü ki, bu sorun iki ülke ilişkilerinin belkemiği olacaktı[151]. Aslında Berlin Antlaşması azınlıkların hukuki durumlarını, hak ve özgürlüklerini garanti altına almasına rağmen, Türkler bundan yararlanamıyordu. Arazilerini işlemeye tarlalarına bile gidemiyorlardı[152].

Komiserler Bulgaristan'daki Müslüman halk ile yakından ilgilenmişler, sorunlarının çözümü için sürekli olarak Bulgaristan hükümetleri nezdinde teşebbüslerde bulunmuşlardır[153]. Örneğin Emaret bütçesinden Müslüman mektepleri için 80 bin frank ayrılmış olmasına rağmen bazılarına hiç bir meblağ ulaşmadığından emaret nezdinde yapılan teşebbüs üzerine Rusçuk, Filibe, Varna, Hezargrad, Ziştovi, Silistre, Tırnova, Tutrakan, Eski Cuma, Çepine, Burgas, Yanbolu, İslimiye, Balçık, Hacıoğlu, Pazarcığa, Provadi, Lom – Palanga, Belogradçik, Karlova, Tatarpazarcık, Rahova, Lovça'ya 20 bin, Kemanlar, Yeniyol, Eski Zara, Kazanlık, Yeni Zağra, Haskova, Harmanlı, Yeni Pazar, Osman Pazar'ına 33 bin frank verilmiştir[154]. Yine aynı biçimde Sofya ve Küstendil'de bulunan ve en ziyade muhtaç olan Müslümanlara 30 ve 20'şer lira gönderilmesi uygun bulunmuştur[155].

2. Tüccar Vekilleri Meselesi.

29 Temmuz 1879'da Bâbıâlî, Rusçuk, Varna, Tırnova ve Sofya'da tüccar

---

[150] Ömer Turan, "Bulgaristan'da Prenslik döneminde Türklerin Sosyal ve Siyasal Kurumlaşma Çalışmaları",*Belleten*, C.LXIV., S. 239., Ankara 2000, s. 100.

[151] Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri 1878-1985,* s. 43. II.Abdülhamid'n bir fermanını sundu.Padişahın buyruğu ile Bulgaristan Türk azınlığının hak ve özgürlüklerini konusunda da girişimde bulundu.

[152] Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)", *Akademik Açı* , S. 2, Samsun 1996, s. 258.

[153] Mehmet İpşirli , "Bulgaristan'da Türk Vakıfların Durumu" *Belleten*, C,L.III, S. 207/208, s. 680. Ali Ferruh özellikle Sofya'daki vakıfların eski ve yeni durumu ile ilgili bir rapor sunmuştur. Bu konuda 1902-1904 yılları arasında Bulgaristan komiseri olarak görevini yerini getiren Ali Ferruh Bey'in çalışmaları dikkati çekmektedir. Ali Ferruh Bey, Prenslik'teki Müslümanların dini, kültürel , sosyal v.s meseleleriyle ilgilenmiş, haklarında Bâbıâlî'ye teferruatlı raporlar göndermiştir.

[154] AMTZ.04 nr. 106/37. (7.05.1903).

[155] Nezaret Gelen-Giden Defterleri N.963, S.1 s. 78.

vekilleri tayin etmek isteğini Bulgar hükümetine bildirmiştir. Sofya'da tayin olacak tüccar vekili baş vekil olarak görev yapacaktı. Fakat, Bulgar Prensi Battenberg, Sofya'da bir vekile, ayrıca Tırnova'da da hiç bir devletin vekili bulunmadığından böyle bir görevliye gerek olmadığını, durumun durgunlaşmasından sonra diğer iki şehre vekillerin tayin edilebileceğini ifade etmiştir. Bu şekilde Bâbıâlî'ye Bulgaristan'da yalnız evkaf komiseri bulundurma hakkı veren Berlin Antlaşmasının bu hükmüne bağlı kalan Bulgar hükümeti Bâbıâlî'nin Varna, Rusçuk ve Vidin'de tayin ettiği tüccar vekillerini tasdik etmeyi reddetmiştir. Prenslikte bulunan Türk nüfusunun varlığından dolayı tüccar vekillerinin faaliyetleri Bulgarlara zorluk çıkartabilir ve Babıali'nin içişlerine karışmasına imkan verebilirdi[156]. Bunun yanı sıra Babıali tüccar vekillerinin vazifelerini tam olarak tespit etmediğinden dolayı tüccar vekilleri Emaret tarafından çeşitli sorunlar ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Bu konuda Bulgaristan Kapıkethüdalığı nezdinde yapılan girişim sonucunda, Emaretin tüccar vekillerinin vazifelerinin Bâbıâlî tarafından tayin edildiği takdirde resmen tanınacağını bildirmiştir. Emaretin bu ısrarları karşısında sorunun uzatılmasını istemeyen Bâbıâlî 12 Temmuz 1883 tarihli bir talimat ile tüccar vekillerinin hak ve vazifelerini tespit eden bir talimatname hazırlatmıştır[157]. Bâbıâlî hukuk müşavirleri İlyas ve Naum Efendiler ile Ziyabek Efendi tarafından hazırlanan ve tüccar vekillerinin hak ve mükellefiyetlerini tespit eden bu talimatname Bulgaristan Kapıkethüdalığına bildirildikten hemen sonra tüccar vekillerinin resmi olarak Emaret tarafından tasdik edilmeleri istenilmiştir. Ayrıca Osmanlı hükümeti tarafından Emaret'te bulundurulacak tüccar vekillerinin memuriyetleri Osmanlı Komiserleri vasıtasıyla Emaret'in hükümet başkanına bildirilmesi gerekmekteydi . Tüccar vekillerinin Emaret ahalisi olmayan Osmanlı tebaasının haklarını himaye etmek ve gerektiğinde de kendilerini yönlendirmek, ya da mahalli idareciler nezdinde haklarını korumak[158], Bulgaristan'da Osmanlı ticareti ve gemilerin seferlerine ait muamelatı idare etmek, Bulgar limanlarından birine gelen Osmanlı gemilerin vize ve buna ait vergileri düzenlemekle görevlendirilmiştir. Osmanlı tebaası olanların Bulgaristan'da kullanacakları her türlü kançılarya evrakını düzenlemek hakkına da sahiptirler. Ayrıca vefat veya iflaslarında Bulgar memurları tarafından yapılacak ayrıntılı bir hesap veya iflastan kalan meblağ gerekenlere verilmek üzere Tüccar

[156] Vınşnata Politika Na Bılgariya ,Dokumenti, C.I.,1878-1886, s. 432.
[157] Y.EE nr.1179, İ.nr.1867, H.E.nr.546.
[158] YEE nr.1179, İ.nr.1867, H.E.nr.546 .

vekiline teslim edilecekti. Tüccar Vekilleri konsolos statüsünde olmadıklarından dolayı konsolos imtiyazlarından yararlanamayacaklardı. Bulgar memurları tarafından verilen gümrük şehadetnameleri tasdik edeceklerdir. Bulundukları sancağın valisiyle ilişkilerde bulunacaklar ve vazifelerini ancak bu sancakta yerine getirebileceklerdi[159]. Bu şekilde düzenlenen talimatname Bulgaristan Komiserliği vasıtasıyla Bulgaristan Prensliğine bildirilmiştir, ancak istenilen neticeye yine ulaşılamamıştır. Çünkü bu kez Bulgar hükümeti diğer Osmanlı vilayetlerinde, Dedeağaç ve Cisri Mustafa Paşa'da Bulgar tüccar vekillerinin tayin edilmesi isteğini öne sürmüştür. Bu konuda girişimde bulunan Bulgaristan Komiserine, istekleri kabul edildiği takdirde Osmanlı tüccar vekillerinin resmen tanınacağı Bulgar yetkilileri tarafından bildirilmiştir. Bu şekilde meseleye yine bir sonuç getirilememiştir. Nitekim 9 Mayıs 1892'de Bulgar isteklerini yerine getiren Bâbıâlî'nin bu kararından sonra Bulgaristan Prensliği de Osmanlı tüccar vekillerinin resmen tasdik edileceğini bildirmiştir[160]. Bunun yanı sıra 1897 yılında Osmanlı devletinin, Yunanistan ile yaptığı savaşta tarafsız kalan Bulgaristan'ın bu tutumu karşısında Bâbıâlî , Selanik, Bitolya, Üsküp, Dedeağaç, Edirne, Seres'te de Bulgar tüccar vekilliğin açılmasını müsaade etmiştir[161].

C.OSMANLI DEVLETİ İLE BULGARİSTAN PRENSLİĞİ ARASINDA BAZI MESELELER.

2. Doğu Rumeli'de Osmanlı Askeri Taburları Yerleştirilmesi .

Berlin Antlaşmasına göre Bulgaristan'da Osmanlı askeri bulunmayacak, eski kaleler yıkılacaktı. Ancak Balkanların güneyinde Doğu Rumeli adı altında idari bağımsızlığı olan, fakat siyasi ve askeri yönden Padişaha tabi bir eyalet kurulacaktı[162].1879 yazında Rus askerlerinin bölgeyi terkinden sonra, Osmanlı askerlerinin buraya girip Burgas ve dağ geçitlerine yerleşmesi gerekiyordu. Bu durum Şarkı Rumeli'de Bulgarların tepkisine sebep olunca ilk buhran meydana gelmişti. Babıali'nin ortamının sakinleşmesine kadar beklemede kalması gerekmiştir. Nisan 1879'da general Obruçev Rus İmparatoru II. Aleksandır adına Balkanlar'daki barışın korunması için burada askeri garnizonlar bulundurma hakkından vazgeçmesine ilişkin

[159] A.DVN.MKL. nr. 25/8 .
[160] A.MTZ.04 nr. 1/2 ,
[161] Tuşe Vlahov, *Kriza v Bılgaro-Turskite Otnoşeniya*, s. 29.
[162] Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarihi Lügatı*, İstanbul 1986, s. 47.

bir mektup-teklifi II. Abdülhamid'e sunmuştur. Abdülhamid Berlin Antlaşmasının verdiği haklardan vazgeçmeyeceğini, ancak şimdilik Doğu Rumeli'ye askeri birlikleri göndermekten kaçınacağını ifade etmiştir[163]. Ancak bu buhran esnasında Bulgarların haksız ve uzlaşmaz bir tutum içinde olmaları sebebi ile Doğu Rumeli Eyaleti Dahili Nizamnamesinin uygulanmasında geniş ölçüde aksaklıklar meydana çıkmıştır[164].

2. Göç ve Emlak Meseleleri.

a) Göç Meselesi.

Berlin Kongresindan sonraki yıllarda Osmanlı Hükümetinin Bulgaristan Prensliğine karşı tutumu genelde metbu ile tabi devlet ilişkileri prensibine dayalı olarak gelişmiştir. Bâbıâlî Berlin Antlaşmasının bazı hükümlerine dayanarak -ekonomik, idari, ya da siyasi - iç ya da dış sorunlarını çözümlenmesinde Bulgaristan Prensliği'nin bağımsız hareketlerini kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. Bu durum ise Bulgar Prensliği'nin tepkisini çekmiş ve Bâbıâlî'nin karşı tedbirleri iki devlet arasında ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur[165].

Ancak 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonrası Osmanlı devleti ile yeni kurulan Bulgaristan Prensliği arasında bir sorun ortaya çıkmıştır ki, Türklerin tam hakim oldukları yüzyıllardır aynı topraklarda kardeşçe yaşayan Bulgar ve Türk halklarının birbirilerine düşman kesilme sebeplerden biri olmuştur. Bu sorun 1877-1908 döneminde olduğu gibi yakın zamanlara kadar canlılığını koruyan göç ve emlak sorunudur.

Meclisi Vükela oturumlarında daima birinci derecede önem taşıyan bir sorun olarak ortaya konulan göç meselesi[166] 1878'den sonra Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında en önemli sorun haline gelmiştir[167].

Osmanlı dönemi öncesi Bulgar topraklarındaki Türk varlığına ilişkin bazı ilmi

---

[163] Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya İ İztoçna Rumeliya Vıv Vrızka s Osmanskiya Süzerinitet(1878-1886)" *Studia Balcanica*, S.12., Sofya1976", s. 10-13.
[164] Eşrefoğlu, "Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de", s. 390.
[165] Bojidar Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya ", s. 13.
[166] Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı, nr. 4/11. (11.07.1879).
[167] Bu böyle olmasına rağmen Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında ilişkilerini her yönüyle ayrıntılı bir şekilde inceleyen Bulgar tarihçilerinin bu noktaya sadece bir kaç cümle ile değinmeleri dikkat çekicidir.

teori ve tartışmalar[168] olmakla beraber XIV. ve XV. yüzyıllar tarihi ve tabii şartlar içinde Osmanlılar, Balkanlar'da ilerlerken yönetimleri altına aldıkları bölgelere çeşitli Türk topluluklarını yerleştirmişlerdi. Bunu istilacı bir anlayışla değil, düzenli ve sistemli bir iskan politikası çerçevesinde yapmışlardır. Türk toplulukları Balkanlara yerleştirilirken yerli halka zarar vermemeye ve haksızlık yapmamaya büyük özen göstermişlerdir [169]. Bu anlayış sayesindedir ki Osmanlılar Balkanlar'ı kısa süre içerisinde denetimi altına almış ve 500 yıla yakın bir süre ellerinde tutabilmişlerdir [170].

XVI. yüzyılda Sofya, Filibe, Eski Zağra ve Tatar Pazarı, Çirmen, Hasköy, Kızanlık, Çirpan'ın tamamına yakınının Türklerle meskun olması Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yukseliş devirlerinde, Anadolu'dan Rumeli'ye gerçekten büyük miktarlarda Türk unsurunun göçüp yerleştiğini göstermekle beraber, bu şehirlerdeki mahallelerde Türk ve gayr-ı Müslim mahallelerin ayrı ayrı olması Hıristiyan unsurun İslamlaştırma ve asimilasyon gibi bir politikaya maruz bırakılmadığının da açık bir delilidir [171].

Fakat Türklerin bu siyasetine karşın 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Bulgaristan bölgesinde yaşayan Türkler için büyük bir felaket olmuştur. Bu tarihten sonra yeni kurulan Prenslikteki halkın üçte birini oluşturan Çerkez, Türk, Tatar ve Pomak gibi Müslüman nüfusu bu Osmanlı topraklarından göç etmek zorunda bırakılmıştı. Bulgaristan'da kalanlar ise 900.000'den biraz az fazla Türk nüfusu yine de toplanarak bir topluluk oluşturmuşlardır [172]. Savaş öncesi Tuna ve Edirne Vilayetlerinde yaşayan Müslüman nüfus toplam 1.5 milyon civarında iken, savaş sırasında 1.253.000 kişinin göç etmesi göç dalgasının boyutlarını açık bir şekilde göstermektedir[173].

O zamana kadar Müslüman Türkler ve Hıristiyan Bulgarların hemen hemen eşit bir sayıda birlikte yaşadıkları bu toprakları Bulgarların çoğunluk oldukları bir

---

[168] Hüseyin Memişoğlu, Bulgaristan'da Türk Kültürü,*Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Ankara 1995, s. 9-10.; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 109; Tayyib Gökbigin, *Rumeli'de Yürükler,Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan* , İstanbul 1957, s. 9, 10, 11, 12.

[169] Yavuz Ercan, "Balkan Türkleri ve Bulgarlar", *Belleten,* C. LIV, S. 204, Ankara 1990, s. 298.

[170] Kamil Çolak, Balkanlar'da İslamlaşma, *Haccetepe Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,* Ankara 1986.

[171] İlhan Şahin, "XV. Ve XVI.Yüzyılda Sofya-Filibe-Eski Zağra ve Tatar Pazarı'nın Nüfus ve İskan Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 48, İstanbul 1987, s. 253, 254, 255; Yusuf Halaçoğlu, "XVI.Yüzyılda Sosyal, Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar'da Bazı Osmanlı Şehirleri", *Belleten,* C.,LVIII, S. 208, Ankara 1983, s. 649-651. Ayrıca yeni Müslüman olanlar "Nev müslim" şeklinde kaydedilmişlerdir.

[172] Aleksandır Popoviç, *Balkanlar'da İslam,* İstanbul *1995,* s. 72, 73.

[173] Yıldırım Ağanoğlu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi, Göç, İstanbul 2001, s. 35.

"Bulgaristan" şekline sokabilmek için oluşturulan özel Kazak birlikleri kullanarak Türkler büyük mezalime uğratıldı. Rus ordusunun korumasındaki Bulgar köylülerine Türklerin malları ve toprakları vaad edilmekle beraber, onların gönüllü olacakları bu katliama bilhassa katılmaları ve böylece İngiliz konsoloslarının raporlarında belirttikleri gibi, yüzlerce yıl birlikte yaşamış bu insanların birbirine geri dönülemeyecek şekilde düşmanlık hisleriyle dolmaları planı gerçekleştirilmiştir[174].

Savaş sırasında Rusların Tuna'yı aşmaları ve Türklerin asırlardır yaşadıkları toprakları işgali üzerine, Rus kumandanı bir tamim yayınlayıp Türklere ve Müslümanlara hayat ve mal teminatı vererek ellerinde bulunan silahları teslim etmelerini istemiş, ancak bu silahlar sonradan Bulgar çetelerine verilmişti. Bundan sonra Rus askerleri ve Bulgar çeteleri müştereken Türklerin yok edilmesine girişmişlerdir[175]. Müslümanların silahsızlandırılması Tuna ve Edirne vilayetlerinde çok tehlikeli bir durum yaratmış, silahsız ve savunmasız insanlar farklı inanç ve ırka mensup olduğu için "yerlerinden sökülüp atılmak" veya "öldürülmek" üzere Bulgar zulmüne maruz kalmıştır[176]. Doğu Rumeli'de bulunan Eski Zağra'nın küçük bir Rus müfrezesi tarafından işgali sırasında çatışma olmamasına rağmen Müslüman halk muhasara altında kalmış, bu kasaba ve civarındaki köylerde bulunan Bulgarlar, Rusların yardımıyla zulme maruz bırakılmıştı[177]. Bunun sonucunda da Balkanlar'dan İstanbul ve Anadolu'ya göç başlamıştır. Ocak ayının sonlarına doğru büyük boyutlara ulaşmış olan bu göç dalgası, Mart'ın başlarında İstanbul'da son derece kritik durumun meydana gelmesine sebep olmuştur. Osmanlı hükümeti göçmenlerin Edirne taraflarına doğru geri gönderilmesi gerektiğini Rusya'ya bildirmiştir. Göçmenler sorunu siyasi olduğu gibi sosyal ve tıbbı boyutları olan bir sorundu. Çünkü Berlin Antlaşmasında kabul edilen şartlara göre yeni kurulan Bulgaristan Bulgar nüfusunun çoğunluk teşkil ettiği toprakları içine alacaktı ve Osmanlı devleti, Müslüman tehcirinden sonra nüfus istatistiklerinde meydana gelecek değişikliklerin Rusya'nın aleyhinde kullanmasından

---

[174] Osman Turan, *The Turkish Minority İn Bulgaria, 1878-1908*, Ankara 1998, s. 306, 307.
[175] Kemal Karpat ,Türkler, (Osmanlılar), *İ.A,* s. 364. Ruslar, Türklerin silahsızlandırması fikrini Avrupalı devletlere İstanbul Konferansında kabul ettirmeyi başarmışlardı. Köse, a.g.m., s. 259.
[176] Osman Köse, a.g.m, s. 258, 259, 260.
[177] H,Raci Efendi, Zağra Müftüsünün Hatıraları, (Haz.Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1990.,s. 43. 93 Harbi esnasında Bulgarlar tarafından yapılan mezalim hakkında Bk. İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi, 1878-1989,* Ankara 1990.

endişeleniyordu[178]. Osmanlı devletinin bu endişeleri haklıydı. Gerek, Bulgaristan'da yeni bir idari düzenin oluşturulmasıyla görevli Çerkaski, gerekse Rus hükümeti bölgeyi terk eden Türklerin geri dönmelerine kesinlikle karşı çıkıyorlardı[179]. Bunun için de oldukça çaba sarf etmişlerdir. Mesela Rus komiseri Dondukov, Türk ve Bulgar halkının birbirlerine kin besledikleri ileri sürerek Türk göçmenlerinin tekrar eski topraklarına dönmelerinin tehlikeler doğuracağı konusunda Avrupa komisyonun ikna etme çabalarına girişmişti[180]. Ayrıca Müslümanların geri dönmelerini engellemek için sabıkası olan Müslümanların dönemeyeceği, mülklerin gerçek değerleriyle satılmasını engellemek için mülklerin mahalli idarecinin denetiminde sadece mülk sahibinin "köylüsü veya komşusuna" satılabileceği kuralı getirilerek mülklerin çok düşük fiyatlara satılması maksadıyla çeşitli kural ve süreler ihdas ederek Müslüman mülklerin Bulgarların ellerine geçmesine zemin hazırlamışlardı[181]. Kitleler halinde İstanbul'a yığılan Müslüman nüfus, meselenin sadece maddi boyutunu ortaya koymamaktaydı. En önemlisi Osmanlı Devletinin bu bölgesinden Müslüman nüfusun çekilmesiyle yüzyıllardır hükmettiği toprakların bu şekilde elden çıkma tehlikesiydi[182]. Bu nedenle Müslüman göçmenler Güney Bulgaristan'daki mülklerine dönmek için Bâbıâlî tarafından teşvik edilmiştir[183]. Bu konuda Bulgar hükümetinin, Müslümanların durumunu garanti altına alacağını temin etmesinden sonra, memleketlerine geri dönecek olanlarla ilgilenmek üzere Doğu Rumeli'ye Komiser Asım Paşa görevlendirildi. Bununla beraber kesin surette Şark-ı Rumeli'den ve Bulgaristan'dan göç edecek olan Müslüman ahalinin iskanları ve göçmenler ile ilgilenmek üzere Bâbıâlî'de bir komisyon da teşkil edilmiştir[184]. Bu muhacirin komisyonunun çalışmalarıyla, göçmenler Anadolu'da miri çiftliklere yerleştirilmeye karar verilmişti[185]. Ancak Bulgar hükümeti göçmenler konusunda evkaf komiseri Nihad Paşa'nın görüşme yetkisini göz ardı

---

[178] Roderic Davison, "The Ottoman Empire and the Congres of Berlin", s. 210, 213. Rus askeri işgali yalnızca Müslümanlara karşı değil fakat Yahudi, Katolik, Protestan ve Bulgar bölgelerindeki Yunanca konuşanlara karşı da zülümleri yeni göç dalgalarına yol açmıştır.

[179] Metodi Petrov, "Vremenno Rusko Upravlenie", *İstoriya Na Bılgariya*, C.VII., Sofya 1991, s. 29.

[180] Eşrefoğlu, "Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de", s. 388.

[181] Lüben Berov, "Sotsialno-İkonomiçeski I Demogravski Promeni Prez Osvoboditelnata Voyna I Neposredstveno Sled Neya", *İstoriya Na Bılgariya* , C.VII., Sofya 1991, s. 83.

[182] Y.A.RES. nr. 4/11.

[183] Samardjiev "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya" , s. 9.

[184] Y.EE. nr. 37/11 (16.08.1886). Müslüman göçmenler için yaptıkları hizmet ve desteklerinden dolayı asliye mahkemesi azası olan Esat Efendi ile meclisi idare eski azası olan Hacı Ahmet Beyin olarak dördüncü rütbeden bir kıta Mecidi nişanı ile mükafatlandırılmışlardır.B.E.O. Nezaret Gelen-Giden Defteri nr .963 S. 42, (25.11.1892).

[185] Y.A.RES. nr. 4/11.

etmeye çalışmaktaydı[186].

Bunun yanı sıra Doğu Rumeli vilayetindeki Türklerin durumu da iç açıcı değildi. Mahalli idareciler tarafından İstanbul'a gönderilen raporlarda Müslüman halkın perişan ve acıklı durumu dile getiriliyordu. Eski Zağra kaymakamının merkeze gönderdiği bir raporda buradaki Türk halkının maruz kaldığı mezalimden dolayı 13.000'den fazla göçmenin İstanbul ve Edirne'ye gönderildiğini belirtilmekteydi[187]. Aslında gerek Bulgar Emareti ve gerek Şark-ı Rumeli Vilayeti dahilinde bulunan Müslüman nüfusu ve göçmenler hakkında Bulgarlar tarafından yapılan mezalimi ortadan kaldırmak için ve muhacirin komisyonunun rahat ve emniyetli çalışmasını temin etmek için Viyana Sefaret-i müsteşarı Kalfon Efendi ile eski hariciye katibi Pertev Efendi bu iki vilayete 50'şer lira maaş ile tayin edilmişlerdi[188]. Ancak Bulgar hükümeti Müslüman azınlıklarından özellikle Türk etnik grubunun göç etmesini isteyerek, bu gruba karşı kesinlikle hiç bir kolaylık göstermemekte[189], fakat Pomak gruplarının Bulgarlaştırılmasına yönelik olan planları dolayısıyla bu gruba özel ilgi ve çeşitli kolaylıklar gösterilerek, ülkede kalmaları amacını gütmekteydi[190]. Bulgaristan Prensliğinin bu yöndeki çabaları neticesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1886-1890 yıllarında 74.753 Türk göç etmiştir. Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında normal ilişkilerin kurulduğu 1893-1902 yılları boyunca da göç durmamıştır[191]. Göç neticesinde Bulgaristan'da Müslüman nüfus Bulgaristan'ın iç politik hayatında ciddi bir varlık gösteremeyecek raddeye düşmüştür[192].

Rus ve Bulgar baskı ve zulmü karşısında büyük sayıdaki Türk ahali Rodop dağlarına sığınmış, sürdürülen haksız tecavüzlerden korunmak için de Süleyman Paşa kolordusunun dağılması sonucunda geri kalan silahlarla Rus, Bulgar baskısına karşı

---

[186] Bilal Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri, Belgeler*, Ankara 1989, C.I-II., s. 168.
[187] *Eşrefoğlu*, Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de ", s. 384.
[188] Y.EE D. nr.1175 İ.nr.1035 H.nr.174 (15.09.1878).
[189] Bulgar hükümetleri, Türklerin göç etmesi maksadıyla vergileri konusunda hiç bir kolaylık göstermediği gibi,Türkler vergi konusunda Bulgar makamları tarafından suistimal ediliyordu. Nitekim Osmanlı hükümetinin talimatı ile Bulgar hükümeti nezdinde girişimde bulunan Rusçuk Tüccar vekili bu konuda Stambolov tarafından teminat aldığını Hariciye Nezaretine bildirmiştir. Bk. A.MTZ.04 nr. 22/9.
[190] Jorjeta Nazırska, *Bılgarskata Dırjava İ Neynite Maltsinstva 1879-1885*, Sofya 1999., s. 80. Bu politika 1908'den sonra da aynen uygulanmaya devam etmiştir. Bulgar Devletinin azınlıklarına karşı uyguladığı resmi politika mahiyetinin almıştır. Bu konuda Bk. Sofya Devlet Arşivi(İç İşleri Bakanlığına bağlı) Bk. T. D. A., f.176 ,op.6 ,a.e.2370, list 203-211.; f.166,op, 1,a.e.890.list 137-139.
[191] Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 205, 206.
[192] Turan, *"Bulgaristan'da Prenslik Döneminde Türklerin Sosyal ve Siyasal Kurumlaşma Çalışmaları"*, s. 90.

ellerindeki bütün imkanları kullanarak kendilerini savunma durumuna geçmişlerdi. Müslüman ahaliye yapılan tecavüz olayların artması üzerine Fransa ve İngiltere büyük elçileri Rodop Balkanı bölgesindeki durumu yerinde incelemek ve göçmen sorununa çözüm bulabilmek amacı ile bir Milletlerarası komisyon kurulmasını Berlin Kongresine telkin etmişlerdir ve bu konuda hükümetlerini uyarmışlardır[193]. Her ne kadar Lord Salisbury, İstanbul'daki İngiliz Sefaretine gönderdiği bir telgrafta, Rusya'nın, bölgedeki Müslümanların şikayetlerini incelemek veya tehditlerden korumak üzere konsoloslardan oluşan ve bağımsız bir komisyon teşkilini kabul etmeyeceğini ifade etmişse de[194]. Milletlerarası Rodop komisyonu teşkil olunmuş ve 17-25 Temmuz 1878 tarihleri arasında Rodop Balkanı bölgesinde incelemelerde bulunmuştur. Rodop olayının,Osmanlı devleti tarafından, Ayastefanos Antlaşmanın uygulanmaması, Trakya, Makedonya ve diğer vilayetlerindeki hakimiyetini yeniden kurmak amacıyla ortaya çıkardığı iddiasını[195], komisyon çalışmaları çürütmektedir. Bu komisyonun çalışmaları bölgede durumun ne kadar vahim olduğunu ortaya çıkartarak, Osmanlı devletinin Doğu Rumeli Eyaleti sınırlarını koruyabilmesi için hudut üzerinde tahkikat yapmak ve asker bulundurma hakkının Berlin Antlaşmasında yer almasına sebep olmuştur[196].

1879 yılında her yönteme başvuran Bulgarlar, Türkleri göçe zorlamak maksadıyle, ayrıca Türkleri askere alma politikasını uygulamaya koydular.

Prenslik anayasasının 71'ci maddesine göre Bulgaristan sınırları dahilinde yaşayan 19-23 grubundaki her erkek, din ayrımı yapılmaksızın askerlik yapmakla mükelleftir. Bu maddeye dayanarak Bulgar hükümeti 1879-1880'de Türk gençlerini de askere almaya teşebbüs etmiştir. Türklerin, kendilerinin 10 yıl askerlikten muaf tutulmaları isteğini Prens Aleksandır'a sunmalarına rağmen, Bulgar Prensi, Ekim 1880 tarihli kararnameyi imzaladı ve Türkler 1859 doğumlular dahil askere çağırılmaya başlandı[197]. Bu arada Rusya'dan göç eden Türkler de Bulgaristan sınırına yığılmaktaydı. Her iki meselenin halli için faaliyete geçen Osmanlı hariciye Nezareti Petersburg'da bulunan Çopanzade Ahmet Şakir Paşa'ya problemlerin çözümü için, çar nezdinde

[193] Eşrefoğlu, Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de ", s. 384, 385.
[194] Y.EE. nr. 78/14 (28.09. 1878).
[195] Doyno Doynov, "Sıprotiva Sreştu Berlinskiya Dogovor,Kresnensko-Razlojko Vıstaniye", *İstoriya Na Bılgariya*, C.VII., Sofya 199, s. 41.
[196] Eşrefoğlu, "Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de", s. 386.
[197] Köse, a.g.m., s. 263, 264.

diplomatik çalışmalar yapması direktifini verdi. O da gerek Türklerin askere alınması kararının ertelenmesi, gerekse sınırlara yığılan göçmenlerin Bulgaristan'a kabul edilmeleri yolunda diplomatik faaliyetlerde bulundu[198]. Bu gelişmeler esnasında Bulgaristan'da kalmalarının imkansız hale geldiğini ve Bulgar ordusunda hizmet etmek istemediklerini bildiren Varna bölgesi Türk halkı göç etmek niyetlerini bildirmekteydi[199]. Bu durum karşısında Bâbıâlî'nin bazı talimatları üzerine Nihad Paşa Prens Aleksandır ile Hariciye Müdürü Tsankov ile durumu ayrı ayrı müzakere etti. Bu teminatlardan biri askerlik esnasında Müslümanların dini vecibelerine dikkat edilmesiyle ilgiliydi[200]. Ancak askere alınan Müslümanlar Bulgar dilini bilmediklerinden dolayı, talimleri esnasında Bulgar subayları tarafından işkenceye maruz kalıyorlardı[201]. Aslında Bulgar anayasasının 40'cı maddesi azınlıklara dini serbestiyet vermekteydi, ancak bu serbestiyet merasim ve kanunlar (ki Bulgar parlamentosunda azınlıkların temsilcisi çok az bir miktardı) ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu madde hakim olan Ortodoks dinine ait 37'ci maddeyle çelişiyordu. Bu nedenle de Bulgar ordusundaki Müslüman askerleri asker şapkalarına haç takmayı ve Hıristiyan dinine ait dualar okumaya mecbur bırakılmışlardır[202]. Bunun yanı sıra Bulgar yetkilileri Bulgaristan ve Doğu Rumeli'de askerliğini tamamlamayan Müslümanların göç etmelerine izin vermemekteydiler. Bu durumun ise Müslümanlara uygulanan bir esaret muamelesi olduğu kanaatine varan Bâbıâlî konuya çözüm getirilmesi için İstanbul konferansı murahhaslarına sunulmasını öngörmüştür[203].

Sonuç olarak Osmanlı hükümeti göçün mutlaka durdurulması yollarını daima aramış, gerek Emaret nezdinde gerekse Avrupa devletler nezdinde sürekli diplomatik girişimlerde bulunmuş, ne var ki bu yönde bütün çabaları boşa çıkmıştır[204]. Bununla beraber 1886'da Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakından sonra sakatlığı veya başka bir nedenle askerlik hizmetinden muaf olanlardan on sene için seneliği 10 ila 200 frank arasında değişen senelik bedelinin alınması ve öğrencilerin askerlik hizmetinden muaf

---

[198] Ali Karaca, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa 1838-1899* , İstanbul 1993, s. 22.
[199] Eşref Eşrefoğlu, "Bulgaristan Türklerine ve Rusçuk'taki Türk Eserlerine Dair 1897 Tarihli Bir Rapor", s. 21.
[200] Köse, a.g.m., s. 264.
[201] B.O.A.Nezaret Gelen-Giden Defterleri, N. 966, S.50., s. 1, (27.09.1892).
[202] Nazırska, a.g.e.,s. 233.
[203] Y.EE. D. nr.1178, İ.nr.46, H.E.nr. 449. (03.03.1886).
[204] Köse, a.g.m. s. 276; Bilal Şimşir; *Rumeli'den Türk Göçleri* ,s. 167.

olma usulünün kaldırılması, Bulgaristan'dan yapılan göçü hızlandırmıştır[205] .

b) Emlak Meselesi.

Bulgaristan Prensliğinin kuruluşundan sonraki yıllarda Osmanlı devleti ile büyük bir sorun halini alan emlak ve göçmenler meselesi, geçici Rus hükümeti tarafından Bulgar halkı lehinde çözüme çalışılmıştır[206]. Bu arada geçici Rus idaresi vakıf mülklerini "muhafaza etmek" ve onlardan olduğunca yüksek gelirler elde etmek görevini benimsemişti. Temmuz 1878'den itibaren vakıf mülkleri şehir ve ilçe belediyelerinin kullanımına verilerek, Müslüman cemaati, mülk ve gelirlerinin büyük bir kısmından mahrum bırakılmıştır. Evkaf sorunun çözümüne Bulgar idarecilerinin aylarca uzatmalarından sonra ancak Aralık 1879'da başlanabilmişti. Bu maksatla Bâbıâlî Sofya'ya Ferik Nihad Paşa, Fazlı Bey ve Mehmed Nedim Bey'i göndermiş, 3 Ocak 1880 ancak daha geldikleri gün Bulgar hükümetinin tepkisi ile karşılaşmışlardır. İlk evkaf komisyonunun toplantı günü olan 1 Nisan'a kadar Bulgar Emareti vakıflar konusunda tutumunu ancak belirlemiştir. Muhafazakarlar hükümeti, bir yandan evkaf meselesinin Padişahın Prensliğe karşı tutumunun yumuşatılması için iyi bir vasıta olduğu, diğer yandan da Bulgaristan'da Türklerin haklarının çiğnenmesinin, olumsuz sonuçları olabileceğini düşünmekteydiler [207].

Geçici Rus idaresi de vakıf mülklerinin bilinçli bir şekilde yok edilmesine gitmiştir. Mesela Dondukov, Haziran 1879'da Sofya'da 10 caminin Rus birlikleri tarafından havaya uçurulmasının baş teşvikçisidir. Aynı zamanda Samakov' da da bir çok vakıf yok edilmiştir. Rus idarecilerinin bu pratiğini gelen Bulgar Prensliği de benimsemişlerdi. Mali idarenin desteği, himayesi ve sessiz onayı dolayısıyla, vakıflar sahiplerine geri verilmemiş, devlet ya da kamu yararına sunulmuş, doğrudan doğruya ya da restorasyon çalışmaları için gereken para tahsis edilmeyerek yok edilmişlerdir. Maddi yetersizlik bir çok Türk okulun kapatılmasına da sebep olmuş ve birçok bölgede dini inançlarının yerine getirilmesine son verilmiştir. Bu tutumuyla Bulgaristan Prensliği yalnızca Berlin Antlaşmasını değil, özel mülkiyetin dokunulmazlığına ve tasarruf hakkı için gereken adli karşılığının verilmesine ilişkin maddeleri içeren Bulgar

[205] Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Göçler 1877-1890*, Ankara 1994, s. 140.
[206] Dokumenti Za Vınşnata Politika na Bılgariya , s. 430
[207] Nazırska, a.g.e., s. 69, 70.

Prensliği anayasasını da ihlal etmişlerdir[208].

23 Temmuz 1879'da Bulgaristan Adliye Nazırı Grekov, Müslümanların emlakının sahiplerine teslim olunması için Prens Aleksandır Battenberg'e sunduğu layiha hükmünce Prens tarafından 22 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır. Bu nizamname ile her kazada komisyonların yapacakları görevler tespit ediliyordu. Bu nizamnamenin birinci maddesine göre Bulgaristan'ın her kazasında bir komisyon teşkil olunacaktı ve bu komisyonun görevi göçe zorlanan Müslümanlardan tapusu ve yahut şehadetnemesi olanlara emlaklarını ve varidatını teslim etmekti. Onuncu maddesine göre ise, komisyonun istida edene mülkünü teslim etmemesi halinde mülk sahibinin mülkünün kendisine teslim edilmesi için hükümete başvurmaya hakkı olacaktı[209]. Ne var ki, gerek Müslüman göçmenler ve gerekse zulme rağmen yerlerinde kalmayı başaran Müslümanlar ellerinde tapu, senet ve ilgili vesikaları olduğu halde ilgili komisyonlara mallarını için müracaat ettiklerinde ibraz ettikleri belgeler Bulgarlarca çeşitli bahaneler öne sürülerek kabul edilmemiş, Bulgar makamlarınca bir türlü tasdik edilmemiştir. Üstelik oluşturulan komisyonlar Müslümanların tapulu arazilerini ve emlaklarını icar ve gasp yoluyla kullanan, bunu da yalancı şahitlerle belgeleyen Bulgarlara cüzi paralarla satmaya başladılar. Hak sahipleri bu durumu ilgili makamlara şikayet ettiklerinde ise antlaşma ve kanunlara aykırı cevaplar almışlardır[210]. Gerçekten de 1879'da ilan edilen Bulgar Prensliği anayasasında Berlin Antlaşmasının 12.'ci maddesine yer verilmemiştir. Bundan dolayı Bulgar hükümetleri Türk halkının mülklerinin zorla ellerinden alınmasını desteklemişler (agraren prevat) göçmen mülklerinin geri verilmesini geciktirmişler ve istimlaka ait kanunlar çıkarmışlardır ki bunlar bütünüyle anayasaya aykırı idi[211]. Müslüman halk şikayetlerini gerek Bâbıâlî'ye gerekse Osmanlı Komiserlerine bildirerek, Bulgar hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunmalarını istemişlerdir. Bulgaristan'dan göç ederek mülklerini çok düşük fiyatlarda satmak için kendilerine baskı yapan bazı Bulgar idarecilerden şikayetlerini Komiserliğe bildiren Filibe civarında Çepelare, Çükürkevü, Drınovo, Tsavtaşte, Hvoyna ve Buştuevo köyleri Müslüman halkı güçsüzlüğünü dile getirerek Hükümetten Bulgar Prensliği

[208] Nazırska, a.g.e., s. 74, 81.
[209] YEE, nr. 37/26.
[210] Köse, a.g.m., s. 261.
[211] Nazırska, *a.g.e,* s. 68, 69.

nezdinde teşebbüslerde bulunmasını rica etmişlerdi[212]. Yine Köstendilliler Bulgarların kendilerine teklif ettikleri fiyatın çok cüzi olduğunu ve mallarına hile ile el konulduğunu Başvekalet ile Bâbıâlî'ye şikayet ederek yardım istemişlerdir[213].

Berlin Antlaşması hükmünce iki devletteki devlet mülkleri meselesini çözüme kavuşturulması için oluşturulan Türk-Bulgar komisyonunun 17 Nisan 1880 tarihli oturumunda T.Burmov'un mülk topraklarının kategorilerine ait bütün listelerin mevcut olmamasından dolayı Bulgar komiserlerinin komisyonda işe devam etmelerinin mümkün olmadığını söylemesi üzerine Nihad Paşa Bulgar komiserlerinin maksadının komisyonun işini geciktirmek olduğunu ifade etmiştir. Diğer oturum 28 Nisan 1880'e ertelenmiştir. Nihad Paşa Berlin Antlaşmasına göre Osmanlı devletine tanınan mülk ve vakıfların hukukunu tartışmaya değil fakat bu mülklerin istimlakı, işletilmesi ve kullanılması için toplandıklarını dile getirmiştir[214] .

Bulgar komiserleri miri arazilerin tasarrufu hakkının Emarete intikal ettirilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu iddia Osmanlı komiserleri tarafından kesinlikle kabul edilmeyip protesto edilmiştir. Bu konuda bir anlaşmaya varılmadan evkaf arazilerin müzakeresine başlanmasına karar verilmiş, Osmanlı komiserleri İstanbul'a hareket etmişlerdir[215].

Aralık 1882'de Tsankov Vılkoviç'e gönderdiği bir mektupla kendisinin Sadrazam Said Paşa ile görüşmesinde Said Paşa'nın evkaf komisyonunun işlerinin çabuklaştırılma isteğini, Bâbıâlî'nin Bulgar hükümetine karşı iyi niyetini dile getirmesi üzerine, Tsankov'un da bu fikre katıldığını, ayrıca evkaf komisyonun da İstanbul'a nakledilmesi gibi bir öneride bulunduğunu bildirmişti[216]. Buna rağmen 22 Haziran 1883 tarihli Nihad Paşa Hariciye Nezaretine gönderdiği bir tahriratında Bulgaristan hükümeti ile uzlaşma çalışmalarının yüz üstte bırakıldığından şikayet etmektedir. ya da Berlin antlaşmasının hükümlerine aykırı bir şekilde halletmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Bundan yabancı devletler de nasibini aldı. İngiltere memuru M.Lasıl Varna-Rusçuk demiryolu meselesinde Emaret'in olumsuz tavırlarıyla karşılaşmıştır. Fransa memuru Sefer, Emaretin yönetim biçimi üzerine devletlerin dikkatini çekmek ve bu

[212] T.D.İ.A, f.176, op.1., a.e.1738.
[213] Köse, a.g.m., s. 261.
[214] T.D. İ.A, f.176 ,op.1.,a.e.47.
[215] A.MTZ. 04 nr. 7/9.
[216] T.D.İ.A, f.176 op.1., a.e.101.

suretle Berlin Antlaşmasının hükümlerine riayet davet etmek üzere Büyük güçlere umumi bir tahrirat gönderildiğini beyan etmiştir[217].

Bulgar Komiserlerinin evkaf komisyonlarının çalışmalarını sürekli olarak uzatmaları, Bâbıâlî bir anlaşmaya varılma ümidini yitirmişti. Bununla beraber Nihad Paşa'ya gönderdiği bir tahriratında, Bâbıâlî'nin çıkarlarına aykırı bir uzlaşmaya gidilmemesi ve verilen talimatlardan kesinlikle taviz verilmemesini bildirmekteydi[218].

Netice itibarıyla Bulgar Prensliği yetkilileri, Sofya'ya Osmanlı evkaf komiserin gelmesine uzun zaman direnmişler, geldiğinde de tam 5 yıl boyunca vazifesini yerine getirmesini çeşitli nedenler ileri sürerek engellemişlerdir. Böylece evkaf sorunu çözümlenememiş, Müslüman dini müessese ve görevlileri ortaya çıkan idari engeller ve maddi yetersizlikler yüzünden tedricen faaliyetlerini durdurmuşlardır[219].

3. Ekonomik Meseleler.

a)Demiryolları Meselesi.

Berlin Antlaşmasının 10, 21 ve 38'ci maddeleri, Bulgaristan Prensliği ile Doğu Rumeli'deki Osmanlı topraklarında demiryolu hatları inşa eden ve işleten Avrupa demiryolu şirketlerini mükellefiyetlerini yerine getirmekle bağlıyordu[220]. (Viyana-İstanbul hattı). Ayrıca bu maddelere göre Rusçuk-Varna hattı[221] da Osmanlı devletinin bütün mükellefiyet ve vecibelerini yüklenmek şartıyla Bulgar Prensliğine bırakılıyordu. Osmanlı devleti Doğu Rumeli Vilayetindeki demiryolları üzerinde bütün haklarını muhafaza ediyordu. Ayrıca, Rumeli demiryollarının Avrupa hatları ile birleştirilmesi için Osmanlı devleti Avusturya , Sırbistan ve Bulgaristan kendi aralarında görüşmeler yaparak bu meseleyi bir karara bağlayacaklardı[222]. 1883'te Viyana'da Avusturya-

---

[217] A.MTZ.04 nr. 7/9 (22 .06.1883).
[218] AMTZ.04 nr. 24/39 (29.06. 1885)
[219] Nazırska, *a.g.e.*,s. 233.
[220] Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya", s. 13.
[221] Bulgaristan toprakları üzerinde sadece Rusçuk -Varna hattı vardı. Bu hat Osmanlı devletinin Rumeli'de işlerinin iyi gitmediği bir dönemde inşa edildi ve daha sonra da devletin elinden çıktı. Rusçuk-Varna hattı 1867'de "Danube and black sea railway and küstendje marbor ltd. İngiliz, Fransız Belçika kapitali işletilmişti. Şirketin işletmecisi İngilizlerdi; XIX'cu yüzyılın ikinci yarısında Rumeli'de yatırım yapmaya devam eden Osmanlı devleti, Anadolu'yu olduğu gibi Rumeli'yi de kendi toprağa olarak gördüğünden dolayı Rusçuk-Varna demiryolunu işleten şirketleri, yükümlülüklerini yerine getirmedikleri halde yeni imtiyazlar taleplerini daima desteklemiştir. Bk. Ali Akyıldız, "Balkanlar'da Osmanlılardan Miras Bir Çağdaş Medeniyet Ürünü: Rusçuk-Varna Demiryolu", *Balkanlarda İslam medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri,* Sofya 21-23 Nisan 2000, ed. Ali Çaksu, İstanbul 2002, s. 145.
[222] Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları* , İstanbul 1993, s. 182.

Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan ve Bulgaristan temsilcilerinin katılımıyla bir konferans yapılmıştır. Bu konferansta Viyana-İstanbul hattının inşası kabul edilmiştir[223]. Berlin Antlaşmasının 10'cu maddesine göre Osmanlı devletinin Rusçuk-Varna demiryolu hattını işleten İngiliz kumpanyasının Bulgar topraklarından geçen Viyana–İstanbul hattının tamamlanması, bu hattın Bulgaristan'da kullanılmasına ilişkin Avusturya-Macaristan ve Şark demiryolları Kumpanyası'na karşı mükellefiyetleri Bulgaristan'a bırakılmıştı. Bu mesele Prenslik, Bâbıâlî, Avusturya-Macaristan, ilgili kumpanyalar ve Sırbistan arasında yapılacak özel müzakereler ile halledilecekti[224]. Daha Anadolu'da önemli bir yatırım yokken, Rumeli'de büyük çaplı demiryolu yapımlarına gidilmişti. Yani Rumeli'ye bir gün elden çıkacak bir toprak parçası olarak değil,devletin bütününü oluşturan bölgelerde biri olarak bakılmıştı. Dolayısıyle bu yörelere devletin bütün imkanları sunulmuştur[225]. 1890'da Osmanlı devleti stratejik önemi olan Dimetoka'dan Selanik limanına kadar bir demiryolu inşasını planladığı sırada bu hattın çok pahalıya mal olacağı anlaşıldığından, Babıali, II. Abdülhamid'e, Bulgarlarla anlaşma yapılarak, askeri amaçlarla da kullanılacak bir hattın beraberce Sofya-Üsküp arasında yapılması teklifini sunmuştur. Ancak, Bulgarlarla bir askeri anlaşmanın yapılması halinde, bunun resmi olarak tasdik edilmeyen Bulgar Prensinin durumunun kapalı olarak onaylanması manasına gelebilirdi. Bununla beraber Prensin eline de devlet aleyhinde bir belgenin verilmiş olacağından böyle bir hattın inşasından vazgeçilmiştir[226].

Aslında Bulgarların isteği, Bulgar demiryolu hatlarının batı cihetinden Osmanlı devleti ile birleştirilmesi idi. Bulgarlar Radomir'den başlayarak, Ustrumca vadisini takip ederek Dobniçe'ye ulaşan ve buradan da Kuçartevo ve Cumâ-yı Bâlâ'ya bağlanarak Osmanlı hududuna varan bir güzergahı öngörüyorlardı. Osmanlı demiryolu hatları ile Bulgar demiryolu hatlarının birleşmesinin Küstendil'den değil , Dobniçe cihetinden meydana gelmesi Bulgar hükümeti tarafından politik ve ticari yönden önemli

---

[223] A.DVN.NMH nr. 30/1. 15.10.1886. Osmanlı devletinin temsilcisi Avusturya-Macaristan'da Büyük elçi bulunan Sadullah Paşa idi.

[224] Elena Statelova ,"Balkanskata Politika Na Velikite Sili İ Jelezopıtnoto Stroitelstvo V Bılgariya, 1878-1908", *Studia Balcanica*, S.16., Sofya 1982, s. 11.

[225] Vahdettin Ergin, *a.g.e.*, s. 221.

[226] Ali Karaca, *a.g.e.*, s. 32; Yaverlik için bk. Ali Karaca, " Sarayda/ Mabeyn-i Hümayunda Yaverlik Kurumu (1839-1920)", *Türkler*, 13, (Ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, (s. 610-628).

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

görülmekteydi. 26.11.1896'da Bulgaristan Komiserliğinden gönderilen bir tahriratta, Osmanlı devleti için sakıncalı olmadığı koşulu ile böyle bir birleşme ile Bulgaristan'da az miktarda bulunan pamuk ve pirincin Osmanlı devleti tarafından ithal edilmesiyle Osmanlı ticaret ve ithalatın canlanması ve gelişmesi, ayrıca hatları her sene kullanacak olanlardan da gelir elde edilebileceğinden, meseleye bir an evvel el atılması önerilmekteydi[227].

b)Gümrük Anlaşmaları.

Ağustos 1880'de İstanbul'daki Bulgar Diplomatik ajanı Berlin Antlaşmasının 8'ci Maddesi'ne dayanarak, Türk topraklarından Bulgaristan'a transit geçen malları gümrük vergisine tabi tutmasını istedi. Bulgaristan Prensliği ise topraklarından Osmanlı devletine transit geçen yabancı mallara gümrük vergisi uygulayamamaktaydı. Daha sonraları ise Bâbıâlî , Bulgaristan Prensliği ile transit geçen mallarına gümrük vergisi uygulanmamasına ilişkin bir anlaşma yapmıştır[228].

Bulgaristan Prensliğinin 1889'den önce İngiltere ve daha sonraları Almanya, Fransa, İsviçre, Avusturya-Macaristan ile yaptığı gümrük anlaşmaları, Berlin Antlaşmasının ekonomik hükümlerine aykırıydı. Berlin Antlaşması Bulgaristan Prensliğine Osmanlı devletinin aracılığı olmaksızın tek başına hareket hakkı vermemiştir. Bu anlamda söz konusu anlaşmalar Prenslik için politik bir başarı olmuştur[229].

c) Sikke basımı.

Osmanlı devleti siyasi bağımsızlık anlamını içeren Bulgaristan Prensliği'nin milli para birimini ihdas etme teşebbüsüne büyük tepki göstermiş, Türk paralarının kullanılması için ısrar etmiştir. Bulgar Diplomatik ajanı Tsanov ile yaptığı bir konuşmada Sadrazam'ın Bulgar Prensliğine bu teşebbüsünün mali içeriğini değil fakat Osmanlı Devletinin metbu haklarının ihlal edilmesini protesto ettiğini söylemişti[230]. Doğu Rumeli iç nizamnamesinde Doğu Rumeli Eyaletinin resmi para birimi Osmanlı

---

[227] A.MTZ. 04 nr. 39/60.
[228] Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya", s. 13,14.
[229] Stoyço Grınçarov, "Sotsialno İkonomiçesko I Politiçesko Razvitiye na Bılgariya,1886-1903", İstoriya Na Bılgariya, C.VII. Sofya 1991, s. 265, 268.
[230] Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya " s. 14.

sikkesi olduğu belirtilmiş olmasına rağmen[231] ilk defa 1880'de Bulgar parası ihdas edilmiştir[232].

Bulgar hükümetinin, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'de akçe farkını kapatmak için yabancı paralarının ortadan kaldırmasına ilişkin aldığı kararının Osmanlı akçesini de kapsaması, Doğu Rumeli Nizamname-i Esasisinin 18'ci maddesine aykırıydı. Bundan dolayı Bâbıâlî, 19.02.1891'de Bulgar hükümetine hoşnutsuzluğunu bildirerek, Osmanlı akçesinin son verilmesine ilişkin emir göndermiştir[233].

4. Diğer Özlük Meseleleri.

a) Pasaport meselesi.

Osmanlı hükümeti Bulgar vatandaşlarına yabancı tabiyet vermediğinden onların İmparatorluk sınırlarında ikametlerinde Bulgar pasaportlarını tanımıyor ve daha sınırda onları toplatıp Türk tezkereleriyle değiştiriyordu. Berlin Antlaşması'nın 12'ci maddesine istinaden Türkiye'de seyahat eden Bulgarlar Türk tebaası sayılmaktaydılar. Bu durum Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkileri gerginleştirmekteydi[234]. 1300'de Osmanlı vilayetleri ile Bulgaristan Emareti arasında geçiş muamelesine dair dört maddelik bir talimatname hazırlanmıştır. Buna göre Bulgaristan yerlilerden ve Doğu Rumeli ahalisinden olanlar Osmanlı devletinin diğer bölgelerine gittiklerinde İstanbul'da Kapıkethüdalık ve Vilayette Bulgar tüccar vekilleri ve tüccar vekili olmayan yerlerde sakin oldukları yerlerden alacakları ilmuhaberler üzerine mürur tezkereleri verilecekti. Emaret topraklarından diğer Osmanlı vilayetlerine gidecek Emaret yerlileri mahalli idarelerden verilecek cüzdanlar ile geleceklerdi. Diğer yandan Osmanlı vilayetlerinden Bulgaristan'a gidecek olan Emaret yerlileri kendi cüzdanlarıyla gidecekler, Emaret yerlilerinden olmayan diğer Osmanlı tebasına Bulgaristan ve Doğu Rumeli'ye mahsus pasaportlar verilecek ve söz konusu evrak buraca başka vize uygulamasına tabi tutulmayacaktı[235]. Diğer yandan, Bulgar Kapıkethüdalığından aldıkları vizeli pasaportlara sahip oldukları halde, İstanbul'dan çıkış yapan Osmanlı devleti tebaası olanlar Bulgaristan'a giriş yapmalarına izin verilmeyerek, Bulgar

---

[231] Eşrefoğlu, "Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de", s. 390.
[232] Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, İstanbul 1996, s. 160.
[233] A.MTZ.04 nr. 2/2. (19.02.1891).
[234] Samardjiev, a.g.m., s. 15.
[235] A.DVN.MKL. nr. 25/8. Pasaport meselesi hakkında bk. Bulgaristan Tezakir Defteri, 957/60 S.180 m.556 s. 390; A.MTZ.04 nr. 37/23 .

pasaportları verilmek üzere kendilerinden 10'ar frank talep edilmiştir. Bu miktarı vermeye gücü olmayanlar ise tutuklanmış, sonra ise Osmanlı devletine iade edilmişlerdir. Bu durumun devam etmesi, Osmanlı tebaasına zarar vereceği gibi, Osmanlı devleti açısından önemli bir etki yaratmıştır. Çünkü böyle bir uygulama Osmanlı devletinin şanına yapılan bir saldırı niteliğinde idi. Dolayısıyla Bâbıâlî meselenin süratli bir şekilde halledilmesi için Bulgaristan Komiserliğine bir talimat göndermiştir. Ancak Bulgaristan Komiserinin, Bulgar hükümeti nezdinde bulunduğu girişim bir netice vermemiştir[236].

b) Posta-Telgraf Anlaşması 1880-1884

1880'de Bâbıâlî'nin protestosuna rağmen Bulgaristan 1875 tarihli uluslararası telgraf mukavelenamesine katılmıştır[237]. Prensliğin bir antlaşma imzalama hakkı olmadığından dolayı Bâbıâlî Hariciye Nezareti vasıtasıyla değil fakat Posta ve Telgraf Nezareti ile bir sözleşme imzalamak istiyordu.

29 Nisan 1889'da Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında Posta ve Telgraf muamelesine ait 33 maddelik bir kararname hazırlanmıştır. Bu kararnamenin 5, 9, 20, 25, 29'cu maddeler ile ilgili bir anlaşma sağlanamamıştır[238].

c) Memaliki Mümtaze Kalemi.

1881 yılının ocak ayında Bâbıâlî Bulgaristan ile yazışmasını Hariciye vasıtasıyla değil fakat memaliki mümtaze kalemi ile gerçekleştirmeye gitmiştir. Aslında daha 1879 yazında yazışmalarının Dahiliye Nezareti ile yapılması tartışılmış, ancak Osmanlı devletinin iç güvensizliği ile devletlerarası karışıklıklar korkusu ile bu gerçekleştirilememiştir.Bulgaristan bu durumu protesto etmiştir. Bir buçuk yıl devam eden gerginlik Bulgaristan ile Osmanlı devleti resmi ilişkilerini kesme noktasına getirmiştir. Ekim-Kasım 1882'de bir anlaşmaya varıldı. Siyasi meseleler Haricye Nezareti vasıtasıyla muamele göreceklerdi[239].

d) Nişan Verme Hakkı Meselesi.

Haziran 1879'da İstanbul'u ziyaret eden Battenberg Padişahtan nişan verme

---

[236] A.MTZ. 04 nr. 37/23. (30.08.1890).
[237] Elena Statelova-Stoyço Grınçarov, İstoriya Na Nova Bılgariya, 1878-1944, s. 22. (AMTZ.04 22/64; 22/69; 31/44; 37/7;).
[238] A.MTZ.04 nr.22/64,
[239] Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya" , s. 17, 18.

hakkının kendisine lütfedilmesini rica etmiştir. Sadrazam Said Paşa Prense nişan ihdas etmek ve vermek hakkını tanımak Bulgaristan Emaretinin bağımsızlığını onaylamak anlamında olduğunu söyleyerek buna razı olmadığını dile getirmişti. Buna rağmen 01.01.1880'de Bulgar anayasasının 59.'cu Maddesi'ne dayanarak sivil ve askeri memurlara yeteneklerinden dolayı Bulgar nişanları vermesine dair Battenberg'in 01.01.1880 tarihli ve 19.'cu sayılı "Resmi Gazete"de bir genelgesi yayınlanmıştır[240]. Aleksandır Battenberg'in Padişah'ın rızası olmaksızın sivil ve askeri yeteneklerden dolayı Bulgar nişanları vermesi İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin metbu haklarına yönelik bir darbe olarak algılandı. Padişah bir irade ile özel devlet nişanlarının layık olmayan kişilere de verilmek suretiyle devletin itibarını zedeleyeceğini belirtiyordu. 1883'te mesele Vükela Meclisinde tartışılmaya kondu . Bulgar Prensinin bulunduğu vasal durumunu dile getirerek Said paşa Mısır Hidiv'i gibi isim yerleri açık bırakılmış "Osmaniye" ve "Mecidiye" nişanlarını verebilme hakkını önermiş ve Abdülhamid kabul etmiştir[241]. Battenberg bu kararı kabul ettiğini resmen açıkladığı gibi bu konuda Padişah'a olan minnettarlığını ifade etmek üzere de İstanbul'a gitmiştir[242]. Ancak Said Paşa daha sonra nişan ihdas etmek ve vermek hakkının Ferdinand'a bağışlandığın, onun da kendisinin ihdas ettiği nişanları birçok Türk düşmanına dağıttığından üzüntü ile bahsetmektedir[243].

[240] Dokumenti za Bılgarskata İstoriya, s. 370.
[241] Sadrazam Said Paşa, *Anılar*, (Haz. Şemsettin Kutlu), İstanbul 1977, s. 58.
[242] Samardjiev,"Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya", s. 19.
[243] Sadrazam Said Paşa, *a.g.e*, s. 56, 57, 58.

İKİNCİ BÖLÜM

I. BULGAR PRENSLİĞİNİN İZLEDİĞİ POLİTİKA VE BÂBIÂLÎ'NİN TUTUMU.

A. MAKEDONYA MESELESİ.

1878 tarihinden sonra Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasındaki ilişkiler büyük ölçüde Makedonya meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu mesele tüm Prenslik hükümet politikalarının özünü teşkil etmiştir.

Ayastefanos Antlaşmasının 6'cı Maddesi ile Bulgar topraklarına dahil edilen Makedonya, Berlin Antlaşmasının 1'ci Maddesi ile Bulgaristan'ın dışında bırakılmıştı[244]. Buna göre Büyük Bulgaristan; iç işlerinde serbest, dış işlerinde ise Osmanlı Devletine bağlı bir Prenslik, Osmanlı egemenliği altında sınırlı özerkliği olan bir Doğu Rumeli ve bütünüyle Osmanlı egemenliğinde fakat büyük devletlerinin denetiminde reform sözü verilmiş bir Makedonya olmak üzere üçe bölünmüştü[245]. Bu şekilde Berlin Antlaşmasıyla Şark meselesine de yeni bir boyut getirilmişti[246]. Bulgarlar, Berlin Antlaşmasının 1'ci Maddesi'ne rağmen Ayastefanos ile topraklarına katılan Makedonya üzerindeki iddialarını haklı çıkarmak için bu bölgeye sahip oldukları tarihi dönemleri ileri sürerek, kurdukları komite ve çetelerin terör faaliyetleriyle mücadeleye girişmişlerdir[247]. Bu bölgeye sahip olmak için tarihi hak iddialarını öne süren diğer Balkan devletleri ile birlikte çıkarları doğrultusunda saf tutan büyük güçlerin bu mücadelede yer almalarıyla Balkanların bir" barut fıçısı" olma süreci başlamış oluyordu[248].

Coğrafi mevki itibarıyle Doğu Rumeli Vilayetinin Bulgaristan ile Makedonya

---

[244] Sava Penkov, *a.g.e.*, s. 42.
[245] Gül Tokay, *Makedonya Sorunu,Jön Türk İhtilalinin Kökenleri 1903-1908*, s. 13.
[246] Penkov, *a.g.e.*, s. 42.
[247] Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya 'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, C.IX, İstanbul 1989, s. 209. Bu komitelerin maksatları ise Makedonya'da katliam yapmak,konsolos kaçırmak veya resmi binaları kundaklamak suretiyle karışıklıklar çıkararak Osmanlı idaresinin aczini ispatladıktan sonra Avrupa devletlerinin müdahalesi ile bu bölgeyi Bulgaristan'ın ilhakına sunmak olmuştur.
[248] Yunanlılar, Büyük İskender'den Bizans'ın son devirlerine kadar oranın çoğu zaman veya daima kendilerinde bulunmuş olduğunu, Bulgarlar IX asırda Krum Han, Omurtag Han ve özellikle Çar Simeon zamanında, Sırplar XIV asırda Stefan Duşan zamanında Makedonya'ya sahip bulunduklarını ileri sürerek bu bölgeyi tekrar ele geçirmek için bunu bir hak addetmişlerdir. Avusturya'nın da Ege denizine çıkmak, hem de İmparatorluk Slavları için bir cazibe noktası teşkil edebilecek büyük bir Slav devletinin teşekkülüne mani olmak için orada gözü vardı. Bosna Hersek'i ve Yeni Pazarı bu nedenle işgal etmiştir. Bk.Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, C.I., Kısım I., Ankara 1991, s. 164, 165.

arasında bulunması, Bulgarları özellikle bu vilayet ile ilgilenmesine yol açmaktaydı. Bu sebeple Bulgarlar 1885'de Doğu Rumeli vilayetinin Bulgaristan tarafından ilhakından sonra da Makedonya ile ciddi bir şekilde ilgilenmeye başlamışlardır[249]. Başlangıçta bu mücadele düzensiz, plansız ve idari merkez birliği ile tamamlanmış ideolojiden yoksundu. Pirin Dağ ve civar dağlarda birçok Bulgar çeteleri terör faaliyet gösteriyordu. Bunların Bulgaristan ve Doğu Rumeli'nin civar bölgelerinde kampları vardı. Makedonya'nın diğer bölgelerinde Rodop ve Stranca bölgelerinde de çeteler terör estirmekteydi[250].

Çetelerin terör faaliyetleri ve Osmanlı-Bulgar sınırını (hattı imtiyazı) geçmeleri 1882'de Osmanlı devleti ile bunların arkasındaki Prenslik arasında ilişkilerin gergin bir duruma gelmesine sebep olmuştur. Bâbıâlî , Prensliği, topraklarında eşkıya çeteleri barındırdığı ve bunların hattı imtiyazı geçerek Türk topraklarında faaliyetlerde bulunduklarından dolayı büyük devletler nezdinde şikayet etmiştir. Bulgar çetelerinin hattı imtiyazın ötesinde de takip edileceğini belirtmiştir. Bu sırada Köstendil idarecisi Bâbıâlî'nin Prensliğin güney sınırına asker sevk ettiğini bildirmesi üzerine, Bulgar hükümeti bu durumu Batılı devletlere bildirerek Türk askeri ve eşkıyalarının Prenslikte sık sık saldırılarda bulunduklarını ileri sürmüştür. Prens, Hattı imtiyazın müşterek savunmasına ilişkin tekliflerinin de kabul edilmediğini ifade ederek, hattın Türkler tarafından geçilmesi halinde Berlin Antlaşmasının sınırlar ile ilgili hükmüne dayanarak, haklarını savunmak için kuvvete başvurabileceğini belirtmiştir[251].

Makedonya Devrimci İç Örgütün (Vıtreşna Makedono Odrinska Revolütsionna Organizatsiya) kurulmasıyla teşkilatlanan bu çeteler Ermeni meselesinin de etkisiyle iki devlet arasındaki ilişkilerin son derece gerginleşmesine sebep olmuştur[252]. Makedonya Devrimci İç Örgütü adı altında bilinen devrimci hareketinin başlangıcı olarak Selanik'te ilk devrimci hareketinin kuruluşu 23 Ekim 1893 kabul edilmektedir[253]. Örgütün ilk

---

[249] Aydin, "Arşiv Belgeleriyle", s. 209.
[250] Kostadin Pandev, "Osnovavane İ Deynost Na VMORO İ VMOK", *İstoriya na Bılgariya 1878-1903*, C.VII., Sofya 1991, s. 437.
[251] Dokumenti Za Bılgarskata İstoriya, s. 328.
[252] Radoslav Popov, Germaniya İ Bılgaro-Turskite Otnoşeniya, s. 220. Bulgarlar görünüşte Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesi uygulanmasının sağlaması olmuş ancak gerçek hedefleri Makedonya'nın muhtariyeti idi.
[253] *Borbite V Makedonya İ Odrinsko, 1878-1912, Spomeni*, ed. Konstantin Pandev, Sofya 1982, s. 9. Kurucuları Damyan Gruev,Hristo Tatarçev, İvan Hadjinikolov, Petır Poparsov, Andon Dimitrov, Hristo Batandjiev'dir.

hedefi, Bulgarları siyasi, iktisadi ve askeri yönden hazırlayarak Makedonya'da genel bir ayaklanma meydana getirmekti[254]. Başlangıçta örgütün kendi çeteleri mevcut değildi. İlk etapta bu örgütte, cezalandırma faaliyetlerinde kullanılan ve daima silahlı olarak bulunan polis teşkilatından kurye ve teröristler yer alıyordu. İlk teşkilatlandırılmış çeteler 1897 yılının sonunda oluşturuldu. Bunda büyük rol üstlenen olan Gotse Delçev çetelerin teşkilini ve hudut noktalarına gönderilerek eğitim görmelerini sağlamıştır[255]. Ancak bu tarihte Osmanlı hükümetinin örgütün varlığından haberdar olması, örgüt üyelerini, yabancı olmadıkları gerilla yöntemleriyle teröre yönelmelerine sebep olmuştur[256].

Makedonya ve Edirne'deki devrimci harekete paralel olarak Bulgaristan'da bulunan Bulgar Yüksek Makedonya Edirne Devrimci örgütü de faaliyet göstermekteydi. Bu örgüt 1895 baharında yasal olarak Bulgaristan'da önemli bir siyaset adamı ve Stambolov rejiminin muhalifi olan Trayko Kitançev tarafından kurulmuştur[257]. Razlık ise Bulgar komitacılarının büyük bir merkezi olup, Razlık kazasına bağlı "Banko" köyünde ise bomba imal edilirdi[258].

Bulgar Makedonya ihtilal komitelerinin amacı Makedonya ve Edirne vilayetinde muhtar bir idare kurulması idi. Komite reislerine göre bunun gerçekleşmesi, Bulgar halkının milliyetçiliğini canlandırmakla veya ihtilalci çeteler kurarak halkı ihtilale teşvik etmekle mümkün olabilirdi[259]. Bulgarlara hitaben yazdıkları beyannamelerinde Batak ve Peruştitsa ayaklanmalarından söz edilerek Bulgarların milli hislerini uyandırmaya çalışmışlardı [260]. Ancak esas amaçları verilen mücadele ile Avrupa devletlerinin dikkatini çekip Makedonya 'da muhtariyet idaresini garanti altına almak idi[261]. Bulgaristan Makedonya meselesini devletlerarası siyaset sahasına çekmek istedikçe, Osmanlı devleti bu konuyu dahili bir mesele olarak ele alıp, Avrupa

---

[254] Adanır, "The Macedonians İn The Ottoman Empire 1878-1912", s. 172 .
[255] Pandev, "Osnaovavane I Deynost Na VMORO İ VMOK", s. 437.
[256] Adanır, The Macedonians İn The Ottoman Empire ", s. 172. Daha önceki yıllardan hayduk pratiği var.
[257] *Borbite v Makedonya*, s. 13. Bu komite üyeleri arasından Sandanski, Hristo Çernopeev ve Krıstyo Asenov ile birlikte Amerikan misyoner olan mis Stone'un kaçırılmasını gerçekleştiren komitacıdır. Bu komitenin esas amacı, Osmanlı devletinin içişlerine yabancı müdahaleyi teşvik etmek, Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında ilişkileri gergin bir hale getirmek ve Bulgar halkını Osmanlı devletine karşı tahrik ederek muhtemel bir savaşa hazırlamaktı. Bk.Tuşe Vlahov, *Kriza V Bılgaro-Turskite Otnoşeniya*, Sofya 1977, s. 9.
[258] Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi* , Ankara 1979, s. 124
[259] AMTZ.04. nr. 48/15 (3.11 . 1898).
[260] A.MTZ.04. nr. 72/22 .
[261] AMTZ.04 nr. 68/9 (30.10.1900).

devletlerinin müdahalesine fırsat verebilecek bir hadisenin meydana gelmemesi için çalışmıştır[262].

Neticede Bulgar Makedonya ihtilal komitelerinin nizamnamelerinde yer alan bu fikirlerden yola çıkarak birçok komite ve çete kurulmuştur. Bunlar Bulgar halkı arasında fikir ayrılığı sokmakla kalmamış, Müslüman ve Gayr-i Müslim halkı tehditle ve zor kullanarak huzursuz etmişler, terörist yöntemlerle Osmanlı devletindeki halkın huzur ve emniyetini önemli ölçüde bozmuşlardır[263].

Halk ve çetelerin silahlandırılması için örgüt devamlı olarak paraya ihtiyaç duymaktaydı. Üye bağışı ve diğer bağışlar yetersiz olduğu için, örgüt nizamnamelerinde paranın zor kullanarak toplanması da öngörülmüştür[264]. Komitelerin para ihtiyaçlarını karşılamak için fidye isteği ile Türk ve Yunan zenginlerini kaçıran Makedonya Devrimci İç Örgütünün mensuplarının gerçekleştirdiği en önemli eylemlerden biri de Amerikan misyoneri olan Mis Stone'nin kaçırılması olmuştur. Her ne kadar Bulgar komitacıları kaçırılma olayını bir Türk eşkıya grubuna yüklemeye çalışmışlarsa da, bütün deliller gerçek faillerinin Makedonya Devrimci İç Örgütünün mensupları olduğunu göstermekteydi. Mis Stone ve yardımcısı Bulgar Fortine Zilka, Cumayı Bala'ya giderken, Osmanlı sınırları içerisindeki Razlık'da ve Predel hanları ile Gradova köyü arasındaki hattı imtiyazın (Osmanlı Bulgar Prensliği Sınırı) üç saatlik bir mesafede, Makedonya fesat komitesine mensup eşkıya tarafından kaçırılmışlardır. Osmanlı Komiseri, Ferdinand ile görüşmesinde bu olaydan bahsederek, aslında Stone'nin komitecilerle birlikte hareket ettiğini, alınan paranın Stone ile komiteler arasında paylaşıldığını, Amerikan misyonerlerin faaliyetlerinin mahiyetini dile getirmiştir[265].

a) Makedonya'daki Bulgar Komiteleri ve Terör Faaliyetleri.

Bulgar komitecilerinin Makedonya'daki terör faaliyetleri daha ziyade Bulgaristan'daki komiteler tarafından yönlendirilmiş ve ne şekilde hareket edileceği

---

[262] Mahir Aydın, "Arşiv belgeleriyle", s. 231.
[263] A.MTZ.04 nr. 76/2.
[264] Y.MTV. nr.113/63; Yeni kurulan bir komite nizamnamede komite her surette para cemine mecburdur denilmektedir.
[265] AMTZ.04 nr. 75/2 22.3.1902. Her ne kadar Ferdinand Osmanlı Komiseri Ali Ferruh Bey ile görüşmesinde ülkesinin "eşkıya yatağı "olmadığını ifade etmişse de(A.MTZ.04 nr 108/34) gerçekte Ferdinand Bulgar komitelerini Osmanlı devleti aleyhinde desteklemiştir.

tertiplenen miting ve toplantılar neticesinde kararlaştırılmıştır. Buna göre önce Bulgaristan'da gönüllü fedailer toplayan bu komiteciler, bu gönüllüleri Bulgar subaylarının idaresinde eğittikten sonra her birine birer Bulgar pasaportu vererek, dikkati çekmeyecek bir kıyafet ile 3-5 kişilik gruplar halinde ve silahsız olarak Makedonya'ya göndermişlerdir[266].

Makedonya'da halkı tahrik etmek için Bulgar komitecileri öğretmen sıfatıyle Bulgar pasaportu ile Sırbistan'dan Makedonya'ya geçmekteydi. Osmanlı devleti bunları takibe almıştı[267]. 1901-1904 yıllar arasında Razlık kaymakamlığında bulunmuş olan Tahsin Uzer, buradaki komite faaliyetlerini yakından takip etmiş, bölgede yaşayan Türklerinin komitelerin kanlı terör eylemlerine maruz kaldığını dile getirmiştir[268]. Bulgarların tek amaç Müslüman halka zulüm ederek onları göçe zorlamaktı[269]. Sandanski'nin önderliğinde 250 kişilik bir çetenin Türk askerleri ile çarpıştığı sırada Sandanski'nin "Türkler Şam'a gidiniz diye "bağırması bu amaçlarını açıkça gösteriyordu. Sandanski, bu sözleriyle, Türklerin Avrupa'dan Asya'ya çekilmesi kastetmekteydi[270].

Bulgar komitacıları metot olarak Müslüman ahaliyi karşılık vermeye mecbur etmek, sonra da Müslümanların saldırısına uğradıkları propagandasıyla Avrupa'nın dikkatlerini çekmek, onların merhametlerini tahrik ve müdahalelerini sağlamak için, İslam ahaliye karşı öldürme ve terörist eylemlere girişmişlerdir. Bu Girit olaylarından ve daha sonra Ermenilerin de onlardan esinlenerek başvurdukları bir taktikti. Teröre maruz kalan Müslüman ahalinin her ne olursa olsun tahriklere kapılmaması, bu işin jandarma ve asker kuvvetleri tarafından yapılması gerektiğini, halkın mukabeleye kalkışmamasına özen gösterilmesi Osmanlı hükümetince ilgililere sıkça tembih edilmekteydi. Zira, Avrupa müdahalesine hiç bir şekilde izin verilmemeliydi[271]. Nitekim, bir hükümet görevlisi olan Kalkandere Kaymakamı, Bulgar komitacılarının askerler tarafından cezalandırılacağı, halkın askerlerin görevlerini üstlenmemesi

---

[266] Aydın, "Arşiv Belgeleriyle", s. 213.
[267] B. T. D nr. 957/60-21.
[268] Uzer, *a.g.e.*, s. 124.
[269] AMTZ.04 nr. 74/57 (10.3.1902).
[270] Bu sözleri bugün bile duymak zor değildir.Türk varlığı ve egemenliğini bir türlü hazmedemeyen Bulgarlar yakın bir zamana kadar bu slogan altında birleşiyordu. Osmanlı döneminde olduğu gibi o zaman da arkalarında kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden Büyük devletler vardı.
[271] Kemal Beydilli, "II.Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *O.A* C.IX., İstanbul 1989, s. 91.

gerektiğini bir telgrafında ifade etmişti[272].

b) Bulgar Komite Faaliyetlerine Karşı Bâbıâlî 'nin Tutumu.

Makedonya komitelerinin teşebbüslerini yakından takip eden Bâbıâlî , gelen ihbarları değerlendirerek, gerek askeri gerekse diplomatik yollara başvurarak Osmanlı devletinin aleyhinde meydan gelebilecek her türlü faaliyetleri önlemeye çalışmıştır[273]. Örneğin, Rumeli vilayeti için Osmanlı devleti tarafından ilan edilen reform programını yeterli bulmayan Bulgar komitelerin Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesini tekrar ileri sürerek eşkıya çetelerini hazırlıklı hale getirmeleri üzerine Bâbıâlî, Nevrokop, Ustrumca ve Koçana'ya mevcudu 3 bin olan üç piyade alayının ikamesini ve Manastır'a iki tabur ilave edilmesi, ayrıca Osmanlı-Bulgar sınırında görevde bulunmak üzere Priştine'deki süvari alayının Koçana'ya gönderilmesi uygun görmüştür. Bunun yanı sıra Bulgaristan Prensi ile hükümet başkanı Stoilov'a komiteler ile olan bağlantıları üzerinde dikkatlerinin çekilmesine ilişkin bir bildirinin sunulmasına karar verilmiştir[274]. Yine Sofya'da toplanan bir komitenin kararlarını öğrenen Bâbıâlî, Hariciye Müdürü Naçoviç nezdinde girişimde bulunulmasına ilişkin talimatını Bulgaristan Komiserliğine bildirmiştir[275].

Osmanlı devleti Bulgar komitelerinin Makedonya'daki faaliyetlerine mani olabilmek maksadı ile , gerek hudut üzerinde ve gerekse Makedonya dahilinde bir takım tedbirler almıştır. Hudut boylarına asker sevk edilirken mevcut birliklerin de sayıları artırılmıştır. Alınan askeri tedbirler daha ziyade hududa yönelik olmuş ve böylece Makedonya'daki komitelerin Bulgaristan ile olan irtibatı kesilmeye çalışılmıştır. Hududa sevk edilen askeri birlikler Bulgaristan'dan yapılabilecek silah nakline ve komitecilerin Makedonya'ya geçmelerine mani olurlarken, Makedonya dahilinde bulunanlar ise asayişin muhafazası için çalışmışlardır. Osmanlı devleti, eşkıya çeteleri takibinde Rumeli redif askeri silah altına alınması ve takip kuvvetleri kumandanlığın kurulmasını öngörmüştür[276].

Bulgar çetelerin faaliyetleri Osmanlı asker mevcudunu azaltarak tasarruf

---

[272] B.O.A.Rumeli Müfettişliği Tasnifi Kosova Evrakı,(TFR).1.KV D.30 S.2921.
[273] B.T.D. nr.N.957/60 S.nr.113 M.nr.75 (18.04.1895).
[274] Y.EE. nr. 50/55.
[275] B.T.D. nr..957/60 S.nr.113 M.nr.75 (18.04.1895).
[276] Aydın, " Arşiv belgeleriyle", s. 224-226.

yapılmasına izin vermemekteydi. Bulgar çetelerinin takibi için özellikle süvari birliklerin takviyesi de öngörülmekteydi. Bu süvari birlikleri komitacı takibinde jandarmaya yardımcı olmaktaydı[277].

Büyük devletleri Makedonya meselesini Osmanlı devletini kontrolleri altında tutmanın bir aracı, bir siyasi denetim ve ekonomik sömürü vasıtası olarak görmüşlerdir. Bu yüzden bu vilayette meydana gelen karışıklıklar ve Bulgar hareketin sebebi olarak Osmanlı devletinin kötü idaresi olduğunu ileri sürerek, Bâbıâlî'ye kabul ettirdikleri reform projeleri vasıtasıyla Osmanlı devletine müdahale ederek kontrolleri altında tutmaya çalışmışlardı[278]. Diğer yandan Osmanlı idarecileri Makedonya'da Bulgar hareketinin "adi bir eşkıya meselesi" olduğunu, Bulgarların amacı ıslahat değil, fakat Osmanlı idaresinden kopup, Makedonya'yı topraklarına katmak istediklerini, bunu gerçekleştirmek için yalnız Osmanlı kuvvetlerine karşı değil Yunan ve Sırp çeteleri ile de mücadeleye girerek bölgeyi huzursuz ettiklerinden dolayı reformdan önce bu durumun ortadan kaldırılması gerektiğine inanmışlardır[279]. Nitekim eşkıya çetelerin ortadan kaldırılması için gerek Bulgar hükümeti nezdinde yaptığı sayısız diplomatik girişimler ve ihtarlar, gerek Büyük devletlere yönelttiği şikayetler ile politik baskıya araç olarak bir ıslahat uygulamasına sebep verecek faaliyetlerden kaçınarak Büyük devletlerin Osmanlı devletine müdahalesine izin verilmemesi düşüncesiyle hareket edilmiştir. Bunun yanı sıra alınan tedbirlerin kesinlikle Prenslik hükümeti aleyhinde olmayıp, fakat eşkıya çetelerinin zulmüne maruz kalan gerek Müslüman gerekse gayr-i Müslüman halkın korunması amaçlandığı, büyük devletler nezdinde bulunan Osmanlı sefirlerinden, bu durumu Avrupa hükümetlerine bildirerek, çetelerin ortadan kaldırılması için Bulgar Prensliğini tekrar uyarma gerektiğini ifade etmeleri istenilmiştir[280].

Çetelerinin ortadan kaldırılmasını isteyen Bâbıâlî, Makedonya'daki Bulgar hareketini kontrol altında tutmak için Hıristiyan unsurlarını bölerek ve aralarındaki anlaşmazlıkları arttırarak zayıflatmak üzere Bulgar çetelerine karşı Yunan çetelerini

---

[277] K.Beydilli, a.g.m., s. 89.
[278] Beydilli, a.g.m., s. 82; Bunun benzeri politikaları için Bk. "Ali Karaca, Türkiye'de Ermeniler İçin Yapılan Reformlar (Örtülü Bir İşgale Doğru Ve Techir gerçeği (1878-1915), *Uluslar arası Türk Ermeni İlişkileri Sempozyumu, Bildirileri*, İstanbul 2001, (s. 107-170).
[279] Y.EE.Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, 86/32 ; 3121.
[280] A.MTZ.04. nr. 29/25 (29.07.1895).

açıkça desteklemiştir[281]. Bu politikaya başvuran Bâbıâlî istihbarata büyük önem vermiştir. Selanik vilayetinde Bulgar ve Yunan çetelerinin son zamanlarda meydana getirdikleri terörü ortadan kaldırmak için yeterli miktarda askeri kuvvet mevcut olmasına rağmen eşkıyaları ve fesatlık çıkaranlar hakkında sağlıklı bilgi alınması, faaliyetlerinin tahkiki ve bunları ortadan kaldırılabilmesi hafiye memurlarının artırılmasına bağlı idi. Çok gerekli olan bu görev için mevcut maaşlar yetersizdi. Emniyet ve düzenin muhafazası için görevli Selanik'teki hafiye memurlarına 15 bin kuruş ayrılmıştır, ki maaşları 2 bin 500 idi[282].

B.BULGAR PRENSLİĞİNİN KOMİTE VE ERMENİLERLE İLİŞKİSİ.

a) Bulgar Çetelerinin Ermeniler İle İşbirliği.

Ruslar 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Doğu Anadolu'yu işgal etmek için bu bölgede bulunan Ermenileri bağımsızlık vaadiyle Babıali'ye karşı tahrik etmişti. Bu politikadan endişelen İngiltere, Rusya'nın Doğu Anadolu'yu da "Balkanlaştırmaya" kalkacağını ve burada yarattığı nüfuzdan yararlanarak sıcak denizlere ineceği korkusunu hissetmeye başladı. Osmanlı devletinin tek başına Rus emellerine engel olabileceğinden ümidini kesen Londra, zaman geçirmeden Ermeni sorununu benimsemişti[283]. Babıali'nin içine düştüğü durum Balkanlar'da meydana gelen güçlüklerden dolayı İngiltere hükümetinin menfaatlerine son derece uymaktaydı. Burada bulunan Hıristiyan nüfusun himayesini güya "insani" nedenlerden dolayı üstlenen İngiltere, gerçekte ise Orta doğuda ve Arap yarımadasındaki nüfuzunu Osmanlı devletine kabul ettirmek ve İmparatorluktaki Alman ve Rus nüfuzunu kesmek istemekteydi. Bu planını uygulamak maksadıyla İngiltere diğer devletlere çağrıda bulunarak İmparatorlukta bir takım reformların yapılmasını teklif etmiştir[284]. Bu yüzden de Makedonya'daki Bulgar ve Girit'teki Yunan hareketlerini, Yunan ve Prenslik hükümetleriyle iyi ilişkilerde bulunmamasına rağmen, gizliden desteklemeye başlamıştır. İngiliz hükümetinin bu tutumu Bulgarları teşvik etmiş ve cesaretlendirmiştir. 20 Mart 1895'de Grigor Naçoviç, İstanbul'dan gönderdiği gizli bir mektupta, buradaki İngiliz büyükelçisi Philip Kury'den bahsetmekte ve büyük devletler

[281] Tokay, *a.g.e.*, s. 59.
[282] Y.EE.D nr.1175 H.E.nr.185 İ.nr.1543 (18.12.1878).
[283] Mim Kemal Öke, "Şark Meselesi ve II.Abdülhamid," s. 256.
[284] Veska Nikolova, "Upravlenie Na Narodnata Partiya (1894-1899), *İstoriya Na Bılgariya*, C. VII., Sofya 1991, s. 318.

arasında yalnızca İngiltere'nin Ermeni meselesi üzerinde durarak, Makedonya meselesini himaye ettiğini ifade etmekteydi. Bu tutuma dayanarak 1895 yılının başlarında İstanbul'dan Şopov tarafından gönderilen gizli bir mektupta, Bulgarların Ermeni meselesinden faydalanmaları önerilmekteydi. Aksi takdirde bu tür elverişli bir fırsat daha uzun süre beklenmek zorunda kalınacaktı[285]. Dolayısıyla, Prenslik hükümetleri Ermenilerle işbirliği yapmaktan kaçınmamışlar, hatta Ermenilerin askerlik ve bomba eğitimi görmeleri amacına yönelik bir okul açtırmışlardı [286]. Mart 1895'te İngiltere, Fransa, Rusya tarafından Osmanlı devletinin Ermeniler hakkında reform uygulaması için yönelttiği talep üzerine Bulgar hükümeti talimatıyla İstanbul'daki Bulgar Kapukethüdası Büyük devlet temsilcilerini Makedonya meselesi ile ilgilenme gereğine ikna etme çabalarına girişmiştir[287].

Ermeni meselesi Bulgar komiteleri eylem için hayli cesaretlenmiştir. Bir komiteci komite toplantısında şöyle demekteydi" Ermeniler harekette bulundukları şu zamanda bu fırsatı kaçırmayarak Avrupa'dan Berlin Muahedesinin 23'cü bendi mucibince Makedonya'yı isteyelim"[288]. Bulgar-Ermeni komitacıları işbirliğinin bir örneği de Rusçuk'ta Ermeni komitecilerine para yardımında bulunmak maksadıyla Türkler aleyhinde Ermenilerin amaçlarına yönelik bir tiyatro oynatılması olmuştur[289]. 26 Teşrin-i Sanî 1313'de Rusçuk'ta bulunan komite reisi Kançov'un refaketinde 200'ü aşkın Makedonya Bulgar'ı ile 50 kadar Ermeni terörist ve bir bando musiki ile iki bandıra ile Rusçuk hükümet konağı meydanına vardıklarında, Makedonya'yı Bulgaristan'a ilhakı talebinde bulunduklarını ve bu konuda da hükümetin desteğini istediklerini buradaki mutasarrıf ve meclis reisine beyan etmişlerdir. Daha sonra ise musiki ile Ermeniler ile birlikte onların toplantı yeri olan Ermeni kilisesine gitmek üzere yola çıkmış ve buradaki toplanmalarının maksatlarının ne olduğu sorulduğunda da Makedonyalılar ile birlikte hareket etmek için bir ittifak yapmak olduğu Ermeniler tarafından ifade edilmiştir[290].

---

[285] Pantev, a.g.m., s. 75, 76.
[286] AMTZ.04 nr. 156/43 (2.07.1907); II. Abdülhamid'e düzenlenen suikastteki katkıları için Bk. Vahdettin Engin, "Sultan II. Abdülhamid'e Düzenlenen Ermeni Suikasti Ve bu Sebeple Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz", *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Haz. Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, (s. 129-148).
[287] Nikolova, a.g.m., s. 318.
[288] Y.MTV. nr. 113/63.
[289] B. T. D. nr 957/60 Sıra nr.232 s.190. (19.11.1893).
[290] AMTZ.04 nr. 32/20.

Aynı zamanda Doğu Rumeli'de eylemlerde bulunmak üzere Ermeni komiteleri üyelerinden bazıları, Makedonya komiteleri üyeleriyle birlikte Sofya'ya gelmişlerdi[291]. Bulgaristan'da bulunan Ermeniler, Osmanlı Devleti aleyhinde Bulgar komitacıları ile işbirliği yapmakla yetinmemişler, buradaki Müslüman halkı da terör hareketlerinde bulunarak huzursuz etmişlerdir. Osmanlı devleti aleyhinde yapılan gerek mitinglere gerekse Ermenilerin faaliyetlerine Bulgar hükümetinin kayıtsız kalması, Osmanlı hükümetinin Bulgaristan Prensliğine karşı tutumunu değiştirecek nitelikte olduğunu, Bulgaristan Komiserliği vasıtasıyla Bulgar yetkililerine bildiren Babıali bu konu hakkında büyük devletlere de bilgi vermekten geri durmamıştır[292].

b)Bulgar Hükümeti-Komiteler İşbirliği

Osmanlı Komiseri Necib Melhame Osmanlı hükümetine gönderdiği 9 Nisan 1900 tarihli bir tahriratında şöyle demektedir: "Makedonya komitelerine Batılı devletlerince dışardan ya da Bulgaristan Emareti tarafından, son zamanlarda verdikleri teminata rağmen içten bir kışkırtma ve destek verilmezse, komiteler faaliyetlerinde başarısız olacaktır"[293].

Bulgar Prensliği, gerek Makedonya Devrimci İç Örgütü gerekse Yüksek Makedonya Edirne Devrimci örgütü ve bu iki örgütün yanı sıra Eksarhlığın da faaliyetlerini kendi politik amaçları doğrultusunda kullanmak istemişler. Ancak her zaman başarı sağlayamamışlardır. 1890'lı yılların sonlarından Prens Ferdinand'ın Yüksek Makedonya Edirne Devrimci Örgütünü kendi çıkarları için kullanma politikasını benimsemişti[294]. Bu çerçevede Bulgar Prensliği, çetelere gizli lojistik destek vermekte, yataklık ve para yardımı yapmaktaydı[295]. Ayrıca eşkıya çetelerin elindeki silahların Bulgar ordusuna ait olduğunun Osmanlı devleti tarafından anlaşılması üzerine, Prenslik hükümeti çeteler için Avusturya'dan 1000 adet numarasız silah satın

---

[291] B. T. D. nr. 958/60-22 s. 117.
[292] B.T.D. N.957/60 S.N.799 (9.01.1895).
[293] AMTZ. 04 nr. 65/60 (9.04. 1900).
[294] Stoyço Grınçarov, "Kım Vıprosa za Otnoşeniyata Mejdu Bılgariya İ Balikanskite Strani,1900-1903", *Studia Balcanica* S.16, Sofya 1982, s. 192. İki örgüt arasında anlaşma zamanları olduğu gibi tartışma noktaları da vardı. Öğrneğin Makedonya Devrimci İç Örgütü, Avrupa devletlerinden bağımsız bir silahlı mücadelenin sürdürülmesinin taraftarıydı. Bu görüş Yüksek Makedonya Edirne Devrimci Örgütü ile bir ihtilaf noktasını meydana getirmiştir. Nitekim Yüksek Makedonya Edirne Devrimci Örgütün 1895 yazında Avrupa güçlerinin dikkatini Makedonya üzerinde çekmek için Makedonya ve Edirne 'de silahlı çeteler gönderdiğinde Makedonya İç Örgütün desteğini alamamıştır.
[295] Gül Tokay, "Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış :1878-1908", *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar* İstanbul 1997, s. 27.

almıştır[296]. Eksarhane ise Makedonya'daki Bulgar asıllıların ulusal duygularını uyandırmak için bölgeye din adamları ve öğretmenler göndererek Makedonya'daki Bulgar faaliyetlerini destekliyordu[297]. Bulgar hükümetleri, komitacıları devlet dairelerinde de görevlendirmekteydi. Örneğin: Sandanski Selanik'te kitabet hizmetinde, Yançev adlı bir komitacı ise Hariciye Nezaretinde vazifelendirilmişlerdir. Bu durum karşısında Osmanlı Komiserleri bu tür kişileri, devlete zarar getirebilecekleri düşüncesiyle takibe almışlardır[298]. Bulgaristan bayındırlık müdürlüğünde görevde bulunmuş, sonra da Selanik'te bir Bulgar mektebinin müdürlüğüne tayin edilmiş olan Tarakov'un Makedonya komitesi hizmetinde olduğu hakkında bilgi alınmış ve bu durum Osmanlı yetkilileri tarafından araştırılmıştır[299]. Yine 4 Ağustos 1896'da Rusçuk tüccar vekaletinden hariciyeye gönderilen bir tahriratta, Bulgar hükümetinin Makedonya komitesi reisi olan Rusçuk'lu Kopçov'un Prizren'de tüccar vekaletine tayinini haber verilmekte ve bu şahsın Makedonya'da huzursuzluk yaratabileceği ihtar edilmekteydi[300]. Osmanlı hükümeti, 1897'de komite faaliyetlerinde bulunan Dimitır Rizov'un Üsküp tüccar vekilliğine tayin edilmesi üzerine, bölgedeki huzur ve asayişi bozacağı düşüncesiyle, yerine uygun bir kişinin tayin edilmesi için gerekli girişimlerde bulunmuştu[301]. Stambolov hükümeti de komiteleri destekten geri kalmamıştı. Yine Rusçuk tüccar vekaletinden Hariciye nezaretine gönderilen bir tahriratta, Stambolov hükümetinin Zaharya Stoyanov'un başını çektiği bir komiteye destek verdiğini bildirmekteydi [302].

Bulgar hükümetleri çetelerin terör faaliyetlerinin önlenmesine dair teminat ve taahhüt vermelerine rağmen, Osmanlı-Bulgar sınırı (Hattı imtiyaz) ve özellikle Cumâ-yı Bâlâ ciheti Bulgar çetelerin saldırısına maruz kalmaya devam etmiştir. Ayrıca çetelerin silahları gizli ve bedava olarak Prenslikçe temin edilmekteydi. hükümet hattı imtiyazı ihlal eden komitacıları cezalandırmadığı gibi, halkı Osmanlı devletine karşı galyana getirmiş, hem de bu tutumuyla hattı imtiyaza yapılacak saldırıları cesaretlendirmiştir.

---

[296] A.MTZ.04 nr. 160/120. (4.11.1907).
[297] Grınçarov, a.g.m., s. 192.
[298] AMTZ.04 nr.27/66 . (17.04.1895).
[299] AMTZ. 04 nr.160/88.
[300] AMTZ.04 nr.57/23.
[301] A.MTZ. 04 nr.46/56. (15.07.1897).
[302] AMTZ.04 nr.22/38.

Bununla da kalmamış, Bulgar gazeteleri sürekli olarak Makedonya'da İslamlar Hıristiyanlara katliam yapmakta olduğu hakkında yalan haberler yayınlayarak durumun gerginleşmesine sebep olmuşlardır. Bu konuda Bulgaristan Komiserliğinin Prenslik nezdinde yapılan girişimlerinin daima sonuçsuz kalması da Emaret hükümetlerinin komiteleri desteklediğini teyit etmekteydi[303].

Bunun başka bir göstergesi de Mart 1896'da Ferdinand ve Stoilov'un İstanbul'a resmi ziyaretlerinde, Bâbıâlî'ye daha önce Yüksek Makedonya Edirne Örgütü ile müzakere ettikleri bir reform paketini sunmalarıdır[304].

c) Makedonya Meselesi Ve Yabancı Kamuoyu.

Bulgar çeteleri Rusya tarafından da destek görüyordu. Bulgaristan'da bulunan komite reisleri birçok kez yakalandıkları halde Rus pasaportu bulundurmaları sayesinde cezalardan kurtulmuşlardır. Örneğin Makedonyalı Kosta İvanov adlı bir eşkıya çete reisi eşkıyalarıyla Belve istasyonunda Vityalı inşaat şirketinde çalışan memurlardan Landlır ile Şark demiryolları kumpanyasında çalışan Bender ve Sofya tüccarlarından Mitkoğlu'yu dağ kaçırmış ve 3 bin lira fidye ödendikten sonra serbest bırakılmıştı. Terörist Kosta İvanov Belgrat'ta yakalanmasına rağmen Rusya'nın himayesi sonucu kurtulmuştu [305]. Panslavist reislerinden General Kuharov Rusya ile Bulgar çeteleri arasında bağlantı sağlamakta ve onlara destek verilmesini temin etmekteydi[306]. Hatta bazı komitacılara Rusya tarafından maaş bağlanmıştır[307]. Sofya'daki Rus konsolosu da İslam ve Osmanlı düşmanı davranışlar sergilemekteydi. Bu, Rusya'nın Şark meselesindeki politikasının hiç bir zaman vazgeçmeyeceği, resmi bir mahiyette olduğunu göstermekteydi[308].

Yane Sandanski ise komite silahlarını Avusturya'dan temin ediyordu. Rusya'nın da desteği ile 20 temmuz 1903'de Makedonya ve Batı Trakya'da İlinden ayaklanması meydana geldi. Bu ayaklanma ile Bulgar terör hareketi büyük ölçüde hedefine ulaşmış oluyordu. Zira dünya kamuoyunda Makedonya ayaklanması ilk sırada yer almakta, Osmanlı devletinin "vahşeti" üzerinde durulup, aleyhinde müthiş bir propaganda

---

[303] AMTZ.04 nr. 46/36. (4.07.1897).
[304] Nikolova , a.g.m., s. 318.
[305] Y.EE.D. nr.1182., İ.nr. 110, H.E.nr. 815.
[306] AMTZ.04 nr. 104/58.
[307] Y.MTV. nr. 113/63
[308] AMTZ.04 nr. 104/58

yapılmaktaydı.

Makedonya ve Edirne vilayetindeki Bulgarların eylemleri Avrupa kamuoyunu 1903'ten önce de meşgul etmişti. Sofya, özel muhabirler tarafından ziyaret edilip, Osmanlı egemenliği altında kalan diğer bölgeler de ihmal edilmemiş, Bulgar eylemlerinin amaç ve muhtevası hakkında her türlü bilgi edinmeye çalışılmıştı. 1903 İliniden ayaklanmasından sonra bu ilgi daha fazla artmıştır. Kamuoyunun önemli temsilcilerinin yardımıyla, büyük Avrupa devletlerinde Bulgar halkını destekleyen ve kamuoyunun bu yöndeki ilgisini canlı tutacak bazı komiteler teşekkül etmiştir[309]. Rusya ile Avusturya ise çetelere silah vererek Bulgar komitacılarını desteklemesi yanında, Sofya'daki Rusya ve Avusturya konsoloshanelerine mensup bazı kadınların da Dobniçe'deki Bulgar komitacılarına 700 çift çarık sağladıkları görülüyor[310].

Amerikan kamuoyu ise Bulgarların Makedonya'daki faaliyetler hakkında daha teferruatlı bir şekilde Mis Stone olayından sonra bilgi sahibi olmuştur[311]. Fakat burada da bir çok teşkilat kurularak, gazete ve dergiler vasıtasıyla Bulgarların Makedonya'daki eylemleri lehine kamuoyu oluşturmaktan geri kalınmamıştı.

C. BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLE ŞARKÎ RUMELİ EYALETİNİN İLHAKI VE BÂBIÂLÎ'NİN TUTUMU.

XIX'uncu yüzyılda Büyük güçler, yeni kurulan Balkan devletlerinin hükümet şeklini, bu manada devletin başına geçecek olan adayı ve ülke sınırlarını tayın etmek durumundaydılar[312]. Bu ise Bulgaristan Prensliğinin de göz önünde bulundurması gerektiği bir durumdu.

17 Nisan 1879'da Bulgar Millet Meclisi tarafından Bulgar Prensi olarak seçilen Prens Aleksandır[313], hem Rusya'ya sadık, hem de İngiltere ve Fransa karşısında

---

[309] Artır Smith, *Spomeni Ot Makedonya*, Sofya 1983, s. 5.
[310] AMTZ.04 nr. 88/97 (22.02.1903).
[311] Smith, a.g.e., s. 5. Artur Dugles Smith adında bir Amerikan gazetecisi 1907 yılında M.D.İ.Ö.'ne ait bir çetenin arasında iki ay kadar Makedonya'da kalmış, gözlemlerini de New York'ta çıkan "Evening Post"adlı gazeteye göndermiştir. Smith Bulgar faaliyetlerini desteklemektedir.
[312] Jelavich, *a.g.e.*,s,xı.
[313] Kostadin Pandev, "Ustroystvo Na Knyajestvo Bılgariya İ İztoçna Rumeliya", İstoriya Na Bılgariya, c.VII., Sofya 1991, s. 70.; Berlin kongresinde Rusya ve diğer Büyük güçlerin Bulgaristan'da nüfuz mücadeleleri göz önünde bulundurularak, Bulgar tahtına geçecek Prens adayın hiçbir Avrupa hanedanından seçilmemesine karar verilmiştir. (Berlin Antlaşmasının 3'cü maddesi). Buna rağmen Prens Aleksandır Rusya'nın desteğini almış ayrıca büyük devletler seçimine karşı çıkmamıştı. Bk. Pandev, a.g.m., s. 70.

müsadekar olmalıydı. Aynı zamanda Avusturya-Macaristan ve Almanya'ya karşı iyi niyetli bir tutum sergilemeliydi. Ayrıca metbu devleti olan Osmanlı devletine karşı da itaatkar olmalıydı. Büyük güçler arasında rekabet , ülkenin bulunduğu trajik durum ve yükümlülükleri göz önünde alındığında bunun gerçekleştirilmesi güç bir görev olduğu görülmektedir[314].

Battenberg iki yıl kadar ülkeyi Rusya'ya dayanarak yönetme yoluna gittiyse de Başbakanlığa Rus aleyhtarlığı ile tanınmış kişileri getirmesiyle Rus-Bulgar ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştur[315]. Bunun neticesinde idareden uzaklaştırılan Prensin yerine 10 Ekim 1884'te Bulgar Meclisi oybirliği ile eniştesi Danimarka Prensi Waldemir'i seçmiştir. Danimarka kralının vefatı dolayısıyla yeni Prens göreve başlayamaması üzerine Prens Aleksandır yeniden yönetime girmiştir[316]. Ne var ki takip eden siyasi gelişmeler Bulgar Prensin kaderini olumsuz etkileyecektir.

Berlin Antlaşması Makedonya'yı Bulgaristan sınırları dışında bırakmış ve bu şekilde Makedonya'yı da içine alan "Büyük Bulgaristan" rüyası suya düşürülmüştü. Makedonya ve Edirne vilayetlerinde Berlin Antlaşması'nın hükümlerine karşı mücadeleye girişen Bulgarlar, Makedonya'nın özerk Bulgaristan ile birleşmesi amacıyla 1878 baharında bir isyan çıkarmışlardı[317]. Bu arada Rusya da kayıtsız kalmamıştı, Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'dan alınarak Osmanlı devletinin kontrolünde kalmasıyla İstanbul yolu kapanan Rusya, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'nin ilhakına yönelik çalışmalarda bulunmuştur[318]. Ancak 5 Eylül 1885'te Battenberg'in Filibe'de " Kuzey ve Güney Bulgaristan prensi " ünvanı ile Doğu Rumeli'nin Bulgaristan ile birleştiğini ilan etmesiyle, bu tarihi fırsatı Rus çarı III. Aleksandır'ın elinden almıştır. Bu ise Rus İmparatorunun affedemeyeceği bir davranış olup, kendisine yapılan ihanet yüzünden Battenberg'in ortadan kaldırılma yolları arayışına girmesi kaçınılmazdı. Nitekim artan gerginlik ve Rus İmparatorun uzlaşmasız ve sert tavrı Bulgar Prensin azline sebep olacaktır[319].

---

[314] Statelova-Grınçarov, a.g.e., s.18. Prens Aleksandır teyzesi Çar II.Aleksandır'ın karısı Çariçe tarafından Rusya, Almanya ve İngiltere'nin kraliyet aileleriyle akrabaydı. Ancak babası halktan biri olduğu için Rus ve Alman kral ailelerin muhafazakar üyeleri arasında hor görülürdü. 1881'de Rusya tahtına oturan kuzeni III. Aleksandır'ın düşmanlığını kazanmıştır . Bk.Glenny,. *a,g,e*, s.155.

[315] Fahir Armaoğlu, *19'cu Yüzyıl siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara 1999, s. 548.

[316] Karaca, *a.g.e.*, s. 22.

[317] Pandev, Borbite v Makedonya i Odrinsko 1878-1912, s. 7.

[318] Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 549.

[319] Karaca, *a.g.e.*, s. 22.

Doğu Rumeli ile ilhak sayesinde topraklarını neredeyse ikiye katlayan Bulgaristan'a[320] karşı Babıali Avrupa devletlerine bir protesto notası göndermekle yetinmiştir. Bu nota ile, Prens Aleksandır'ın makamından uzaklaştırılmasını ve yerine başka bir prensin tayin edilmesini istemiştir. Hadiselerden Rusya gibi Prensi sorumlu tutan Babıali daha sonra Aleksandır'ın askeriyle birlikte Sofya'ya dönmesini ve Berlin Antlaşmasının tatbikini yeterli görmüştür. Prensi kazanmak ve hiç değilse hadiselerin insyatifini ele almak istemiştir. Bu durum karşısında da Prens Babıali'ye yaklaşmaya başlamıştır[321]. Bulgar Prensi Bulgaristan Komiseri olan Nihad Paşa ile görüşmesinde Babıali'nin bu tutumundan memnun kaldığını ve bundan dolayı da teşekkürlerinin iletilmesini istemiştir[322]. Yaşanan gerginlik arasında II. Abdülhamid'in Filibe'ye asker göndermemesinde 93 Harbinden sonra İmparatorluğun bulunduğu durum etkili olmakla beraber[323], Rusya'nın tutumu da şüphesiz birinci derecede göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü Nelidof Osmanlı askerinin, Filibe'ye girmesi halinde Rusya'nın kayıtsız kalamayacağını ifade etmiş[324], bu da Osmanlı idarecilerinde Bulgaristan'ın Rusya tarafından işgal edileceği kanısını uyandırmıştı.

II. Abdülhamid devrinde de Osmanlı devletinin dış ve büyük ölçüde iç siyasetinde Rusya en mühim faktörlerden biri olmakta devam etmiştir. Abdülhamid özellikle Rusya'nın Boğazlar ve İstanbul surlarına kadar gelmesini önlemeye çalışmıştır. Bunun için de Rusya ile yeni bir harbe tutuşmaktan kaçınmak gerekiyordu. Dolayısıyla Padişah anlaşmazlıkları ancak diplomatik yollara başvurarak çözülemeye gayret etmiştir[325].

Bâbıâlî, Doğu Rumeli'de Bulgar ahalisini Osmanlı devletine itaate davet eden bir beyanname hazırladığı gibi, Doğu Rumeli Muvakkat İdaresinde vazifeli bulunan memurlar için de hazırlanan bir beyanname Abdülhamid tarafından tasdik olunduktan sonra, Filibe'de ilan olunmasına karar verilmiştir. Bu nedenle İstinaf Mahkemesi azasından olan Gadban Efendi ve Temyiz Mahkemesi Ceza Dairesi Reisi Lebib Efendi görevlendirilmişlerdir[326]. Diğer güçlerin de onayı ile Bâbıâlî Doğu Rumeli vilayetinin

---

[320] Statelova-Grınçarov, *a.g.e.*, s. 96. Bulgaristan 3.070. 988 nüfus ile 96 345 km² alana sahip olmuştur.
[321] Aydın, Doğu Rumeli Vilayeti, Ankara 1999, s. 272, 273.
[322] A.MTZ.04 nr. 19/15.
[323] İsmet Bozdağ, *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, İstanbul 1985, s. 31.
[324] Samardjiev, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya", s. 24, 25.
[325] Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 99,101.
[326] Aydın, *aynı yer.*

tekrar kurulduğunu ve Sultanın "asileri" affedeceğini halka bildirmek üzere Lebib Efendi ile Gadban Efendiyi Filibe'ye göndermiştir. 20 Kasım'da komiserler Filibe'ye varmışlar, fakat resmi olarak karşılanmadıkları gibi gelişlerine tepki gösterilmiştir. 24 Kasım'da ise İtalya, Rusya, ve Avusturya-Macaristan tarafından hazırlanan Bulgarlar aleyhinde bir protokol Osmanlı Komiserleri tarafından da imzalanmıştır. Lebib Efendi İstanbul'a dönmüş, Gadban Efendi ise Nihad Paşa'nın yerine geçmek üzere evkaf komiseri olarak Sofya'ya gitmiştir.

Aralık 1885'te Sofya'da Türk temsilcileri olan Gadban ve Macid Paşa ile Bulgar hükümeti arasında Doğu Rumeli meselesi müzakereleri başlamıştır. Buna paralel olarak Prenslikte'ki adli kanunlarının ocak 1886'dan itibaren Doğu Rumeli'de uygulamaya gireceğine dair Prens Aleksandır'ın bir genelgesi yayınlanmıştır. Ayrıca ordu teşkilatı da birleştirilmiştir. Bu şekilde Doğu Rumeli kesin olarak Prensliğin sistemine dahil olmuştur. Gadban Efendi Bulgar hükümetinden ve Prens Aleksandır'dan şikayetlerini resmen ifade etmiştir[327]. Bu arada Büyükelçi Şakir Paşa Petersburg siyasi çevresinden birçok kişi ile yaptığı konuşmaların neticesinde Doğu Rumeli ihtilalinin kökeni ve bu ihtilalde Rusya'nın tuttuğu siyaset tarzı üzerine tespit etti ve fikirlerini hükümete sunmuştur. Ona göre Prens Aleksandır'ın maksadı Şarkı Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesini gerçekleştirmek ve bu vesile ile bir krallık elde etmekti. Bunu başarmak için Rusya'nın desteğine ihtiyacı olduğundan bir kaç defa bu manada hareket etmiştir. Fakat bu ittihadın meydana gelmesi, Balkanlar'da büyük Bulgaristan'ın teşkili, Almanya'nın güney Slav İmparatorluğu'nu canlandırmak düşüncesine engel olacağı, ayrıca Avusturya'nın çıkarlarına uygun olmadığı gibi, Sırbistan'ın genişleme eğilimine karşı bulunduğundan geciktirilmesine karar verilmiştir. Rusya bu hedefleri yüzden ittihadı onaylamamaktaydı[328]. Diğer yandan Rus aleyhtarı olan Stambolov Gadban ile olan bir konuşmasında, Rusların en büyük isteğinin Bulgaristan'a bir komiser göndererek ülkeyi kendi nüfuzları altına almak olduğunu ve hükümette olduğu sürece buna müsaade etmeyeceğini bildirmiştir[329].

Fransa sefiri konferans öncesi Hariciye nazırı ile görüşerek, Fransa hükümetinin tutumunun Osmanlı lehine olduğunu ifade etmekle beraber, üç konuda Osmanlı

[327] İstoriya Na Bılgariya, 1878-1903, C.VII, Sofya 1991, s. 192, 193.
[328] Y.EE. nr. 81/4.
[329] Stefan Stambolov, *Dnevnik*, Sofya 1991, s. 30, 33

görüşünü almak istemiştir: Birincisi Prens Aleksandır'a Doğu Rumeli'den çekilmesi için bir ihtarname gönderilmesi; ikincisi, eğer Prens bu ihtara uymazsa bu amaca ulaşmak için bir yol bulunması ve üçüncüsü Doğu Rumeli Eyaletinin müzakeresi, hususlarından ibaret bir teklifin Bâbıâlî 'ye yapılıp yapılmadığı hakkında idi. Sadrazam, Bâbıâlî'nin böyle bir tekliften haberi olmadığını, konferansta Doğu Rumeli'de meydana gelen ahvalin Berlin Antlaşması hükümlerine göre anlaşmayı imzalayan devletler tarafından halli için toplanacağı cevabı vermiştir[330].

Aralık ortalarından Prens Aleksandır ile Sofya'ya gelen evkaf Komiseri Gadban Efendi arasında Bulgar-Türk anlaşmasına yönelik yapılan görüşmeler sonucunda Doğu Rumeli'nin Bulgar hakimiyetine girmesine ilişkin bir ön anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmaya göre Bulgar Prensi Padişahın rızasıyla bölgenin valisi olarak tayin edilecekti ve Bulgaristan Prensliği Osmanlı devletine senelik 200.000 Türk lirası vergi ödemekle mükellef bulunacaktı[331]. Osmanlı devleti Bulgaristan'ı bir saldırıya karşı korumayı taahhüt ediyordu ki, bu davranış birinci derecede Rusya'ya yönelmiş bir tedbirdi. İngiliz hükümeti , Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında müzakerelerin devam ettiği sırada, bu tedbir üzerinde Bâbıâlî'nin ısrar etmemesini teklif etmiş, ancak ittifak artık yapılmıştı[332].

1. İlhaktan Sonra Müslüman Halkın Durumu Ve Osmanlı Devleti Bulgaristan İlişkileri.

Bulgar tarihçi Vera Mutafçieva bir makalesinde, Osmanlı idaresi boyunca Bulgarların din bazında ezildiklerini, haksızlıklara uğradıklarını ifade ederek, bu durumunun onlarda bir girişimsizlik, uysallık, maddi ve manevi olan her şeye ve herkese öfke duymak gibi bir nevi aşağılık kompleksi yaratığını öne sürmekte, "Osmanlı eşitsizlik sistemi tarihi sonuçlar doğurmuştur" demektedir. Mutafçieva'nın sözlerine doğruluk payı olan bir iddia veya bazı tarihi gerçeklerinin nedeni olarak bakarsak ki, bu iddianın bir tarihi dayanağı belki 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Bulgarlar tarafından yüzyıllardır barış ve anlaşma içinde yaşadıkları Müslüman halka yapılan mezalimlerin, azınlık statüsüne düşen Müslümanlara uygulanan dinsel,

---

[330] Yıldız Hususi Evrakı (Y.A.HUS), nr.184/117.
[331] Statelova-Grınçarov, *a.g.e.*, s. 82.
[332] AMTZ.04 nr.19/70. (9.02.1886). Yunanistan'ın Osmanlı devleti ile itilaf teklifi hakkında bk. Y.A.HUS nr. 188/32.

kültürel, idari ve insani saldırı ve haksızlıkların hangi kin ve öfkeyle yapıldığının bir açıklamasıdır[333].

25 Kasım 1885 tarihli İstanbul konferansı Bulgaristan Prensliği ile Osmanlı devleti ilişkilerini düzenlemekteydi. Ancak Türk ahalisi ile ilgili hükümleri işlemez hale gelmişti. Metbu olduğu Osmanlı devleti ile dostane ilişkiler kuran Stambolov'un işbaşından çekilmesinden sonra Doğu Bulgaristan'ın Bulgaristan Prensliğine ilhakı sonucunda, Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Türk toplumun her bakımdan günden güne zor duruma düştüğü, asırlarca hükümran oldukları bu topraklarda kendilerine hayat hakkı tanınmaması yoluna gidildiği açıkça görülmektedir[334]. 14 Haziran 1886 Doğu Rumeli'den İstanbul'a gelen ardı arkası kesilmeyen şikayetler üzerine Prens Aleksandır ile görüşen Osmanlı Komiseri, yeni idarenin Müslüman göçüne sebep olduğu kanısını uyandırdığını sert bir dille Prense söylemiştir. Bulgar Prensi, idarenin kanun önünde gerek Bulgar gerek Müslüman olsun herkesi eşit gördüğünü ileri sürerek göçlerle kesinlikle bir ilgisi olmadığını, bunun Doğu Rumeli'de bulunan bir takım tahrikçilerin faaliyetleri neticesinde meydana geldiğini ifade etmiştir[335].

1886'da Bulgaristan ile Osmanlı devleti arasında bir dostluk ittifakının meydana gelmesi üzerine vali tarafından verilen emir üzerine vatana hizmet arzusunda bulunan İslam ahalisi gönüllü sıfatıyle askere girmeye davet olunarak müftüye bile bu manada bir tahrirat gönderilmiştir[336].

Doğu Rumeli iç nizamnamesinde eyalet dahilinde Osmanlı, Bulgar ve Rum dillerinin kullanması öngörülmüştü[337]. Buna rağmen mahkemelerde resmi dil olarak Bulgar dili kabul edildiğinden ve Türk dili tanınmamasından dolayı Müslümanların milli hukukları ve şahsi davaları zarar görmekteydi[338].

D. PRENS ALEKSANDIR'IN TAHTTAN UZAKLAŞTIRILMASI VE SEÇİM KRİZİ.

1. Naipler kurulu sırasında Osmanlı Devleti Bulgaristan Prensliği İlişkileri (Ağustos 1886 -Temmuz 1887).

---

[333] Vera Mutafçieva, "Bılgarskite Zemi V Osmanskata Dırjava, XV-XVIII vek, *İstoriya na Bılgariya*, Sofya 1991, s. 193.
[334] Eşrefoğlu, a.g.m, s. 22.
[335] Y.EE. nr. 115/10.
[336] AMTZ.04 nr. 20/14 (20.02. 1886)
[337] Eşrefoğlu, "Ali Ferrruh Bey'in Doğu Rumeli'de", s. 390.
[338] Bulgaristan Gelen-Giden Defteri nr..966, S.50, s. 1. (27.09.1892).

Bulgaristan Prensliğinin Doğu Rumeliyi ilhakından sonra meydana gelen kriz Bulgar meselesini Osmanlı devletinin dış politikasının en önemli sorunu haline getirmiştir. Osmanlı devletinin askeri zaafı ve devletler arası durumun karışıklığına rağmen, Doğu Rumeli'de Osmanlı hakim çevrelerinin son derece kısıtlı imkanları ve Abdülhamid'in aşırı tedbirli davranışı Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında bir savaşın başlamasını engellemiştir. İlhaktan sonra Bâbıâlî'nin küçük tavizler vererek Prensliği kendi nüfuzu altında tutma yoluyla ancak Rusya'nın çıkarlarına karşı durmamayı hedefleyen yeni politika uygulaması şüphesiz yarar sağlamıştır. Bu politika devlete Balkan Yarımadasında devletler arası bir ilave destek temin ediyordu[339].

Ağustos 1886'ye gelindiğinde Battenberg'in Bulgar tahtından uzaklaşmasından sonra Bulgaristan'da "1886-1887" tarihli politik krizi meydana gelmiştir. Naipler Kurulu kararı ile Kasım 1886'da Bulgar Büyük millet meclisini temsil eden 3 kişilik bir delegasyon Avrupa'ya gitmiştir.(Konstantin Stoilov, Dimitır Grekov, Konstantin Kalçev). Amaçları Avrupalı güçlerine uygun Prens adayını tayin ettirmek idi.

9/21 Ağustos 1886 tarihinde Prens Aleksandır von Battenberg'in tahttan çekilmesinden sonraki gelişmeler Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasındaki ilişkilere yeni bir yön vermiştir. Doğu Rumeli'nin Bulgaristan Prensliğine ilhakından ve Sırp-Bulgar savaşından sonra Bulgaristan ile Balkanlar'da çıkan sivri gelişmeler ve Avrupa büyük güçlerinin açık müdahaleleri bu problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum hem Bulgaristan Prensliğinin hem de Osmanlı devleti hükümetlerinin politik çizgilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bununla beraber bazı karşılıklı tavizler ile bu değişiklikler metbu ile tabi bu iki devleti uzlaşmaya götürmüş, politikalarında ortak noktaların meydana gelmesine sebep olmuştur[340]. 9/21 Ağustos 1886'da Prenslikte meydana gelen hükümet darbesi ve karşı darbe olayları İstanbul'da memnuniyetsizlik ve endişe yaratmıştı. Bunun nedeni Prenslikte meydana gelebilecek karışıklığın diğer Osmanlı vilayetleri üzerinde yayılması ve devletlerarası bir krizin baş gösterme ihtimaliydi. Ortaya çıkan bu gelişme üzerine, Said Paşa Bulgar meselesi hakkında Bâbıâlî'nin büyük güçlere devletler arası yükümlülüklere uygun

[339] Samardjiev, "Ottoman Policy Towards The Principality Of Bulgaria During The Recency(August 1886-July 1887)", *Studia Balkanica* , S. 3., Sofya 1976, s. 35, 36.
[340] Samardjiev, a.g.m, s. 45.

olarak hareket edileceğini belirtmişti[341]. Ayrıca Bâbıâlî, Bulgaristan ve Doğu Rumeli'de bir karışıklığa meydan vermek istemediğini, bu bölgede huzuru sağlamak istediğini, İstanbul'da Rus elçisi bulunan Nelidof'a da bildirmiştir[342].

Bulgaristan'da büyük bir sıkıntı yaratan Prens seçim meselesi hakkında, Rusya ve İngiltere bölgede izledikleri politika gereğince farklı tavırlar almışlardır. İngiltere, Osmanlı devleti ile Rusya arasında cereyan eden müzakerelerden rahatsızlığını dile getirerek, ileride çıkabilecek karışıklıklarda, Osmanlı devletini desteklemeyeceğini bildirmiştir. Osmanlı devleti, Bulgar meselesi hakkında farklı tavır ve politikaları olan Rusya ve İngiltere arasında kalmış, devletin çıkarlarına en yakın olan devletle yakınlaşma stratejileri tartışılmaya konulmuştur. Bu esasa göre Bulgar meselesi hakkında bir karar verilecekti[343].

Rusya, Bulgar meselesinde takip ettiği politikanın statukonun korunmasından ibaret olduğu, Şark'ta başka bir isteği kalmadığı yönünde Osmanlı devletini temin etmekteydi. İngiltere ise Bulgarların genişlemesi ve bağımsızlıklarını kazanmaları için onları teşvik etmektedir. Bu durumda Osmanlı devletinin hangi devletlere güvenilebileceği ne tür tedbirler alabileceği, ihtiyat kuvvetleri yerleştirilmek gerekiyorsa ne kadarını ve ne vakit yerleştirmek uygun olacağını etraflıca düşünülmüştür. Her devlet kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiğinden dolayı beyanatlarına değil, fakat teşebbüslerine bakmak gerektiği gerçeği Osmanlı idarecileri tarafından idrak edilmiştir. Geçmiş durum ve Rusya'nın Bulgar meselesinde görünen davranış ve hareketlerine göre, bu devletin uğraşı, Berlin Antlaşmasında yer alan hükümleri muhafaza etmek bahanesiyle Bulgaristan'ı sırf kendi nüfuzu altına alıp gelecekteki teşkilatını Ayastefanos antlaşmasına göre ayarlaması olduğu anlaşılmıştı.

İngiltere ise bu oluşumun kendi nüfuzu altında ve Rusya'nın çıkarlarına ters bir biçimde meydana gelmesini istemekteydi. Nitekim Bulgaristan Emareti Prensi Battenberg ile Bâbıâlî arasında cereyan eden müzakerelerde olumlu sonuca henüz varılmışken, Lord Salisbury Bâbıâlî ile Bulgar Prensi arasında cereyan eden görüşmelerde dış müdahaleleri önlemek için Osmanlı hükümeti tarafından Prense teklif

[341] Samardjiev, a.g,m, s. 47.
[342] Y.EE D. nr.1179, İ.nr.8., H.E.nr. 521. (13.11.1886).
[343] Y.EE. D. nr.1179., İ.nr.36, H.E.nr.569. (17.04.1887).

edilen şartın kabul ettirilmesinde ısrar olunmamasını istemiştir[344]. Rusya'nın çıkarları Bulgaristan'ın askeri idaresini ele geçirerek zamanı geldiğinde daha kolay bir şekilde İstanbul'u sıkıştırmak ve İngiltere donanmasına karşı Boğazları set olarak kullanmaktı. Buna karşın, İngiltere'nin isteği, Boğazları Rusya'ya karşı koruyacak bir kuvvetli bir iktidar görmekti. Bundan dolayı İngiltere'nin Osmanlı devletinden ümit keserse, gelecekte Romanya ve Sırbistan ile beraber kendi nüfuzu altında, Rusya aleyhinde bir topluluk meydana getirebilmek için, ilk önce Bulgaristan'ın genişleme ve bağımsızlık kazanmasına çalışacağı muhtemel görünmekteydi. Büyük devletlerinin bu tutumu karşısında Osmanlı devleti, siyasi çıkarları birbirine zıt olan bu iki devlete ayrı ayrı direnmenin imkansız olduğundan taraflardan birinin doğrudan doğruya veya dolaylı bir şekilde memleketin hukukuna saldırmalarında, diğerinin yardımını edinmek politikasını benimseme yoluna gitmiştir[345]. Bu politikayı maharetli bir şekilde uygulamaya koyan II. Abdülhamid Balkanlar'da Rusya ile Avusturya'yı karşı karşıya getirmiştir. Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya arasındaki ihtilafları körükleyerek bunların birleşip Osmanlı devletine saldırmalarını engellemiştir. İngiltere'nin karşısına Almanya'yı, Rusya'nın önüne İngiltere'yi dikmek, Fransa'ya karşı tarafsız bir tutumu muhafaza ettirmek, İtalya'yı olduğu yerde bekletmek, Avusturya'yı da kah Rusya ile çatıştırarak, kah Almanların peşine düşürerek Balkanlar'da faal bir politika takibini engellemek suretiyle Batılı büyük devletleri birbirine karşı rekabetleri ve tezatları içinde Osmanlı devletine zararlı olmaktan çıkarmak temel prensiplerinden biriydi[346]. Bu yönde bir politika takip eden Bâbıâlî için Battenberg'in tahttan uzaklaştırılmasından sonra Bulgaristan Prensliğinde meydana gelen krizin büyük devletlerinin müdahalesine izin verilmeksizin atlatılması birinci derecede önemli görülmüştür[347].

2. 1886 -1887 Seçim Krizi ve Sonuçları.

16.08.1886'de Bulgaristan Hariciye Nezaretinden İstanbul Kapıkethüdalığı'na gönderilen ve Bâbıâlî'ye bildirilmesi istenen telgrafta, Bulgaristan Prensliğinin Osmanlı

---

[344] A.MTZ.04 nr. 19/70. (4.02.1886).

[345] Y.A.HUS nr. 195/118 (24.10.1886). Stambolov'un ölümünden sonra , Rusya ile yakınlaşma fikrini benimseyen partinin iktidara gelmesi ve partinin bu politikası, İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarına uymamaktaydı. İngiltere'nin Filibe'de bulunan konsolosunun muhalefet partileri desteklediği gibi Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasındaki ilişkilerin bozulması için maddi desteklerde bulunduğu Filibe'deki Bulgaristan Komiseri tarafından istihbar edilmiş, ancak bu ihbar İngiliz konsolosu tarafından yalanlanmıştı. Bk. A.MTZ.04 nr. 32/69 (08.03.1896).

[346] Mehmet Aydın, *II.Abdülhamid Han'ın Liderlik Sırları*, İstanbul 1999, s. 81.

[347] Y.A.HUS. nr. 195/118.

devleti ile doğrudan doğruya müzakerelerde bulunulması, bu amaçla Emaret Adliye müdürü Grekov'un durumu tafsilatlı bir şekilde açıklamak ve ortaya çıkan sorunlar hakkında Bâbıâlî'nin fikrine başvurmak üzere özel bir görevle İstanbul'a gitmesine müsaade edilmesi ile bu isteklerinin yerine getirileceği ümidi ifade edilmekteydi. Sadrazam Kamil Paşa, Rusya'nın Prens seçimi konusunda aldığı olumsuz tavrı göz önünde bulundurarak meseleye, Rusya çıkarlarına ters düşmeyen, bunun yanı sıra diğer büyük devletlerin de politikalarına uygun düşen bir kararın alınmasını uygun görmesi üzerine Grekov İstanbul'a gönderildi[348]. Grekov önemli sayılabilecek bazı neticeler elde etmeye başarmış, bu misyonunu 1887 yılının ikinci yarısında Osmanlı hakim çevrelerine yakınlığı ile tanınan diplomatik ajan olarak tayin edilen Vılkoviç'in üstlenmesiyle, Bulgaristan Prensliğin Osmanlı devleti ile uzlaşma çabalarına yeni bir yön verilmiştir[349].

Ancak bu durum karşısında, Bulgaristan'da kaybettiği nüfuzunu tekrar elde etmek yollarını arayan Rusya, boşalan Bulgar tahtı için kendi adayını öne sürmüş, Prens Mingreli'nin adaylığı hakkında Bâbıâlî'nin fikrine başvurmuştur[350]. Bu durum Bulgaristan ile Rusya arasındaki ilişkilerin gergin bir hale gelmesine sebep olmuştur. Rus Generali Kaulbars, Bulgaristan'a gelerek müdürler heyetine üç maddelik bir nota sunmuştur. Bu nota ile müdürler heyetinin ortadan kaldırılması, siyasi tutuklularının serbest bırakılması, Prens Aleksandır'ın uzaklaştırılması, Meclis-i Umûmi seçimlerinin ertelenmesi istenilmekteydi[351]. Gerginliği arttıran bir husus daha vardı, o da Rusya Harbiye Nazırının Bulgaristan ordusunda görevli bulunan Rus subayların üzerinde nüfuz etmek isteği idi [352].

General Kaulbars, Bulgaristan'daki başarısız misyonundan sonra Petersburg'a dönüşünden önce II. Abdülhamid ile görüştü ve Padişahın Bulgar Prensliği üzerindeki hakimiyetini kullanarak, Naipler kurulunun uzaklaştırılmasını istedi. II. Abdülhamid, Bulgaristan'da meydana gelen karışıklıkların Avrupa barışını tehdit edecek niteliğe dönüşmemesi için son derece dikkat ettiğini belirtmiştir. Abdülhamid Rusya'nın her

[348] Y.AHUS. nr.197/87. (16.08.1886).
[349] Samardjiev, "Ottoman Policy During the Regency", s. 48.
[350] Y.EE D. nr. 1179., İ. nr.8, H.E. nr.521, (13.11.1886).
[351] A.MTZ.04 nr. 63/4.
[352] A.MTZ.04 nr.19/15. (13.09.1886).

isteğini yerine getirmek için fedakarlıklardan kaçınılmayacağını temin etmiştir[353]. Ayrıca, Kaulbars Rusya'nın amacının Bulgaristan'da mevcut olan karışıklığa bir an önce son vermek üzere Prens Mingreli'nin seçimi ile Berlin Antlaşması hükümlerinin geçerliliğini sağlamak olduğunu, ancak bu bölgede büyük güçlerin nüfuz mücadelesi göz önünde bulundurulduğundan, meselenin halledilmesini Bâbıâlî'ye bıraktığını ifade etmiştir. Bâbıâlî'de, Bulgaristan'da meydana gelen karışıklığın bir an önce giderilmesini, bölgedeki Osmanlı hukukunu ve Berlin Antlaşmasının hükümlerini tekrar güvence altında almak istiyordu. Bu nedenle yeni bir Prensin seçimi olduğunca çabuk gerçekleştirilmeliydi[354]. Ancak bu konuda Rusya ile Osmanlı devleti arasında meydana gelen yakınlık uluslar arası koşullarının etkisi dolayısıyla mümkün olmuştu. Bir İngiliz gazetesinde çıkan habere göre, Osmanlı-Rus yakınlaşması Osmanlı devletinin yıkılışına sebep olabilecek nitelikte olduğu, İngiliz yetkililerin meseleye müdahale etmeleri lazım gelecekti[355].

4.12.1886'de Naçoviç ile Osmanlı Komisreri Gadban Efendi arasında yapılan görüşmede Naçoviç, Mingreli'nin seçimini imkansız değil fakat tehlikeli bir durum olarak gördüğünü, Mingreli'nin Bulgarlara güven vermediğini dile getirmiştir. Bulgar hükümeti, Avrupa devletlerinin teminat vermeleri ve Osmanlı hükümetinin de bu teminatı Rusya politikasına karşı yeterli gördüğü ve Prens Mingreli Bulgaristan'ın dahili nizamnamesine sadakate riayet edeceğine yemin ettiği halde Bulgar tahtına seçilebileceğini ifade etmiştir.

Müdürler heyetinin değişimine gelince, Bulgar idarecileri Rusya taraftarlarından bir ikisini heyette yer almaya davet ederek bu konuda uzlaşma niyetlerini yeterince ispat etmişlerdi. General Kaulbars'ın yalnızca Rusya taraftarlarından oluşan bir heyetin teşkili isteği ise mümkün görünmemektedir. Eğer böyle bir idare heyet teşkil olunacak olursa bütün memleketin bunun aleyhinde bulunmasının yanı sıra, askerler de derhal isyan ederek heyeti düşürecek ve en kuvvetli ihtimale göre o zaman kan dökülecektir. Bulgar idarecileri, Rusya'nın kan dökmeyi engellemek, huzur ve asayişi yerine getirmek bahanesiyle Bulgaristan'a müdahale için fırsat elde etmeye çalıştığı, bunu da General Kaulbars'ın son notası ve nutuklarının teyit ettiği kanısına varmışlardı. Rusya'nın itimat

[353] Y.EE Sadrazam Kamil Paşa Evrakı nr. 86/37-3667.
[354] Y.EE D. nr.1179, İ.nr.11, H.E.nr.525. (24.11.1886).
[355] Y.EE. Sadrazam Kamil Paşa Evrakı nr. 86/37-3667.

ettiği adamlar yalnız köylülerdir ki, bunlar ne politikaya ne de işlere vakıf olmayıp, Rusya adına bir takım tahrikler ile kandırmayla kolayca şehirler aleyhine sevk olunabiliyorlardı. Şehirde bulunan daha bilgili halka karşı ve onların aleyhine bu tür cahil köyleri tahrik ile bir karışıklık meydana getirip memlekette bir askeri müdahaleye bahane yartılabilirdi[356]. Rusya'nın adayı olan Mingreli'nin diğer büyük güçlerce tasdik edilmediği halde, Osmanlı devleti tarafından kabul edilmesi meseleyi daha büyük bir karışıklığa sürükleyeceğini öne süren Bâbıâlî, Mingreli'nin tüm devletler tarafından tasdik edilmesi gerektiğini Nelidof'a bildirmiştir[359].

Nitekim 29.01.1887'de Rusya'nın Varna, Kavarna ve Balçik taraflarına aniden hücum edeceği hakkında yayılan dedikodular üzerine Stambolov, Osmanlı devletinin Bulgaristan'ın savunmasına hazırlanması yönündeki isteğini Sofya'da Komiser Rıza Bey'e ifade etmişti. Bunun üzerine Osmanlı hükümetinden talimatlar almak için bir şifre gönderilmiştir. Sadarazam Kamil Paşa her şeyi kontrol altında tutukları, dedikoduların aslı olmadığı ve Bulgaristan ile çok yakından ilgilendiklerini Rıza Bey vasıtasıyla Stambolov'a bildirmiştir[358]. Aslında Ruslar, Osmanlı devletinin Bulgaristan'a saldıracağı fikrini yayarak, Bulgarları tedirgin etmiş, Bulgaristan'da bulunan bazı limanları işgal etmek için çaba harcamaktaydı. Ne var ki, Rusya bu limanları işgaline karşın Bulgaristan'ın bağımsızlığını vaad etmesine rağmen, Rus taraftarları dahil olmak üzere hiçbir Bulgar idarecisi böyle bir şartı kabul etmeye yanaşmamıştır[359].

23.02.1887'de Hariciye Nezaretine Viyana Sefaretinden gönderilen bir telgrafta, Bulgaristan'ın Rusya tarafından işgali ve Prens Aleksandır'ın avdeti hakkında yayılan haberler üzerine Kont Kalnoki ile yapılan bir konuşmadan söz edilmekteydi. Kalnoki, Babıali'nin Stambolov ve Tsankov ile bunlara mensup olmayan diğer bir zattan oluşturulan yeni hükümet ile Prenslik makamı için Bulgaristan Meclisi Umumisine üç namzet teklifine olumlu bakmaktaydı. Kalnoki, Rusya sefiri ile yaptığı görüşmede de, Bulgaristan işlerinin sürüncemede bırakılmasının tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine

---

[356] Y.A.HUS. nr. 195/117., 23.08.1886.Politik kriz yaratmakla kalmayan Prens seçimi meselesi halkın güvensizliğine de sebep olmuştu. Naçoviç Mingreli hakkında şüphelerini şöyle dile getirmiştir :"Bu derece sahtekar ahlakta olan bir Prens Rusya'ya daha ziyade hoş görünmek için kendisine yabancı olan Bulgarların hukuk ve istiklalini daha kolaylıkla terk etmez miydi".

[359] Y.EE D. nr.1179 30-561 (29.03.1887)

[358] Y.A.HUS. nr.200/74, (29.01.1887).

[359] A.MTZ.04 nr. 87/7, (10.01.1903).

dair ikazda bulunmuştur. Rusya'nın Bulgar meselesinde Osmanlı devletinin yaptığı planı dikkate alacağını ümit edildiğini ve meselenin olumlu bir neticeye ulaştırılacağını Lobanov'a ifade etmiştir. Rusya devleti Bâbıâlî'nin planını onaylarsa Tsankov tarafından meydana getirilen zorluklar da ortadan kaldırılmış olacaktı. Rusya'nın işgali konusunda ise Rusya'nın Avusturya'ya danışmadığından, böyle bir durumdan haberi olmadığı ve böyle bir ihtimalin düşük olduğunu söylüyordu. Ayrıca gerek Rusya gerek Fransa tarafından olsun bir savaşın çıkmasına ihtimal vermiyordu[360] .

Diğer yandan gelişen olayları yakından takip eden Bulgaristan Komiseri Gadban Efendi ise, Naibler Kurulu'nun Rusya'nın isteklerine kulak vermekle kalmayıp, Prens seçmek üzere üç üyeli bir heyetle Büyük devletlerin başkentlerini ziyaret ve uygun bir adayın bulunamaması halinde Prens Aleksandır'ı tekrar Bulgar tahtına getirmeye teşebbüs edeceklerine büyük ihtimal vermekteydi[361]. Fakat Aleksandır'ın ancak Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi şartıyle Bulgaristan'a tekrar dönebileceği söylentileri İstanbul siyasi çevrelerinde yaygınlık kazanması üzerine Stambolov, Sofya'da bulunan Rıza Bey'i ziyaret ederek bağımsızlıktan söz edilmesinin Prens Aleksandır'ın seçilmesini zorlaştırmaya yönelik bir entrika olabileceğini belirtmiştir. Diğer yandan Berlin'deki görevinden dönüşünde Varna'dan geçerek İstanbul'a varan Mabeyni Hümayun Katiplerinden Cevad Bey, Aleksandır'ın yeniden Bulgar Prensi olarak seçilmesi için Bulgaristan Dahiliye Müdürünün Bulgarları teşvik ettiğini bildirmişti. Bulgar idarecileri, Rusya'nın Bulgaristan'a askeri müdahalede bulunması halinde Prens Aleksandır'ın Bulgar ordusunun kumandanlığını üstlenmek üzere dönebileceğini ifade etmekten de kaçınmamışlardır. Bu konuda Rusya'nın cevabı henüz belli olmadığından Osmanlı hükümeti bir karar vermekten kaçınmıştır. Prens Aleksandır'ın Bulgaristan'a döneceği söylentilerinin yayılması ise Prensin, Osmanlı devletini kendi çıkarlarına uydurmak isteyen İngiltere ve Avusturya'dan yüz bulmasından kaynaklanıyordu. Meselenin daha da karmaşık bir hale gelmesinden çekinen Bâbıâlî , bu konuda İngiltere ve Avusturya nezdinde girişimde bulunmaları için sefirlerine talimatlar göndermişti[362].

---

[360] Y.A.HUS. nr.200/1.
[361] Y.A.HUS. nr. 197/42 (27.09.1886).
[362] Y.EE D.nr.1179 İ.nr.32 H.E.nr.564 (11.04.1887).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I.1888-1908 OSMANLI DEVLETİ-BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ.

A. Ferdinand'ın Bulgaristan Prensi Olarak Seçilmesi .

Bulgar tahtı için Prens seçimi misyonu ile Viyana'da bulunan heyet 2 Aralık 1886'da Ferdinand ile görüşmüştü. Bu görüşmeler daha sonra da devam etmişti[363]. Kendisini Bulgar tahtına geçmek için davete gelen heyete Bulgaristan hakkında takip edeceği siyaseti ve düşüncelerini anlatarak, Bulgar ordusunun güçlendirilmesi, Osmanlı devleti ile iyi ilişkiler kurulması üzerinde duran[364] 26 yaşındaki Alman Prensi Ferdinand Saks-Koburgota Bulgar tahtı için uygun bir aday olarak görülerek 25 Haziran 1887 Bulgar Sobranyası (Meclisi) tarafından oybirliği ile seçilmiştir . Böylece Bulgar politik hayatında olduğu gibi Osmanlı devleti Bulgaristan Prensliği arasındaki ilişkilerde yeni bir faktörün varlığı da ortaya konmuş oluyordu. Yürütme organın sorumluluğunu üstlenerek çabuk yıpranan ve iktidardan düşen Prenslik hükümetlerinin hatalarının arkasında çoğu zaman Ferdinand bulunmasına rağmen Ferdinand'ın siyasi hatalardan ya da yürütme organının yanlış davranışlarından dolayı suçlu bulunması söz konusu değildi. Sorumluluktan kurtulması "tilki huyunun" bir özelliydi[365]. Ferdinand'ın "tilki huyu" Osmanlı devletine karşı tutum ve davranışlarında da görülebilirdi[366].

---

[363]Andrey Pantev," Sotsialno-İkonomiçesko İ politiçesko Razvitie Na Bılgariya", *İstoriya Na Bılgariya* , C. VII, Sofya 1991, s. 245.

[364] Esad Fuad Tugay," a.g.m " s. 20. Gerçekten de Ferdinand bütün gücünü kuvvetli bir ordu teşkiline ayırarak, Bulgar ordusunun Balkan Yarımadasında en güçlü ordularından biri haline getirdi.

[365] Milço Lalkov, "Tsar Ferdinand-Blyanıt Za Vizantiya", *Stranitsi Ot Bılgarskata İstoriya*, C.I., Sofya 1993, s. 118, 119, 126. Ferdinand 26 Şubat 1861'de bugün hala Viyana'nın merkezinde yükselen Koburg şatosunda doğmuştur. Kökeni çok eski bir Alman aristokrasisine dayanmakla beraber, baba tarafından bazı akrabaları Belçika ve Brezilya'da hanedanlar kurmuş, bazıları ise yaptıkları evliliklerle İngiltere, Portekiz ve diğer hükümdar sülalelerine karışmışlardır. Örneğin Ferdinand'ın dedesi Belçikalı I.Leopold'un kardeşidir. Portekiz Kralı Pedro Vbratansa ve İngiliz Kraliçesinin eşi Prens Albert de Koburg sülalesindendirler. Ferdinand tüm Avrupa dillerini kullanmaktaydı, artı Rusça, Slovence, Macarca'yı da konuşuyordu. Coğrafya ve tarihe ilgi duymakta idi. Sık sık seyahat etmiştir. Tüm batı ve orta Avrupa devletlerini, Osmanlı İmparatorluğu'nu, Rusya ve Yunanistan'ı, Kuzey Afrika ve Brezilya'yı görmüştür. En sevdiği uğraş ise ornitoloji idi.

[366]Ferdinand birçok kez Osmanlı Padişahına bağlılığını dile getirerek iltifatlarda bulunmuştur. Bk. A.DVN.NMH nr. 33/11 (26.05.1896). Bu böyle olmakla beraber, Osmanlı devlet adamları Ferdinand' a şüphe ile yaklaşmaktaydılar . Bu konudaki güvensizliğini ve endişelerini Ali Ferruh Bey, Bulgar Prensi ile görüşmesinde dile getirmiştir. Bk. Y.EE nr.78/34 .

Bu böyle olmakla beraber Ferdinand'ın 1887'de Bulgar Prenslik tahtına oturduktan ve Bulgaristan'da Stambolov hükümetinin kurulmasından sonra metbu ve tabi Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında adeta pürürsüz ilişkilerin kurulmasını sağlanmıştır. Osmanlı devleti ile yakınlaşma politikası izleyen Stambolov, Bâbıâlî'nin desteğine başvurarak dini, idari, milli bazı haklar elde etmeyi başarmıştır[367]. Osmanlı hükümeti ise gerek Rusya'ya karşı kullanmak üzere, gerekse diğer büyük devletlerin müdahalesini önlemek için Bulgarları kendine çekerek nüfuzu altında tutmayı önemli görmüştür. Nitekim Stambolov Sobranya'da Prensliği'in Osmanlı devletine tabi bir hükümet olmasından dış münasebetlerinde Bulgaristan'ın her surette Osmanlı devleti ile iyi ilişkilerde bulunması ve sadakat göstermesi lazım geleceğini ifade etmiştir. Konuşması Osmanlı hükümeti tarafından oldukça takdir ile karşılanan Stambolov, tebdilen birinci Osmanî ve Hariciye Müdürü Naçoviç birinci Mecidî nişanları ile şereflendirilmişlerdir. Bulgaristan'da Osmanlı devletinden başka hiçbir yabancı devletin müdahalesine ve nüfuz etmesine fırsat vermeyecek bir politika yürütülmesi Osmanlı hükümetince son derece uygun bulunmuştu[368]. Ne var ki Bulgarlar, Bâbıâlî için son derece önemli olan bu durumdan kendilerine pay çıkarmayı başaracaklardı. Hatta 1890 tarihinde Bulgar hükümeti bazı isteklerini içeren bir notayı Bâbıâlî'ye sunarak, bunun yerine getirilmesini Osmanlı devletine bağlılık şartı olarak ileri süreceklerdir[369].

Bulgar Sobranyası tarafından Bulgar Prensi olarak seçilen Ferdinand'ın seçimi Berlin Antlaşmasının üçüncü maddesi hükmünce Osmanlı devleti ile büyük güçler tarafından resmen tasdik edilmesi ile mümkün olabilecekti. Bu ise kolay ve çabuk olmamıştır. Ferdinand seçilmesinden ancak 7 yıl sonra resmen tasdik edilmiştir. Aslında Ferdinand Bulgar topraklarına basmadan Bulgar diplomasisi faaliyete geçmişti, ancak Büyük güçler ve özellikle de Rusya'nın olumsuz tavrıyla karşılaşmıştı. Bâbıâlî ise Bulgaristan Komiseri Rıza Beyefendi vasıtasıyla Ferdinand'ın seçiminden haberdar olmuş, olumsuz bir tepki göstermemişse de diğer güçlerin tutumunu göz önünde bulundurmuştur.

---

[367] Samardjiev, "Politikata Na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya (1888-1896)", *Studia Balcanica*, N. 16, Sofya 1982, s. 81.
[368] A.MTZ.04 nr. 7/2 (17.06.1895)
[369] YEE Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, D. 86-3, G-259.

Naçoviç, Sobranya'nın toplanacağına ve Ferdinand'ın Bulgar Prensi olarak seçileceğine dair karar alındığını, Bulgaristan Komiseri Rıza Bey'ye gönderdiği bir tezkire ile bildirmiştir[370]. Bunun üzerine Bulgaristan Komiseri Rıza Bey Sobranya'nın Prens Koburg'un Bulgar Prensi olarak seçilme kararı aldığını Osmanlı hükümetine bildirmenin yanı sıra Rusya'nın Ferdinand'ı tasdik etmeyeceğinden dolayı Sobranyanın Prens Koburg'un seçmesi halinde meselenin daha büyük bir karışıklığa ulaşacağını da bildirmiştir. Bâbıâlî karşılaştığı bu durumu etraflıca inceleyerek, devletlerin özellikle Avusturya, Rusya ve İngiltere'nin tutumlarını takibe karar vermiştir. Rusya ve Avusturya arasındaki rekabetten faydalanarak, Balkan Yarımadasında nüfuzunun kuvvetlendirmesine ilişkin politikasının Osmanlı devletinin çıkarlarına uygun olup olmadığını tartışmayı uygun görmüştür. Diğer yandan Rusya'nın isteklerini dikkate alarak olumsuz gelişmelere izin verilmemesi kanısına varılmıştı[371].

Bâbıâlî, Prens Ferdinand'ın Bulgaristan'a gideceğini haber alınca, Prensin büyük devletlerin tasdiki olmaksızın, Bulgar tahtına oturmasının tüm Avrupa'yı kapsayacak büyük bir karışıklığa sebep olabileceğinden endişe duydu. Nitekim, bu sebeple Ferdinand'ın Avusturya ordusunda görevli bulunmasından dolayı, her türlü sorumluluğun Avusturya Devletine ait olacağından ve Prensin Bulgaristan'a gelmemesi için gereken tedbirlerin alınması konusunun Kont Kalnoki'ye bildirilmesi için Viyana Sefaretine emir göndermiştir[372] .

Rusya ise Ferdinand'ın Bulgaristan Prensi olarak seçilmesinin gayrı meşru ve Berlin Antlaşmasına aykırı olduğunun Osmanlı hükümeti tarafından Prensliğe resmen bildirilmesi ve bunun da Büyük devletlere beyan etmesini istemiştir[373]. Rusya'nın bu baskısı sonucu, Ferdinand'ın seçiminin gayrı meşru olduğuna dair 5 Martta bir Padişah iradesi çıkmıştır[374]. Tarik gazetesi 7 Mart 1888 tarihli bir haberinde Ferdinand'ın seçiminin gayrı meşru olduğunun Bâbıâlî tarafından Stambolov'a 6 Martta giden bir telgrafla tekrar beyan edildiğini yazmaktaydı. Aslında Osmanlı hükümeti bunu daha

---

[370] Y.EE D. nr.1179 47-582 (08.07.1887).
[371] Y.EE D. nr.1179 39-584 (08.07.1887).
[372] YEE D. nr.1179 42-591 (05.08.1887.
[373] A.MTZ.04, nr. 1 /4.
[374] Andrey Pantev, ''Sotsialno-İkonomiçesko İ Politiçesko Razvitie Na Bılgariya '', *İstoriya Na Bılgariya*, C.VII., s. 268.

Ferdinand'ın işe başladığı gün yapmıştı[375]. Bâbıâlî'nin bu bildirisi Rusya tarafından memnuniyete karşılanmış, ancak daha somut neticeler elde etmek için uluslar arası durumun elverişsiz olduğunu görerek Bâbıâlî üzerindeki baskısını azaltmıştır[376]. Almanya ise Ferdinand'ın seçiminin kesin olarak hükümsüz saydığını Berlin Sefareti vasıtasıyla 12 Temmuz 1887'de Hariciye Nezaretine bildirmiştir[377].

Prens Ferdinand'ın seçimi resmen tasdik edilmemekle beraber Sofya'da bulunan yabancı devletlerin temsilcilerinin tutumları da aynı değildi. Almanya ile Fransa konsolosları Prens ve maiyeti ile ilişkilerde bulunmayarak ihtiyatlı hareket etmekteydiler. Ferdinand'a en fazla İngiltere ve Avusturya konsolosları yakınlık göstermekteydi. Ancak hepsi sanki bağımsız bir hükümet nezdinde tayin olunmuş politika memurları gibi hareket ediyorlardı. Her ne kadar Prens ile resmi ilişkiler kurmamışlarsa da hükümet ile iyi ilişkilerde bulunmaktadırlar[378]. Avusturya-Macaristan, Ferdinand'ın Bulgar tahtına çıkmasını faal olarak desteklediği gibi Balkanlar'da Rusya ile nüfuz mücadelesinin gereği olarak da uluslar arası arenada arkasında durmaktaydı. Ancak bazı ayrılıklar da mevcuttu. Mesela 1887 ilkbaharında Avusturya-Macaristan'ın Dışişleri Bakanı G.Kalnoki, Ferdinand'ın boş kalan Bulgar tahtına geçme isteğini duyurmamıştı. Kayzer Frants Yosif ise Prens adayın ziyaret isteğini kabul etmemiş, aynı tavrı Bismark da almıştı. Daha sonra ise Bakan Kalnoki, Kayzer ve hükümetinin Ferdinand'ın adaylığını, diğer devletler tarafından resmen kabul edildiği takdirde onaylayacakları sözü vermişti. Bismark, Ferdinand'ın Bulgar tahtına çıkmasıyla, bu zamanlarda aralarında hiçbir gerginliğin çıkmaması için dikkat ettiği Rusya'yı kızdırabileceği düşünüyordu. Böylece Ferdinand daha Bulgaristan'a gelmeden önce en çok güvenebileceği yerlerden, yani Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın desteğinden mahrum kalmıştı[379]. Büyük devletlerden hiç birisi Ferdinand'ı resmen tanımamış, ancak aynı zamanda da Rusya'nın, Ferdinand'ın tahttan uzaklaştırılması için askeri müdahale dahil olmak üzere tüm yolların uygulanması için Osmanlı hükümeti

---

[375] A.MTZ.04 nr. 1 /4.
[376] Samardjiev, " Politikata Na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya (1888-1896)", s. 90.
[377] A.MTZ.04, nr. 21/63 (14.07.1887).
[378] Y.MTV. nr. 81/181 (29.08.1893).; Büyük devletler her nekadar Bulgar hükümetini resmen tasdik etmiyorlarsa da onunla siaysi ilişkilerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Bk. A.MTZ.04 nr. 22/13.
[379] Milço Lalev, a.g.m., s.130.

nezdinde yaptığı çağrılara da katılmamıştır[380]. Bu yüzden de her ne kadar Bulgar hükümetini resmen tasdik etmemişlerse de onunla siyasi ilişkilerini sürdürmeye devam etmişlerdir[381]. Ferdinand'ın Osmanlı devleti ile diğer güçler tarafından resmen kabul edilmemesi, Bulgaristan'da Türk müdahalesini tahrik etme planlarını sürdüren Rusya'nın politikası için olumlu bir gelişme idi. Ancak, beklentilerin aksine Prensin Bulgaristan'a gelmesi ile Osmanlı devletinin buradaki nüfuzu azalmamış, artmıştır[382]. Rusya Bulgaristan'daki nüfuzunu tekrar elde etmek için Prens Ferdinand hakkında çeşitli çareler aramıştır. 13 Ağustos 1895'da Sofya'daki Sırbistan politika memurunun Hariciye Nezaretine verdiği bilgilere göre, Prens Ferdinand, Rusya ile uzlaşmanın imkanın olmadığını ve bir de Rusya taraftarlarının nüfuzunun arttığını görünce, Heyet-i Hazıra müdürleri ile Stambolov taraftarlarını uzlaştırmak sureti ile bu nüfuzu kırmak için, Müdürler Heyeti ile birlikte hareket etme yoluna gidip, hatta gerekince Radoslavov'u iktidara getirmişti. Bulgaristan'ın bağımsızlık ilan etme dedikoduları oldukça artmıştı, ancak böyle cesaret isteyen bir hareket Prens ile Emaret'i Osmanlı hükümeti ile diğer devletler nezdinde büyük zorluklarla karşı karşıya bırakılacağından önem verilmemekteydi[383].

Bulgaristan Meclis başkanı Danev, Prens Ferdinand'ın İstanbul'a gelip Padişah ile görüşmek arzusunda bulunduğunu, buna müsaade olunup olunmayacağı hususunu Komiser Ali Ferruh Bey aracılıyla Osmanlı hükümetine iletmişti. Said Paşa'ya göre Ferdinand'ın İstanbul'a gelmesi bir çok yönden avantaj sağlayacaktı. Prense, Makedonya'da asayişin korunmasının Osmanlı devleti lehine olduğu kadar, Bulgarların da lehine olduğu etraflıca anlatılabilir, ayrıca Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde süregelen kışkırtıcı komite faaliyetlerinin engellenmesi için kendisini ikna etmek mümkün olabilirdi. Ancak II Abdülhamid böyle bir teklifi kabul etmemiştir[384]. Stambolov hükümeti Ferdinand'ın Bulgaristan'a gelişiyle meydana gelen gerginliğin dinmesiyle,

---

[380] Andrey Pantev, Andrey Pantev, " Sotsialno-İkonomiçesko i Politiçesko Razvitie na Bılgariya", C.VII, *İstoriya na Bılgariya*, s. 268.
[381] AMTZ.04, nr. 22/13.
[382] Andrey Pantev, "Golyamoto Naçalo na Malkoto Knyajestvo' , *İstoriya na Bılgariya.*, s. 458
[383] AMTZ.04 nr. 29/76
[384] Sadrazam Said Paşa, *a.g.e*, s. 236

Osmanlı devleti ile girilen iyi ilişkiler dönemini Makedonya'da bazı hakların elde edilmesi için uygun fırsat bilmiştir[385].

1. Ohrida, Veles, Üsküp'te Bulgar Piskoposlarına Beratların Verilmesi.

5 Mart 1890'da Bulgaristan hükümeti İstanbul'daki Kapıkethüdalığı vasıtasıyla sunulan üç maddelik bir notanın birinci maddesi Osmanlı hükümetinin Bulgar hükümetini tanıması, hükümetle resmi ve Prens ile de özel ilişkiler kuracak evkaf komiserinin bir an evvel gönderilmesi talebini içermekteydi. Maddelerden diğeri ise Ohrida ve Üsküp'teki Bulgar piskoposlarının görevlerine başlamaları için izin verilmesi, Edirne'deki başpiskoposuna görevinin hiç bir şekilde kısıtlanmaması şartıyla yerine getirmesi isteğini içermekteydi[386]. Aslında 1883'te de büyük devletlerin sefirlerinden biri Bâbıâlî nezdinde Makedonya'da Bulgar piskoposlarına beratların verilmesi isteği ile girişimde bulunmuştu, ancak Osmanlı hükümeti bu durumun karışıklığa neden olabileceğinden dolayı bu isteği olumlu karşılamamıştı. Bununla kalmamış bu konuda uyarıda da bulunmuştu. Osmanlı devlet adamları, Bulgarların kilise bağımsızlığının siyasi bağımsızlıklarının temeli olduğunun farkındaydılar. Ayrıca Bulgarların topraklarını genişletme politikasını izlediklerini de biliyorlardı. Nitekim Bulgaristan Prensliğinin Şarki Rumeli'yle birleşmesi onlar için en büyük delildi. Bundan sonra da yine Eksarhlığın önderliğinde Makedonya'yı topraklarına katmak için çalışacakları açıktı. Bulgarların amaçları bu merkezde iken Osmanlı hükümetinin Makedonya'ya bir Bulgar piskoposunu göndermesi bile, bu bölgenin Osmanlı devletinin kontrolünden çıkma tehlikesi doğacaktı. Buna izin verildiği an Bulgarlar Eksarhlık Fermanının 11.'ci maddesine dayanarak diğer Osmanlı vilayetlerinde de piskopos bulundurma isteği ile ortaya çıkacaklardı. Ayrıca Osmanlı devleti, Bulgar piskoposlarının Makedonya'ya gönderilmesi halinde Rum Patrikhanesinin tepki ve protestosu ve büyük karışıklıklar ile karşı karşıya kalınacaktı. Dolayısıyla bu meselede statukonun korunması tek çözüm yolu olarak görülmüştü[387]. Ancak siyasi koşullar bu statukonun kırılmasına yol açacaktır.

---

[385] Andrey Pantev, " Stamboloviyat Rejim,1887-1894", *İstoriya Na Bılgariya*, C. VII, Sofya s. 270.
[386] Y.EE Sadrazam Kamil Paşa 86-3, G-259.
[387] Y.PRK.AZJ nr.9/13

1890 tarihli bu notaya Ferdinand'ın resmen tanınması maddesinin dahil edilmesi, bu konuda Büyük devletlerin tutumu göz önünde bulundurulduğunda başarılması olanaksız görülmesine rağmen, Stambolov hükümeti tarafından taktik nedenler ile ortaya konduğu anlaşılıyor. Böylece Bulgarlar ilk madde hakkında başarı sağlanamaması halinde, hiç olmazsa ikinci madde ile Makedonya'da bazı haklar koparmayı düşünmüştür. 7 Haziran Vılkoviç notayı Osmanlı hükümetine sunmuştur, ancak 11, 12, 13 Haziranda Bâbıâlî'de yapılan tartışmalar bir netice vermemiştir. 14 Haziranda Sırp ve Yunan diplomatları Bâbıâlî'ye giderek Bulgar notasını protesto etmişlerdir. 21 Haziranda Bâbıâlî Edirne, Veles ve Üsküp için üç Bulgar piskoposuna berat vermeyi kararlaştırdı. Böylece ikinci madde ile ilgili ilk somut sonuçlar elde edilmiştir. Edirne Vilayetinde Metropolit Sensey görevinin rahat bir şekilde yerine getirilmesine müsaade edilmiş, Fener'de bir Bulgar kilisesinin inşası için Padişah fermanı çıkmış, İstanbul'da Eksarhlığın garantörlüğü ve denetimi altında bir Bulgar siyasi gazetesinin yayınlanmasına başlanmıştır. Makedonya'da Metropolitler konusunda Sırp ve Yunan çıkarlarını gözeten Rusya, Bulgarların isteklerine karşı çıkmıştır. Diğer yandan Bulgar hükümetini tanımadığından isteklerinin Bâbıâlî tarafında kabul edilmemesini de istemesi politik nedenlerden kaynaklanıyordu. Bununla beraber İngiltere, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya Bulgarların kilise isteklerini desteklemişler ve Bâbıâlî nezdinde bu yönde girişimlerde bulunmuşlardır. 5 Temmuz 1890'da Makedonya'da (Üsküp ve Ohri) iki Bulgar piskopos beratının verilmesine ilişkin Padişah iradesi çıkmıştır. Bu şekilde Osmanlı hükümeti, Prenslik hükümetini ve politikasını desteklediğini göstermiştir. Beratların Rus taraftarı sayılan Eksarha değil Bulgar hükümetine vermesi, Rusya tarafından tanınmayan Stefan Stambolov hükümetine destek mahiyetindeydi. Halbuki berat isteklerini ile Rusya daha önce 1877-1878 savaşından önce ileri sürmesine rağmen o zaman Bâbıâlî tarafından kesinlikle reddedilmişti[388]. Aslında Osmanlı idarecileri sırf Rusya'yı gücendirmemek yönünde takip edilen bir politikanın doğru bir tutum olmadığını anlamışlar ve Rusya aleyhtarı bir hükümeti desteklemelerinin devletin menfaati gereği olduğu kanısına varmışlardır[389]. Bu nedenle her ne kadar 1890 tarihli Bulgar notasında Bâbıâlî üzerindeki Rusya

[388] Samardjiev, " Politikata Na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya (1888-1896)", s. 93, 96, 97.
[389] Y.EE Sadrazam Kamil Paşa, nr. D. 86/39 G. 3939.

nüfuzundan söz edilmişse[390] de bu sıralarda Osmanlı hükümet çevrelerinde Rus nüfuzunun hüküm sürdüğü iddialarının doğru olmadığı[391] anlaşılmaktadır.

Bulgar metropolitlerine verilen beratlar Ortodoks cemaatini endişelendirmiş ve tepkisini çekmişti. 5 Mayıs 1894'te bu konuda Osmanlı devletinin kendilerine verdiği hak ve imtiyazlarının bu beratlar ile çiğnendiğini dile getirerek tepkilerini Osmanlı yetkililerine bildirmişlerdir[392]. Aynı yıl Haziran ayında Rum Patriği de hukuklarının ihlal edildiği gerekçesiyle, bu duruma son verilmesi için Osmanlı hükümetine bir dilekçe göndermiştir[393].

Beratların verilmesi Osmanlı devleti açısından olumsuz sonuçlar getirebileceği Abdülhamid ve Osmanlı devlet adamları tarafından bir kaç yıl sonra idrak edilmiştir. Makedonya'ya Bulgar piskoposların gönderilmesinin, bölgenin elden çıkması anlamına geldiği kanısına varılmıştı[394].

Nitekim Bulgarlar kilise ve mektep istekleri ile 1900'larda, Osmanlı vilayetlerinde kilise ve mektepler açmak için birçok kez müracaatta bulunmuşlardı. Ancak Bâbıâlî bu müracaatların altında siyasi nedenler olduğu düşüncesiyle uygun bulmayarak müsaade etmemiştir[395]. Nitekim 4.03.1902 tarihinde Ustrumca Komiserliği, Ustrumca Bulgar Metropoliti Gerasim Efendi'nin komite üyesi olduğunu ve komite amaçlarına hizmet ettiği yönde kesin deliler mevcut olduğundan gerekli cezanın acilen verilmesini Osmanlı hükümetine bildirmiştir[396].

Stambolov Makedonya ve Edirne'de Bulgar kilise ve mektepleri ile ilgili olarak Osmanlı devletinin Sırp ve Rumlara verdiği imtiyazlardan Bulgarların mahrum bırakıldığını bildirmiştir. Bu durumun Bulgaristan Prensliğinde üzüntü yarattığını ve bu konuda Bâbıâlî nezdinde teşebbüslerde bulunmak üzere Dimitrov'a talimat verdiğini, bu istekleri Osmanlı devleti tarafından dikkate alınmadığı halde Büyük devletlere müracaat edileceğini, gerektiğinde de İstanbul'a kadar gidebileceğini ifade etmiştir[397].

---

[390] Y.EE Sadrazam Kamil Paşa, nr. 86-3,G.259.
[391] Samardjiev, a.g.m, s. 96,97.
[392] Y.PRK.AZJ nr.28/59
[393] Y.PRK.AZJ nr.28/82
[394] Y.PRK.AZJ nr.9/13.
[395] BEO N.112081 (9.09.1900)
[396] A.MTZ.04 nr. 4/55
[397] AMTZ.04 nr. 24/47.

Said Paşa, Prensin Padişaha bir telgraf çekerek Bulgar Metropolitleri için özel beratlar isteğinde bulunduğunu bildirmiştir. Said Paşa görevde bulunduğu sürece Prensi oyalamış, fakat sadrazamlıktan ayrıldıktan sonra bu beratların hepsi verilmiştir. Makedonya'daki vilayetler için Bulgar ruhani reislerden başka, Bulgaristan Prensliğinden "tüccar memuru" adıyla birer politik ajan da kabul edilmiştir [398].

2. Bulgaristan Kapıkethüdası Vılkoviç'in İstanbul'da Katli.

27 Şubat 1892'de Bulgaristan Diplomatik ajanı doktor Vılkoviç İstanbul'da öldürülmüştür. Politik nedenleri bulunduğundan kimsenin şüphe etmediği bu katlin, İstanbul'da gerçekleştirilmesinden dolayı Osmanlı hükümetinin daha dikkatli ve faal davranması, Bulgaristan'daki rejim hakkında tutumunu daha açık göstermesi gerekiyordu [399]. Daha önce 1891 Martında, Maliye Müdürü Hristo Belçev'in Sofya'da öldürülmesinden sonra Bâbıâlî Bulgar eşkiyalarının teşebbüslerini takip edeceği ve cezalandıracağına dair teminat vermişti[400]. Osmanlı idarecileri Rusya aleyhtarı bir hükümet ile iyi ilişkilerde bulunma gereğini anlamış, sırf Rusya'yı gücendirmemek gibi bir politika izlemek doğru bir karar olmadığının farkına varmışlardı[401]. İstanbul polisi Vılkoviç'in katillerini yakalamak için haklarında bilgi verenlere 1000 Türk lira ödül ilan etmiştir. Bâbıâlî'nin bu faaliyetleri olumlu neticeler vermiş ve suçlular Makedonya'da bulunan Resen'den Hristo ve Georgi Mercan yakalanmıştır. Ancak bu katliamın planını yapan Nikola ve Naum Tüfenkçiev kardeşler Rusya'ya kaçmış, diğer bir katil zanlısı olan Rus vatandaşı[402] Vladimir Şişmanov, polis tarafından yakalanmasına rağmen Nelidov'un ısrarı üzerine serbest bırakılmış ve hemen Odessa'ya gönderilmiştir[403]. Bulgaristan Hariciye müdüriyeti tarafından Bulgaristan Komiserliğine gönderilen bir notada Rusya Sefaretinin suçluları himaye etmesinin gayri meşru olduğunu, bu durumun hükümete karşı alınan düşmanca bir tavrı ifade ettiğini dile getirilerek, Prensliğe yönelik bu tür saldırılara karşı Bâbıâlî'nin himayesi talep edilmekteydi. Ayrıca Bâbıâlî'nin Rusya'da bulunan suçluların iadesi için Rusya

[398] Sadrazam Said Paşa ,*a.g.e*, s. 71, 72.
[399] Samardjiev , "Politikata Na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya 1888-1896", s. 104
[400] Y.EE D. N.1182. (21Mart 1892).
[401] YEE Sadrazam Kamil Paşa 86/39 G.3939
[402] Bulgar idarecileri Vladimir Şişmanov'un Rus vatandaşı olduğu hakkında şüphelerini dile getirerek, bu durumdan memnuniyetsizliğini dile getirmişlerdir. Bk. Y.EE Defterleri N.1182
[403] Samardjiev, a.g.m, s. 104.

nezdinde teşebbüslerde bulunmasını, eşkıyaların Osmanlı topraklarında barındırılmamasını da istemekteydi. Bu şekilde komitelerin zararlı faaliyetlerinin önü alınacak ve Bâbıâlî'nin hükümete destek verdiği ortaya çıkacaktı[404]. Nitekim Resneli Naum Tüfenkçiev İstanbul cinayet mahkemesi tarafından 15 sene kürek cezasına çarptırılmıştır[405].

21 Şubat 1890'da Sofya hükümeti Kapıkethüdalık vasıtasıyla 3 maddeli bir nota hazırlatmıştı. Buna göre: Osmanlı evkaf komiserin hemen tayin edilmesi, bu komiserin Bulgar hükümetiyle normal ve resmi, Prens ile özel ilişkiler kurması, ayrıca Belovo-Vakarel demiryolu işletilmesine ilişkin bir sözleşme imzalaması gerekiyordu. İki hükümet arsında posta-telgraf anlaşması da imzalanması da teklif ediliyordu. Bunlardan başka Üsküp ve Ohri'de Bulgar piskoposlarının ve Edirne piskoposun hiç bir kısıtlama getirilmeden görevlerini yerine getirmelerine izin verilmesi talep ediliyordu . İstanbul'daki Bulgar Kapıkethüdalığı ile Osmanlı Hariciye Nezareti arasındaki ilişkilerin daha önceki pratiğe uygun olarak devam etmesi istenen Notanın sonunda Bulgar hükümeti, bu tekliflerinin Bâbıâlî'nin Rusya korkusundan dolayı yerine getirmeyeceği yönündeki endişe dile getirilmekteydi[406]. Bu arada Bulgar Hariciye Müdürünün Prens Ferdinand'ın isteği üzerine Viyana'ya gitmesi Osmanlı hükümeti tarafından şüphe ile karşılanmış, ziyaret sebebini araştırılması Viyana Sefareti'nden istemiştir[407].

"Correspondance De L'Est" gazetesinden Bulgaristan'ı ziyaret eden muhabire göre, son zamanlarda Bulgar bağımsızlığından, Ferdinand ve çevresinin Rusya ile yalınlaşmalarından söz edilmesinin bir amacı vardır: Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi, Bulgaristan'ın büyük devletlere karşı güvenin zedelenmesi, Bulgar bağımsızlığının bir milli ideal teşkil etmesine rağmen şimdiki hükümetin amacı buna yönelik olamayıp, Ferdinand'ın Prens olarak resmen tasdik edilmesi amaçlanmıştır. Bulgar hükümeti bu anlamda Bâbıâlî'nin onayını alabilmek için meydana gelebilecek her türlü olumsuz hareketlerden kaçınmaktadır. Prensliğin bu

[404] Y.EE D. nr.1182.
[405] AMTZ.04, nr.181/21 (19.12.1895). B.T.D. N. 957/60 Sıra 852 s.345
[406] Y.EE Sadrazam Kamil Paşa Evrakı D.86-3 G-259.
[407] A.MTZ.04, nr. 4/4 (9.07.1892).

politikasının İstanbul'u kayıtsız bırakamayacağını düşünen Ferdinand Filibe sergisinde bir konuşmasında bu politikanın gelecekte de devam edeceğine söz vermiştir. Ayrıca Büyük güçlerin hoşuna gitmeyecek hiç bir hareket yapmayacağını da belirtmiştir ki, bu sözleri Avrupa başkentlerinde olumlu tepkiler yaratmıştır. Gelişmeler Figaro'da çıkan ve Ferdindand ile Stambolov'un Rusya ile yakınlaşmak istediklerine dair haberlerin yalan olduğunu göstermekteydi. Çünkü altı yıldan beri Rusya'nın bir çok diplomatik teşebbüslerle Bulgaristan'ın gönüllü teslim ve istilası için ısrar etmekte, ancak Bulgar ordusunun bu konudaki olumsuz tutumunu yumuşatamamıştı[408].

Zira Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme yolunda ilk adımı Bulgaristan hükümeti ile ordusunu kontrol altına almaktı. Şu halde Bulgaristan'ın gerek Rusya'ya tabiyeti ve gerekse bağımsızlığı Osmanlı devleti için tehlikeli idi. Bundan dolayı Osmanlı devletine tabiyetine sadık kalmaya devam eden Bulgar hükümetini kontrol dışında bırakmamak gerekliydi. Bu kontrolü zayıflatıp yok etmek isteyen Rusya'nın isteğine karşı olmasına rağmen bu konuda Bâbıâlî'nin hukukunun muhafazası anlaşma ve diğer devletlerin garantisi altındaydı[409].

Temmuz 1892'de Osmanlı devletinin siyasi tavrının bir sonucu olarak Stambolov'un Padişah tarafından İstanbul'a davet edilmesi üzerine Bulgar hükümet başkanı 29 Temmuzda İstanbul'a hareket etmişti. Bu ziyaret siyasi amaçlı olmayıp Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği ilişkilerini pekiştirecek mahiyetteydi. İstanbul'da Rus elçisi Nelidof'un bulunmadığı bir sırada yapılan bu ziyareti Rusya Osmanlı devletine gönderdiği sert bir nota ile protesto etmesine rağmen, II.Abdülhamid bundan etkilenmemiştir. Hatta 27 Kasım 1892'de Prenslik diplomatik ajanı statüsünde bulunan Dimitrov'u da kabul etmiştir. Padişahın bu tutumu kendisine tabi devleti bulunan Bulgaristan Prensliğine karşı iyi niyetini göstermekle beraber, Osmanlı devletinin politik ve stratejik çıkarları da Bulgaristan ile iyi ilişkilerin sürdürülmesini gerektiriyordu [410].

16.04.1893'te Stambolov'un Viyana ziyaretinde Avusturya Hariciye Nazırı Kont Kalnoki Stambolov'a Rusya'yı gücendirmekten kaçınmasını, Bulgar gazetelerinin

[408] AMTZ.04, nr. 4/4 (10 .09.1892).
[409] YEE Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, 86/39 G.3939.
[410] Samardjiev, "Politikata Na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya 1888-1896", s. 112,117.

de Rusya İmparatoruna saldırmaktan geri durmalarını tavsiye etmekteydi. Bulgaristan Prensliği hükümeti ile Prensinin resmen kabul edilmemesine rağmen büyük güçlerin himayesi sayesinde böyle bir görüşme gerçekleşmişti. Bu nokta üzerine dikkat çeken Osmanlı devletinin Viyana Büyük elçisi ayrıca Stambolov'a büyük devletler ile ilişkilerinde dikkatli davranmasını, Osmanlı devleti aleyhine gelebilecek teşebbüslerden sakınması ikazında bulunmuştur. Büyük elçi Osmanlı hükümetinin bazı durumlarda çekingen davranışlarının yalnızca matbu devlet sıfatıyla sahip olduğu önemli mevkiden ileri geldiğini de ifade etmiştir[411].

Stambolov hükümetinin uyguladığı sıkı yönetime rağmen, Bulgaristan'da birçok önemli gelişmeler meydana gelmekteydi. 26.8.1893'de Bulgaristan Komiserliğinden Mabeyni Hümayuna gönderilen bir yazıda, Bulgaristan'da meydana gelen bu olumlu gelişmelerden söz edilirken, ticaret ve ziraat alanlarında olmak üzere bazı bölgelerdeki özel kuruluşlar ve iki demiryolu hattının inşasına dikkat çekilmekteydi. Özellikle ordunun gelişmesi için büyük çabalar sarf edilmekteydi ki, devlet gelirlerinin dörtte biri bunun için harcanıyordu. İdarenin son derece ciddi ve tedbirli tavırlarıyla memleketin rahat ve huzurunu temin ettiği belirtiliyordu. Stambolov, Avrupa ve İstanbul'da yaptığı seyahatlerinde büyük güçlerin karışıklığa sebep olacak her türlü hareketten kaçınılması uyarılarını benimsediği ve politikasını bu yönde yürüttüğünü de ifade etmiştir. Bütün bu ifadelere rağmen Osmanlı komiseri, her Bulgar hükümetinin amacı bağımsızlık ilanı olduğunu, ancak şartların uygun olmamasından dolayı, ancak Berlin Antlaşmasının hükümlerini geçersiz hale getirmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte Rusya'nın Bulgaristan'a karşı düşmanca tavrından istifade eden şimdiki hükümet Bulgaristan'ın büyük bir kısmını Rusya aleyhine tahrik etmişti. Prens sarayı ile hükümet dairelerinde bulunan şimdiki Rus imparatorunun resimleri kaldırılmış, yalnızca Bulgaristan'ın hürriyetini getiren müteveffa imparatorun resmi muhafaza edilmiştir[412].

Stambolov iktidarda bulunduğu sekiz sene zarfında Rusların Bulgaristan'daki nüfuzunun yayılmamasına ilişkin bir politika izlemiştir. Mayıs 1894'te iktidardan düşmesinden sonra kurulan yeni hükümetler ise Bulgarların Rusya'ya muhtaç durumuna

[411] YAHUS. nr. 273/12 (16.04. 1893).
[412] Y.MTV. nr. 81/123.

düşmelerine sebep olmuşlardır[413]. Ancak Osmanlı devletinin nüfuzu hala oldukça kuvvetliydi. Sobranya'nın 24 ekim1894 tarihli oturumunda Prenslik hükümet başkanı Stoilov, Bulgaristan'ın devletler arası durumu ile ilgili tüm sorunlar hakkında İstanbul'un görüşlerinin anahtar olduğu ve bu görüşlere başvurulduğunu söylemesi Sofya'da yayınlanan "Pravo" gazetesinin tepkisini çekmiştir[414] .

Ancak 1894'te Stambolov'un iktidardan düşmesi ve Konstantin Stoilov kabinesinin kurulmasıyla aslında Rusya'ya yakınlaşma politikası benimsenmişti. Aralık 1894'te Rus İmparatoru III.Aleksandır'ın ölümü, Ferdinand'ın yeni Rus İmparatoru ile barışmak için verdiği tavizler ve bu konuda yaptığı girişimler sonucunda bu yaklaşmanın bazı elverişli iç ve dış koşulları oluşmuştu. Bunun yanı sıra Osmanlı diplomasisinin de önemli rolü olmuştur. 1895'te Abdülhamid, Ferdinand ile yaptığı yoğun yazışmalarda Ferdinand'ın resmen tanınması için meydana gelen bu elverişli koşullar tartışılmaktaydı. Nitekim 2 Şubat 1896'da Ferdinand'ın oğlunun Ortodoks mezhebini kabulü münasebetiyle yapılan törende, Rus İmparatoru II.Nikolay'ın özel bir elçinin bulunmasıyla 9 yıldan fazla bir dönemdir kesilen Bulgar - Rus diplomatik ilişkileri yeniden kuruldu[415]. Artık Ferdinand'ın Bulgar Prensi olarak resmen tanınması meselesinde Rusya'nın muhalefetinin ortadan kalkmasıyla meselenin çözümü an meselesi olmuştur. Ferdinand'ın Bulgar tahtına oturmasına baştan beri karşı çıkmayan Osmanlı devleti, 5 Mart 1896'da bir fermanla Ferdinand'ı resmen Bulgar Prensi olarak tanımıştır[416]. Böylece Prensliği resmileşen Ferdinand Mart 1896'da ilk defa İstanbul'a gelmiş ve Padişah tarafından kabul edilmiştir. II.Abdülhamid ile Ferdinand arasında yapılan görüşmeler sonucunda Bulgaristan prensliği bazı olumlu neticeler elde etmeyi başarmıştır. Örneğin İstanbul'da yapılacak tüm seremoni ve resmi kabullerde Ferdinand daima sadrazamdan önce olacaktı. Bulgar hükümet üyeleri o zamana kadar kullandıkları müdür tabiri yerine nazır tabirini kullanabileceklerdi. Bu şekilde Bulgar hükümet yapısı Osmanlı hükümetiyle benzer hale getirilmiştir. Ayrıca Bulgaristan Prensliğinin diğer

[413] A.MTZ.04 nr.26/10 (22.07.1894).
[414] Pravo" gazetesi, 25 Kasım 1894, S. 3. s. 1
[415] Samardjiev, "Politikata na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya 1888-1896", s. 126,128.
[416] Ferman için Bk. A.DVN.NMH nr.33/9.

çok önemli bir siyasi başarısı da Ferdinand'ın nişan verme hakkına sahip olması olmuştur[417].

3. Kapıkethüdalık Meselesi.

21 Şubat 1890 Bulgaristan Hükümeti İstanbul'daki Kapıkethüdalığı vasıtasıyla Bâbıâlî'ye sunduğu 3 maddelik bir notada, Prenslik Kapıkethüdası ile Osmanlı Hariciyesi arsındaki yazışmanın eski pratiğe göre düzenlenmesi isteğini öne sürmüştür[418]. 20.12.1896'da Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen bir tezkere ile Bulgaristan Kapıkethüdalığına Dimitrov'un yerine Markov'un tayin edildiği ancak bunu daha önce yapıldığı gibi Sadarete değil fakat Hariciye Nezarete bildirildiğini ifade etmiştir. Bundan maksat memur tayinlerinin yabancı devletlerinin siyasi temsilcilerine uygulanan muameleye tabi olmayı elde etmekten ibaret olduğu belirtilmiştir[419].

B.1897-1903 OSMANLI DEVLETİ - BULGARİSTAN PRENSLİĞİ İLİŞKİLERİ .

1. Makedonya Meselesi.

a) Bulgar Çeteleri ve Bâbıâlî'nin Diplomatik Faaliyetleri.

Bulgar çetelerinin ortadan kaldırılması için Bâbıâlî bir çok kez Prenslik nezdinde girişimde bulunmasına rağmen olumlu bir sonuca ulaşamamıştır. Bulgar hükümetleri, çetelerin faaliyetlerini durduracaklarına dair verdikleri söz yalnızca resmi tebligatla kalmış, bu faaliyetlere destek vermenin yanı sıra onları yönlendirmişlerdir[420]. Bulgar hükümeti gerekli tedbirleri aldığını[421], çetelerin ortadan kaldırılması için Bulgar karakollarının arttırılacağını, hatta Osmanlı-Bulgar sınırında müfrezeler bulunduracağını [422] gerekirse Bâbıâlî'nin de tavsiye edeceği tedbirleri yerine getirmeye hazır olduğunu bir çok kez ifade etmesine[423] rağmen gerçekte komiteleri desteklemeye devam etmiştir.

---

[417] Samardjiev," Politikata na Osmanska Turtsiya Kım Knyajestvo Bılgariya 1888-1896", s. 132.
[418] Y.EE. Sadrazam Kamil Paşa D.86/3 G-259.
[419] HR.MTV. nr.96/61.
[420] AMTZ.04 nr.160/88 (11.5.1905), AMTZ.04, nr.156/43; AMTZ.04, nr. 46/36 (4.07.1897).
[421] B.T.D. N. S.689
[422] B.T.D.S.135.M.87.s.385.
[423] B.T.D, 958/60 S.689.

Prens Ferdinand 1895 yılında yaptığı bir konuşmasında Osmanlı devleti ile takip edilen iyi ilişkiler sayesinde Makedonya'da bulunan Bulgarların, metropolit beratları, mektep açma hakkı gibi imtiyazlara sahip olduklarını, bu imtiyazların genişletilmesi Bâbıâlî'ye bağlı olduğundan dolayı bu konuda farklı bir politikanın izlenmesi tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir[424]. Ferdinand, Makedonya yaşayan Bulgarlara bazı imtiyazların verilmesinin büyük ölçüde Osmanlı devletine bağlı olduğunu biliyordu. Bu nedenle, bir yandan komite faaliyetlerine gizli destek vermiş, ancak Padişahı kızdıracak açık hareketlerden kaçınarak, sadık ve Padişahına bağlı bir Prens izlenimi vermeye çalışmıştır[425].

Dolayısıyle Nisan 1895'te Makedonya komitelerine mensup kişilerden oluşan bir delegasyonunun kendisine Makedonya ve Edirne vilayetlerinde bulunan Bulgarlar hakkında himaye isteği ile ziyaretlerinde Ferdinand çekingen tutum sergilemiştir[426]. II. Abdülhamid bu durumdan iki ay sonra Ferdinand'a bir muhtıra göndermiş ve hediyelerden söz etmiştir. II. Abdülhamid, gerek nişan ve ünvanlar gerekse hediyeler vererek Bulgar Prensinin dostluğunu kazanmak ya da aleyhte hareket etmesini engellemek için bir politika uygulamıştır[427]. Ferdinand ise bu durumdan istifade ederek Makedonya'daki Bulgarların durumu ile ilgili isteklerini açık bir şekilde öne sürmeye devam etmiştir[428]. Konstantin Stoilov hükümeti (1894-1899) Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesinin yürürlüğe konulması için yoğun diplomatik faaliyetlere girişmiştir. Bu yönde Rusya, Avusturya-Macaristan ve İngiltere'nin desteğini aramış, ayrıca Yunanistan ve özellikle Sırbistan ile işbirliği yapmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Osmanlı devletine karşı da oldukça dikkatli davranmıştır[429]. Bulgaristan Prensliği ile Avusturya-Macaristan arasında aksiz resmi uygulamasını görüşmek üzere Viyana'ya giden Stoilov'un Avusturya Hariciye Nazırı Kont Kalnoki

---

[424] AMTZ.04, nr.27/116 (13.06.1895)

[425] Ferdinand'ın Osmanlı Padişahına bağlılığı hakkında sarf ettiği söz ve teminatı hakkında Bk. A.DVN.NMH nr.33/11, A.MTZ.04 nr.28/112; nr.108/34.

[426] "Pravo "gazetesi 18 Nisan 1895 Sayı 22. Ferdinand'ın bu tutumu Makedonya'da Bulgarları Osmanlı devletine karşı tahrik eden gazetenin tepkisini çekmiştir

[427] AMTZ.04, nr.27/116 II. Abdülhamid bu politikasını imparator, kral, devlet başkanı, sefir yada gazetecilere karşı da uygulamıştır. Bk.Mehmet Aydın, *II.Abdülhamid'in Liderlik Sırları*, s.81.

[428] AMTZ.04 nr. 27/116.

[429] Stoyço Grınçarov, "Kım Vıprosa Za Otnoşeniyata Mejdu Bılgariya I Balkanskite Strani(1900-1903)" *Studia Balkanica* , N. 16, Sofya 1982, s.192.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ile görüşmesinde Makedonya meselesi dolayısıyla da uyarılmıştır. Daha önce Bulgar hükümeti Osmanlı devleti aleyhinde yapılan faaliyetlerin durdurulması için gerek Bulgaristan Kapıkethüdası ve gerekse Bulgaristan Komiserliği vasıtasıyla Bâbıâlî'ce defalarca uyarılmasına rağmen harekete geçmemiş, ancak Kont Kalnoki uyarısı karşısında, Osmanlı hükümetinin Makedonya'da Bulgar mektepleri hakkında daha hoşgörülü davranması isteğini ileri sürmesi nedeniyle Stoilov, Osmanlı çevrelerinde büyük tepkiye yol açmıştır. Bâbıâlî Bulgar fesat hareketlerine kayıtsız kalamayacağı yönündeki tavrını Viyana sefaretine, Avusturya Hariciye Nazırına bildirme talimatı vermiştir[430]. Osmanlı Komiseri, Prenslik hükümet başkanı Stoilov yaptığı görüşmede Stoilov komiteler tarafından toplanan yardımı ortadan kaldırma gücünün olmadığını, ancak Ermeni ve diğer çetelerinin Osmanlı sınırını tecavüz etmelerine meydan vermeyeceğini temin etmiştir[431].

Stoilov kabinesinin düşüşünden sonra da, Makedonya ve Edirne'ye çetelerin gönderilmesiyle Avrupa devletlerinin müdahalesini tahrik edilmeye çalışılmıştı. Bu aslında Ferdinand'ın fikridir ve Radoslavov hükümeti bu fikir doğrultusunda hareket ediyordu. 1899'da çete faaliyetleri büyük ölçüde şiddetlenmesi, Sofya'daki Türk ve Yunan temsilcilerinin hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunmalarına sebep olmuştur[432].

Bulgar hükümeti çetelerin faaliyetlerini önlemek için teminat ve taahhüt vermesine rağmen Osmanlı-Bulgar sınırı (Hatt-ı imtiyaz) ve özellikle de Cumâ-yı Bâlâ komitelerin tecavüzüne maruz kalmaya devam etmekteydi. Hükümet tarafından bu çetelerin gerekli silahları gizli ve bedava olarak Bulgar hükümetinden aldıkları hakkında bilgiler elde edilmişti. Bulgar gazetelerinin Makedonya'da Müslümanlar Hıristiyanları katl etmekle suçlamalarının, Bulgar hükümetince yalanlanması için bir çok kez uyarıda bulunan Bâbıâlî bu konuda olumsuz bir tavır ile karşılaşmıştır. Hatt-ı imtiyazı geçen komitecilerin cezalandırılmaması, hem halkın Osmanlı devletine karşı galyanına sebep olmakta ve hem de hattı imtiyaza yapılacak ihlal teşebbüslerini

[430] B.T.D. nr. 957/60., S.N. 28. M.N. 183 .(3 .04.1895). Ayrıca B.T.D. nr. 957/60 S. 45. s. 381.
[431] AMTZ.04, nr. 40/59 (25.12.1896).
[432] Grınçarov, Kım Vıprosa Za Otnoşeniyata Mejdu Bılgariya I Balkanskite Strani(1900-1903)", s. 195.

cesaretlendirmekte idi. Bu durum da Bulgar hükümetinin komiteleri desteklediğini teyit etmektedir[433].

Bulgaristan Komiserliği, 9.07.1900 tarihli bir tahriratında komitelerin iane toplamalarına fırsat verilmemesi ve komitelerin hattı imtiyazı geçmelerine izin verilmemesi için gerekli teşebbüslerin yapıldığını haber vermekteydi [434]. Olumlu bir sonuç alınamadığı ortada, çünkü Emaret hükümet başkanı ile Hariciye Nezaretine komitelerinin ortadan kaldırılmasına yönelik isteğini bir nota ile bildiren Komiserliğin 2 Nisan 1901'de aldığı cevap, Emaretin kanun dairesi içerisinde oluşturulduğundan bu komitelerin ortadan kaldırma hakkı ve yetkisi olmadığı yönünde idi. Tabi bu gerçeğe uymamaktaydı. Çünkü, her cemaat Emaret tarafından onaylanmış bir nizamname çerçevesinde hareket etmesi lazım gelirken, Makedonya komiteleri hem kendi dahili nizamnamesi ve hem de Bulgaristan'ın kanun ve resmi nizamı dışına çıkarak birçok cinayetler işlemişlerdir. Bu cevap üzerine bu kez komiserlik içeriği son derece sert olan bir notayı Emaret'e göndermişti[435]. Bulgaristan Komiserliği 22.08.1901 tarihli bir tahriratında Mihaylovski ve Tsonçev'in Makedonya komitesi reisleri olarak seçildikleri Bâbıâlî'ye bildirmişti[436].

11 Ekim 1902 Eylülde Osmanlı Komiseri Ali Ferruh Bey Prenslik hükümet başkanı ile görüşmesi sırasında eşkıya çetelerinin kurulmasını ve gönüllü kayıtlarını engellenmesi yolunda talebini yenilemesi üzerine, Bulgar hükümet başkanı çetelerin ortadan kaldırılmasına yönelik çareler aramakta oldukları, Köstendil ile Dobniçe taraflarında olduğu gibi diğer taraflarda da huzuru bozmaya meydan vermeyecekleri yönünde tekrar teminat vermişti[437].

Danev, Makedonya meselesinin devam ettiği sürece tabi oldukları Osmanlı devleti ile ilişkilerinin değişmeyeceğini, Bâbıâlî ile iyi ilişkiler kurulması taraftarı

---

[433] AMTZ.04 nr.46/36 (4.7.1897). Bulgar Gazeteleri yaptıkları yayınlarla durumu gerginleştirmek için iki devlet arasında ilişkilerin gergin bir halede bulunduğunu da ileri sürüyordu. Bk. AMTZ.04 nr. 45/82 (28.06.1895).

[434] BK.AMTZ.04 (8 .08. 1900)

[435] AMTZ.04 nr. 69/78 (11Nisan 1901). Üstelik Bulgaristan ile hiç bir alakası olmayan sosyalistlerin 1 Mayıs kutlamaları sert bir şekilde bastırılmıştır .

[436] AMTZ.04 nr.71/39 . Bunların saraya yakın kişiler olduğu bilinmekteydi. Mihaylovski Ferdinand adamıdır.

[437] AMTZ.04 nr.82/23

olduğundan verdiği teminatları yerine getirmeye gayret ettiğini ifade etmekteydi[438]. Fakat Bulgaristan Komiseri Ali Ferruh, çetelerin ortadan kaldırılması ve devletin aleyhinde düzenlenen mitinglere son verilmesine ilişkin Bulgar hükümeti nezdinde yaptığı sürekli protestolar bir sonuç vermemekteydi. Nitekim Danev, bu konuda verdiği teminat doğrultusunda samimi olarak hareket ettiğini ifade etmesine rağmen, durum değişmemiştir. Danev, komite reislerini çağırıp kanun dışına çıkmaları halinde cezalandırılacaklarını belirtmiş[439], ancak diğer bir görüşmede komitelerin feshi ve mitinglerin doğrudan doğruya ortadan kaldırılmasına gidileceğinden bahsetmeyip, yalnızca çetelerin tahrikinin önüne geçecek tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir. Halbuki Sadaretten gelen talimatların en önemlileri arasında komitelerin ortadan kaldırılmasına yönelikti[440]. Danev verdiği teminatlara rağmen Yüksek Makedonya Komitesinin gerçekleştirdiği Cumâ-yı Bâlâ ayaklanmasını engellemek için hiçbir şey yapmadı. Selanik saldırıları ve yeni ayaklanma planları hep Danev hükümeti zamanında gerçekleştirilmiştir[441]. Bulgar hükümetleri, komitacılara karşı ciddi önlemler alınması söz konusu olduğunda Bulgar kamuoyunu neden olarak göstermekteydi. " Bulgar kamuoyunun" isteklerine uymak gerektiğinden Makedonya meselesi tüm Bulgar hükümetlerin politikasının esasını teşkil ediyordu. Çetelerin faaliyetlerinin durdurulması karışıklık meydana getireceği düşüncesi ile bu yönde hiç bir şey yapılmazken, Bulgaristan ile hiç bir alakası olmayan Sosyalistlerin düzenledikleri mitingler sert bir şekilde dağıtılıyor, yapıştırdıkları ilanlar duvarlardan sökülüyordu[442].

2.09.1902'da bir türlü önlenemeyen komitelerin Balkan Yarımadasında huzuru tehdit edici hareketlerden dolayı Bâbıâlî İngiltere Hariciye Nazırına şikayette bulunmuştu[443]. Büyük güçler, reformlar konusunun ortaya konulması arifesinde Prenslik nezdinde teşebbüslerde bulunarak, maceraya girmemelerini önermeleri, onların Makedonya'daki huzursuzluktan dolayı Bulgar hükümetlerini sorumlu tuttuklarını göstermekteydi. Prenslikteki nüfuzunu zedelememek için Avusturya-Macaristan ve Almanya'da dahil olmak üzere büyük güçlerin hükümetleri Bulgar hükümetleri

[438] AMTZ.04 nr.73/9
[439] A.MTZ.04 nr.82/6
[440] AMTZ.04 nr.83/33 (19.10.1902)
[441] Tuşe Vlahov, *Kriza V Bılgaro- Turskite Otnoşeniya*, s. 50
[442] AMTZ.04 nr.156/43.
[443] A.MTZ.04 nr.81/15

nezdinde teşebbüslerden çekinmekte ve bunun Rusya tarafından yapılmasını istemekteydiler. Sofya'da bulunan Rus diplomatik ajanı Bahmetiev ve Rusya Dışişleri Bakanı Lamsdorf'un 1902 aralığında Sofya ziyaretinde bu yönde teşebbüslerde bulunmuşlardır[444]. Stoyan Danev hükümeti Makedonya vilayetindeki mücadelenin sorumluluğunu kabul etmeyerek, Osmanlı devleti ile dostluk ilişkilerine devam edeceğini belirtmiştir. Ancak Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesinin uygulanmasında büyük güçlerin daha aktif faaliyetlerini beklediğini de ifade etmeyi ihmal etmemiştir[445]. Danev hükümeti, Makedonya'da asayişin sağlanması yönünde çalışmalara hazır olduğunu göstermek için komitelerin ortadan kaldırıldığını ilan etti ve 31 Ocak 1903'te komite üyelerini tutukladı. Fakat Ferdinand'ın Harbiye Nazırı Paprikov vasıtasıyla takip ettiği politika değişmedi[446]. Lamsdorf bu önerilerde bulunmasına rağmen, Makedonya'da Rus memurları Hıristiyan ve Slavlar üzerindeki geleneksel Rus koruma siyasetine sadık olarak birçok olayın öncülüğünü yapmaya devam ettiler[447].

Komitecilerin yaptıkları cinayetlere tepki geldiği halde Rusya Slav cemiyeti reislerinden General Kuharov, Rusya ile çeteler arasında bağlantı sağlamakta ve onlara destek vermesini temin etmekteydi. Sofya'da Rus Konsolosu İslamiyet ve Osmanlı düşmanlığı yapmaktaydı. Rusya'nın bu politikası Şark meselesinden hiç bir zaman vazgeçemeyeceğini ve bunun resmi bir mahiyette olduğunu göstermektedir[448]. 1902'de Makedonya meselesi Osmanlı hükümetinin gündeminde de birinci derecede önem arz etmekteydi. Bu konuda Bulgaristan'da bulunan Osmanlı Komiseri Ali Ferruh Bey "Dnevnik" gazetesinin Makedonya meselesi, Bâbıâlî'nin ıslahata karşı tutumu, Bulgaristan-Rusya münasebetlerinin gelişmesi hakkında haberleri seçip hükümete göndererek [449] hükümeti gelişmelerden haberdar etmekteydi.

9 Mayıs 1319'da Ali Ferruh Bey Ferdinand görüşmesinin temel konuları Ferdinand'ın açtığı Makedonya meselesi ile Müslüman halkının maruz kaldığı

---

[444] Yusuf Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, s. 168. Rusya bu sırada Uzak doğu da meşguldür ve Balkanlar'da gerginlik taraftarı değildi.
[445] Radoslav Popov," Germaniya İ Bılgaro-Turskite Otnoşeniya 1902-1904 ", Studia Balcanica N.16, Sofya 1982, s. 225.
[446] Vlahov, *a.g.e.*, s. 40.
[447] Yusuf Bayur, *a.g.e.*, s.168.
[448] AMTZ .04 nr.104/58 (13.08.1903).
[449] AMTZ.04 nr. 79/6 (11.06.1902).

mezalimin ortadan kaldırılmasıydı. Her şeyin yola girmesinin Prense bağlı olduğunu ileri süren söyleyen Ali Ferruh'a cevaben Ferdinand, her şeyin Padişahın elinde olduğunu söylemiştir. Ali Ferruh Bey ise "Padişah Bulgarları asırlardan beri çeşitli şekillerde meramlarına ulaştırmıştır. Şimdi şükran sırasıdır "[450] ifadesinde bulunmuştu. Ne var ki Osmanlı idarecilerinin beklediği bu şükranın sırası hiç bir zaman gelmemiştir.

Bulgar hükümeti Osmanlı tazyikinden korkarak, o tarihte Rusya'nın siyasetinin kendileri için uygun olmaması nedeniyle sınırları içinde bulunan Makedonya ve Edirne komitelerinin dağıtılması, başlarının yakalanması ve Bulgaristan'da çeteler teşekkül etmemesi için bir karar almıştır (31.01.1903). Fakat bu karar Bulgar hükümeti tarafından asla samimi şekilde tatbik edilmemiştir[451]. Ancak bu teminat yabancı devlet temsilcilerine raporlar halinde bildirilmiştir. Örneğin 20.08.1902 tarihli bir tahriratta, Sofya Genel Konsolosu Dülabunir'e, Bulgar hükümetinin komiteler aleyhinde şiddet uygulandığı, çeteleri dağıtmakta bulunduğu ve hatta jandarmaların hattı imtiyaz boyunda rast geldikleri bir çete üzerine ateş ettiğini ifade etmektedir. Ali Ferruh bu bilgilerin hakikatle kesinlikle ilgisi olmadığını ispatlamış ve Hükümete de bu durumu bildirmiştir[452].

b)Makedonya Meselesi ve Büyük Devletlerin Tutumu.

Berlin Antlaşması'nın 23 maddesine göre Makedonya, Osmanlı devleti tarafından Girit'e uygulanan rejim tarzında idare olunacaktı. II.Abdülhamid (1876-1909) bu maddeyi kabul etmişse de uygulamamıştır[453]. II Abdülhamid, Makedonya'ya yönelik ayrıcalık yaratacak bir ıslahatı engellemek için Avrupa devletleri arasında giderek artan rekabetten yararlanmıştır. Bunun yanı sıra II.Abdülhamid'in bazı danışmanları, Makedonya dahil olmak üzere, tüm İmparatorluktaki mali sorunlar halledilmedikçe, Hıristiyan nüfusa "ayrıcalık" kazandıran hiçbir reform tasarısının karışıklıklara son vermeyeceğine inanıyorlardı[454]. Bu sırada Afrika'daki sorunlarını halleden İngiltere

---

[450] Y.EE nr.78/34
[451] Bayur, *a.g.e.*, s. 173. Ayrıca AMTZ.04 nr. 110/57.
[452] YEE nr.136/20.
[453] Tevfik Temelkuran, "Makedonya Meselesine Dair Bir "Layıha", *G-D Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1972, s. 148.
[454] Tokay, *a.g.e.*, s. 43.

1902'den sonra Balkan politikasını canlandırmış ve Osmanlı vilayetlerinde ciddi radikal reformların gerçekleştirilmesi teklifini ortaya atmıştır. Osmanlı devletinin bütünlüğünün korunmasında çıkarları olan Fransa ise, Osmanlı devletinde meydana gelen olaylara Büyük güçlerin ortak müdahalesine taraftardı. Bu tutum İngiltere tarafında da benimsenince XX yüzyılın başlarında her iki devlette bu amaca ulaşmak için büyük çabalar sarf etmeye başladı. Bu devletlerin reform çalışmaları, Balkan yarımadasında Avusturya'nın nüfuzunun arttırılmasını istemeyen fakat onunla aynı safta yer almaya dikkat eden Rusya ve diğer yandan Balkanlar'da nüfuzunu arttırma yollarını arayan Avusturya-Macaristan'ın muhalefetiyle karşılaşmıştır. Rusya ve Avusturya -Macaristan Şark meselesinin sivrilmesinden kaçınmış, 1897'de imzalanan ittifak gereğince Balkanlar'da ki statukonun muhafaza edilmesi prensibini benimsemişlerdir. Bu politikaları ekonomik ve politik çıkarları gereğince Osmanlı devletinin bütünlüğünü isteyen ve topraklarında meydana gelen ihtilal hareketlerine karşı olan Almanya tarafından da destek görmüştür[455]. 1880'de Bâbıâlî, Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesi gereğince "Rumeli Vilayeti Nizamnamesi" hazırlamış, ancak Avrupa devletlerinin ilgilenmemeleri sonucunda bu tasarı rafa kaldırılmıştı. Makedonya'da ıslahat yapılmasının baş tetikçileri bu bölgenin bağımsızlığını elde edip, Bulgarların nüfuz alanına düşmesinden kuşkulanan Avusturya-Macaristan ve Rusya idi[456].

Osmanlı devletinde önemli yatırımları olan Fransa, İmparatorluğun parçalanması taraftarı değildi[457]. Avusturya-Macaristan Hariciye Nazırı Goluhovski, bir konuşmasında Prensliğin her türlü ıslahata engel olmak için çetelerin hattı imtiyazı tecavüz etmelerine müsaade etmesinden dolayı, Şarki Rumeli'de karışıklığa sebep olduğunu ifade etmiştir[458].

Bulgar hükümetlerinin, 1902 sonbaharına kadar Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesinin uygulanması ile ilgili büyük devletler nezdinde teşebbüsleri, gerek Danev'in 1901'de Goluhovski (Avusturya-Macaristan)ve 1902'de Lamsdorf ile şahsi

---

[455] Rumyana Bojilova, "Sırbiya I Reformenata aktsiya na Velikite Sili v Evropeyska Turtsiya (1895-1903", s. 162-163.
[456] Öke, a.g.m.,s.260
[457] Vlahov, *a.g.e.*,s.10,11.
[458] BK.AMTZ.04. nr. 106/61 (5.01.1904)

görüşmeleri bir sonuç vermemişti. 1902 sonbaharında Yüksek Makedonya Edirne Komitesi tarafında gerçekleştirilen Cumâ-yı Bâlâ ayaklanması meydana gelmiştir. Bu ayaklanma kısa sürede bastırılmış, ancak hemen daha büyük bir ayaklanma için hazırlıklar başlamıştı[459].

1902 ayaklanmasından sonra (Gorna Djumaya) reform meselesi yine gündeme oturmuş, ancak Almanya İstanbul'da bir konferansın toplanmasına ve bir reform projesinin hazırlanmasına karşı çıkmıştır. Berlin hükümeti, büyük devletlerin müdahalesinin İstanbul'daki nüfuzunu zedeleyeceğini düşünüyordu. Almanya'nın, XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyıl başlarında askeri ihracatı ve Bağdat demiryolu hattının inşasına ilişkin anlaşma sayesinde Osmanlı devletindeki nüfuzu son derece artmıştı. Osmanlı İmparatorluğundaki siyasi ve ekonomik çıkarları Berlin diplomasisinin reform projelerine olduğu gibi Osmanlı devleti-Bulgaristan Prensliği ilişkilerine karşı tutumunu belirlemekteydi. Ancak Rusya, İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla, 1903'ün başlarında Viyana reform planını kabul etmiştir[460]. 21 Şubat 1903'te muhtıra şeklinde bir reform projesi büyük devletler tarafından Bâbıâlî'ye sunulmuştur. Uygulandığı takdirde ıslahatın bu bölgelerdeki Osmanlı egemenliğini zedeleyeceğinden Bâbıâlî , bu projelere karşı bir tavır almıştır. Almanya ise, Doğu'daki siyasal ve ekonomik yatırımları için iyi niyetine muhtaç olduğu II.Abdülhamid'i kızdırmamaya dikkat ediyordu. II.Abdülhamid, Avrupa'nın dikte ettirmek istediği ıslahat uygulandığı takdirde bu bölgelerin özerkliğe kavuşacağını ve bu yöntemle Osmanlı bünyesinden kopacaklarını düşünüyordu. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğunun barış içinde yaşamasını ve statukonun korunmasını amaçlıyordu[461].

Hariciye Nazırı Danev'in Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği ilişkileri hakkında yaptığı bir konuşmasında iki devlet arasında sorunlar arasında Hatt-ı İmtiyaz sorunu yer almaktaydı. Danev'e göre iddia edildiği gibi önemli bir mesele değildi. Hatta Osmanlı devleti ile iyi ilişkilerde bulunmak isteği ile 1895'te Güney Bulgaristan ile Osmanlı memleketi arasındaki hududu tayin etmek için muhtelit bir komisyon kurulmuştu. Ancak bu mesele tamamıyle çözülmüş değildi, çünkü Darı taş

[459] Grınçarov, a.g.m., s. 208.
[460] Popov, "Germaniya I Bılgaro-Turskite Otnoşeniya 1902-1904", s.221,222,224.
[461] Öke,a.g.m,s., 263, 264, 266: Büyük güçler arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle Osmanlı uyruğundaki azınlıklar lehindeki reform tasarıları II.Abdülhamid'in saltanatı süresince bir türlü gerçekleşmemiştir.

gibi hudutta tayin edilmeyen bazı noktalar vardı. Bununla beraber Bulgar Hariciye Nazırı Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında sınır çekilmesi meselesinde 25 kilometrelik yerinin terk edilmemesindeki kararlılığını da ifade etmekten geri durmamıştır[462]. Bulgaristan Prensliğinin verdiği tüm teminatlara rağmen Osmanlı hükümeti bunlara güvenmediğinden askeri tedbirler almaktan vazgeçmemişti. Mesela, hattı imtiyaz üzerindeki Bena kapısına gelen Bulgar subayları komite aleyhinde konuşarak, Eylülün sonuna kadar eşkıya çetelerine son verileceği ve komitacıların Bulgar askerleri tarafından cezalandırılacakları yolunda beyanda bulunmuşlar, üç gün içinde Dobniçe'ye iki redif taburu geldiği ve bu taburların vazifesinin eşkıyaları takip etmek olduğu tarzında bilgi vermişlerdi. Ancak bu değişimin başka bir maksadının olabileceği şüphesi Siroz'daki 9'uncu ordu kumandanlığından iletilmiştir[463].

1903 baharında gemici olarak bilinen küçük bir anarşist grubu, Selanik'te seri bomba saldırıları düzenleyerek Osmanlı Bankasını havaya uçurmuştu. Bu saldırıların amacı Büyük güçlerin Makedonya'ya doğrudan doğruya müdahale etmeleri idi. 2 Ağustos 1903 tarihine belirlenen İlinden ayaklanmasını önleyen bu hareket beklenilen neticeyi vermemiştir. Bu olayın hemen sonrası başlatılan İlinden ayaklanmasına, bölgedeki Osmanlı kuvvetlerini hazırlıksız yakalamış, ancak komiteciler Osmanlı idaresine karşı çıkacak halk desteğini elde edememişlerdi. Üstelik onlara karşı sadece Müslüman Türkler, Arnavutlar değil, fakat güneybatı Makedonya'daki Ortodoks Rumlar da Osmanlı kuvvetlerini açıkça desteklemişlerdir. En önemlisi, beklenilen Avrupa müdahalesi ve Bulgaristan Prensliği desteği meydana gelmemiştir. Ağustosun sonlarında ayaklanma bastırılmış, bir çok Slav köyü zarar görmüş, yüzlerce Bulgar komitecisi Bulgaristan'a sığınmıştır[464]. 2 Ağustos 1903'te meydana gelen İlinden ayaklanması Selanik olaylarından sonra zaten gergin bir halde Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasındaki ilişkilerin iyice gerginleşmesine sebep olarak, her iki taraf savaş için karşılıklı askeri hazırlıklara girişmişlerdi. Osmanlı hakim çevrelerinde Prensliğe askeri müdahalede bulunulması taraftarları olan Harbiye Nazırı Rıza Paşa ile

[462] A.MTZ.04 nr.73/9.
[463] AMTZ.04 nr.105/4 (24 .09. 1903).
[464] Adanır, "The Macedonians İn The Ottoman Empire 1987-1912, C.VI, New York ,s. 173.

Şeyhülislam'ın görüşleri üstün gelmeye başlamış, hem Selanik valisi, hem de Hilmi Paşa bu durumdan ancak savaş ile çıkılabileceğini her fırsatta söyler olmuşlardı. Diğer yandan Bulgar hükümeti 13.9.1903'te Paris, Petersburg ve Viyana'daki diplomatik ajanlarına bir nota ile büyük devletlere, Osmanlı devletinin askeri hazırlıkları karşısında gerekli tedbirlerin alacağını ifade etmelerini bildirmiş, büyük devletler ise Osmanlı devleti ile bir savaş halinde tarafsız kalacaklarını beyan etmişlerdir. Aslında gerek Osmanlı devleti gerekse Prenslik savaşa girmek için hazırlıklı değillerdi. İngiliz hükümeti ise, iki devlet arasındaki bir savaşın bütün Avrupa'da yayılarak, kendisinin hazır olmadığı genel bir savaştan kaçınma politikası izleyerek, Osmanlı devleti ile Prenslik arasındaki problemin diplomatik yollarla çözülmesi taraftarıydı[465].

21.10.1903'de Dahiliye Nazırı Petkov, seçim kampanyası sırasında yaptığı konuşmalarında, Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin metbu ile tabi devlet ilişkileri olarak geliştirilmesi gerektiğini, Rusya'dan yardım beklemenin doğru olmadığını, yabancı devletlerin müdahalesini önlemek için ise Kapıkethüdalığına Naçoviç'i tayin ettiklerini, ayrıca iki devlet arasında bir savaşın meydana gelmesi mümkün olmadığını, ancak her türlü gelişmeye hazır durumda olduklarını ifade etmişti[466].

c)Naçoviç'in İstanbul'a Gönderilmesi.

Bahsi geçen olaylar Osmanlı devletinin Prenslik ile ilişkilerinin bozulmasına sebep olurken, Bulgar hükümeti Avrupa ve Balkanlar'daki siyasi durum ile Bulgar ordusunun yetersizliğini göz önünde bulundurarak, Osmanlı devleti ile silahlı mücadeleye girmenin anlamsız olduğunu anlamıştı. Bu yüzden 1903 mayısın başlarında Stambolov partisinin oluşturduğu yeni hükümet Osmanlı devleti ile dostluk ve barış sloganlarına ağırlık vermeye başlamıştı. Berlin Antlaşmasının 23'cü maddesini kabul ettirmek yollarını arayan Bulgar hükümetleri Osmanlı devleti ile uzlaşma fikirlerini Nisan 1903'te tartışmaya koymuş ancak bu yöndeki ilk adım Mayıs 1903'te Naçoviç'in

[465] Samardjiev, "Great Britain And Certain Aspects Of Turkish- Bulgarian Politikal Relations After The İlinden Upspring (1903-1905)", *Studia Balcanica* N. 3, Sofya 1984 , s. 60, 61, 62.
[466] AMTZ.04 nr.106/1

İstanbul'a özel bir misyonla gönderilmesi olmuştur[467]. Bulgar hükümetinin propaganda gazetesi olan "Nov Vek" gazetesi 10 Ekim 1903 tarihli nüshasında Makedonya ile ilgili olarak Bulgar hükümetinin ilk adımının Osmanlı devletine bağlanması olduğunu yazmakta, Bulgar hükümetinin İstanbul'a Naçoviç'i göndermekle bunu uygulamaya koyduğunu belirtmektedir. Gazeteye göre, Naçoviç iki talimatı yerine getirmekle vazifeli idi: Birincisi, tutuklanan Bulgar asilerin serbest bırakılması ikincisi, Osmanlı Vilayetinde yaşayan Bulgarlar hakkında ıslahat çalışmalarını müzakere edilmesi idi. Naçoviç'in İstanbul'a özel bir misyonla görevlendirilmesi, kendilerini Balkan Yarımadasının tek hakimi olarak gören Avusturya ve Rusya'yı rahatsız etti. Bulgaristan'daki yeni hükümetin tek başına Osmanlı devleti ile müzakere etmesini güvensizlik ve endişeyle karşıladılar. Bulgaristan ise Rusya ve Avusturya'nın aracılığı olmaksızın, Osmanlı devleti ile ittifak yapmanın daha avantajlı olduğu kanaatinde idiler[468].

Bulgar resmi gazetesi "Nov Vek" 23 Eylül 1903 tarihli bir nüshasında, Emareti'in bulunduğu tehlikeli durumdan kurtaracak bir çıkış yolu varsa o da Osmanlı hükümeti ile sağlam bağlar ve iyi ilişkiler kurması olduğunu yazmaktaydı[469]. Nitekim 2 Ekim 1903'te Prens Ferdinad, Bâbıâlî'ye Bulgaristan Prensliği ile Osmanlı devleti arasında gerginleşen ilişkileri yumuşatmak, metbu ile tabi iki devlet arasında meydana gelen anlaşmazlığın giderilmek için, Padişah'ın da itimat ettiği Naçoviç'i özel bir görevle vazifelendirdiğini bildirmiştir[470]. İstanbul saray çevreleri tarafından saygı duyulan ve iyi tanınan bir kişi olarak Naçoviç bu görevini başarıyla tamamlamış ve yapılan müzakereler sonucunda da Bulgaristan Prensliği 1904'te Osmanlı devleti ile bir anlaşma yapmıştır.

2.Bulgaristan'da Müslüman Halkın Durumu.

Berlin Antlaşmasından 1902'ye kadar geçen bir çeyrek asır boyunca Bulgaristan ve Şarki Rumeli'deki Müslüman halkın siyaset ile uğraşamamasının temel nedeni eğitimsiz kalması olmuştur. Bu nüfus telkinlere daha kolay kanmakta,bu durum bir

---

[467] Popov, a.g.m, s. 226, 227
[468] AMTZ.04 nr.106/20
[469] AMTZ.04 nr.105/14 (29.09.1903).
[470] Y.EE nr.63/46

birine düşürülerek ayrılmaları ve zayıflamalarına sebep olmaktaydı[471].

Bulgaristan Prensliği ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkiler hakkında bir konuşmasında Bulgar hükümet başkanı Danev, Müslümanlardan çok az bir kısmının devlet hizmetinde bulunmasının, onların Bulgarcayı yeterli derecede iyi bilmemelerinden dolayı ileri geldiğini ifade etmiş ve Evkaf Komisyonun iyi idare edilmediğini öne sürmüştü. Danev, Bulgaristan ile Osmanlı devleti arasında bazı sorunların çözümünün anlaşmalara dayalı olarak hukuk dairesinde hareket edilerek, gürültü ile değil fakat, anlaşmanın ve hukukun çerçevesinde kalınarak gerçekleştirileceğini bildirmekteydi[472]. Ancak, Bulgar hükümetleri Berlin Antlaşmasının gerek 12'ci maddesini gerekse 5'ci maddesini ihlal etmekteydiler. 12'ci maddede, Müslüman mülkleri iki sene zarfında oluşturulacak bir Osmanlı-Bulgar komisyonu tarafından çözüme kavuşturulacağı hükmünü içeriyordu. Bu şekilde de Bulgarların İslam müesseselerine müdahale etmelerinin önü de kesilecekti. Gerçekte ise böyle olmamıştır. Bâbıâlî'nin bu maddenin yerine getirilmesi ile görevlendirdiği Evkaf Komiserlerinin çalışmaları, hiç bir sonuç vermeyerek iş yüzüstü bırakılmıştır. Bundan dolayı Prenslik, bazı müftü ve mütevellileri kendine çekerek İslam müesseselerine saldırılarda bulunmuş ve büyük bir kısmının da ortadan kaldırmayı başarmıştır. Mesela Sofya'da 40'tan ziyade camiden 1 tane kalmıştır. Ayrıca antlaşmanın 5'ci maddesini de ihlalle kendisine yakın şahısları müftülüğe tayın ederek, kendi amaç ve hizmetine koşmuştur [473]. Bulgar hükümetlerinin müftülerle ilgili politikaları 1908'den sonra da aynı yönde devam etmiştir. Bir toplumun dini duygularına hitap eden müftünün, uygun biri olmaması halinde Müslüman ahaliye getirebileceği zararlar son derece büyük ve yıkıcı olacaktı.

Nitekim müftülerin bir çok zararlı faaliyetleri görülmüştür. Mesela Rusçuk müftüsü Bulgaristan ile Şarkı Rumeli birleşmesini onayladığını Padişaha bir telgrafla bildirmesi, buradaki Müslüman halkının tepkisini çekmişti. Osmanlı Tüccar vekili, Emaret ile Müslüman nüfusu arasında doğacak gerginliklerin meydana gelebilmesi ihtimali göz önüne alarak, onlara protestolarından vazgeçmeleri tavsiye etmiştir[474]. Ali

[471] Y.EE nr.136/32 (1.04.1902).
[472] AMTZ.04 nr. 73/9
[473] A.MTZ.04 nr.94/86.
[474] AMTZ.04 nr.19/46 (7.11.1885)

Ferruh Komiserliği zamanında Sofya'da kalan tek caminin kandillerle aydınlatılmasının, mesuliyeti Komiserliğe ait olması şartı ile müftü tarafından ancak onaylanmıştır[475]. Bulgaristan hükümetinin, Bulgaristan ve Şarki Rumeli'de müftülerin azil ve tayinleri sırasında yaptığı entrikalar, Müslüman halkın hak ve hukukunu hükümsüz hale getirmekteydi. Müftüleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Bulgar idarecilerinin bu duruma son vermeleri hususunu talep eden Osmanlı Komiseri Ali Ferruh Bey, Prensliğin hükümet başkanı nezdinde protesto girişiminde bulunmuş, durumun devam etmesi halinde, Osmanlı Vilayetlerinde bulunan Bulgar papazların da aynı muameleye tabi tutulacağını ifade etmiştir. Ali Ferruh'un bu sözlerine karşın, Bulgar hükümet başkanı, sorunun ancak müftü maaşlarının Osmanlı devleti tarafından karşılandığı takdirde çözüme kavuşturulacağını bildirmiştir. Bunun yerine getirilmesini üstlenen Osmanlı Komiseri, karşılığında müftülerin azil ve tayinlerine müdahale edilmemesi, bu görevin bilhassa Şeyhul-İslam'ın elinde olmasını istemiştir. Meselenin bir an önce çözülmesi için Bulgaristan Kapıkethüdası Naçoviç ile müzakere edilmek yoluna gidilmiştir[476].

Bulgaristan Türklerine ait 16 Ocak 1897 tarihli bir raporda Müslüman bir Türkün, Bulgarların haiz oldukları hukukun onda birine bile sahip olamadığı , İslamların evlerinin yıkıldığı mal ve mülklerinin zapt edildiği dile getirilmektedir. Ayrıca Müslümanların birlik olmaları gerekirken birbirlerine düştükleri belirtilerek, Müslümanlar arasında devam etmekte olan ayrılıkların Bulgar tezviratı olduğu ileri sürülmektedir[477].

Bulgaristan'da bulunan Müslüman halkının haklarının Bulgar hükümeti tarafından çiğnendiği Avrupa'da yayınlanan gazeteler tarafından da ifade edilmesi üzerine, Bulgar Prensi Ferdinand bu haberleri yalanlamak için Müslüman ileri gelenlerine, Müslüman halkın adalet ve huzur içinde yaşadıklarına ilişkin bir mazbata imzalatmıştır[478]. Sofya'da eski ve ünlü Kara Mustafa Paşa camisini Bulgarların kiliseye çevirmek istemeleri üzerine devreye giren Ali Ferruh, bu gelişmeyi İstanbul'a bildirmiştir. Avrupa devletlerin temsilcilerine kadar intikal eden bu meselede olumlu

[475] AMTZ.04 nr.94/86
[476] Y.EE nr.136/9 (4.05.1903)
[477] Eşrefoğlu, " Bulgaristan Türklerine ve Rusçuk'taki Türk Eserlerine Dair 1897 Tarihli Bir Rapor", s.22
[478] A.MTZ.04 nr.30/60 (04.09.1895).

sonuçlar elde edilmekle beraber, Bulgaristan Prensliğinin olumsuz tavrı karşısında Bâbıâlî şiddet ile müdahale etmeyi dahi göze almıştır[479].

3.Ticari ilişkiler.

21 Aralık 1896'da Bulgaristan Emareti Avusturya ile bir ticaret antlaşması yapmıştı. 17 maddelik bu antlaşma, Osmanlı devletine bağlılık ve gümrük sınırlaması hesaba katılmadan "Bulgaristan ile Avusturya arasındaki ticaret ve gemi işletilmesi tamamen serbesttir" cümlesi ile başlamaktadır [480]. 15/18 Eylül 1900'de Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında yapılan gümrük anlaşması, ticari ilişkilerin gelişmesinin yanı sıra siyasi yakınlaşmayı da amaçlıyordu. Bu anlaşmayla, Bulgaristan sınırlarını her çeşit Osmanlı mahsullerine açmış, Osmanlı tebaası olanlara Prenslik dahilinde ikamet etmek ve ticaret yapmak hakkı verilmiştir[481]. Ayrıca fıçı ve tulum içinde zeytin yağ, kokusuz sabun, incir, üzüm ve sair kuru meyveler, limon, portakal ve taze meyveler, taze balık, tuzlu balık, çiroz, lakaride, iskumru, fıçı sardalyası, ham yağ gibi Osmanlı malları Bulgaristan ve Şarki Rumeli'de her türlü gümrük vergisinden muaf tutulacaktı; Polonya cinsi öküz, pastırma , kaymak, kaşkaval ve kaşar, gaytan odun ve odun kömürü, aba gibi Bulgar malları da Osmanlı devletinde her türlü vergiden muaf tutulacaktı. Adı geçmeyen diğer Osmanlı, Bulgaristan ve Şarkı Rumeli malları ise diğer memleketlerde benzer mallara uygulanan en uygun usule tabi tutulacaklardır. Birinci ve ikinci fıkralarda yer alanlar 8 sene müddetle geçerli olacaktı. Bu kararname Padişah tarafından 15 gün sonra icraya konulacak ve her iki memlekette aynı zamanda ilan edilecekti[482].

Avusturya ile Bulgaristan arasında bir konsolosluk mukavelenamesinin akdi teşebbüsü Bâbıâlî'nin tepkisini çekmiş, bunun önünün alması için gerekli tedbirler alınmıştı[483]. 1902'de Bulgaristan Emareti ile Avusturya arasında bir konsolosluk anlaşması için yapılan çalışmalar ile ilgili olarak Osmanlı komiseri, bunun Bulgaristan'ı bağımsızlık yolunda bir adım ileriye götüreceğini dile getirmiştir. Aslında bu anlaşma Berlin Antlaşması hükümlerine de aykırıydı. Bundan dolayı da

[479] Sadrazam Said Paşa, a.g.e, s.235.
[480] Mahir Aydın, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, s. 169.
[481] A.MTZ.04 nr.130/62
[482] DVN.NMH nr. 34/22
[483] AMTZ.04 nr.73/34 (31.12.1901).

Bulgaristan'daki Osmanlı komiseri gerek Avusturya ve gerekse diğer büyük güçler nezdinde girişimde bulunmuştu. Bâbıâlî için, Bulgaristan Prensliğinin bu davranışı Prenslik üzerinde Osmanlı devletinin haklarının sınırlandırılması anlamına geliyordu. Bulgaristan Komiseri ise görünüşte önemsiz olan bu davranışın ileride Bulgaristan'ı bağımsızlığa götürebileceğini ifade ediyordu[484]. Bu ihbar üzerine Osmanlı Hariciye Nazırı Avusturya Hariciye Nazırına durum hakkında bilgi edinme teşebbüsünde bulunulmuştur. Avusturya Hariciye Nazırıdan Avusturya hükümetinin Berlin Antlaşmasının hükümlerine aykırı bir davranışta bulunmayacağı teminatında bulunmuş, ancak Avusturya ile Bulgaristan arasında siyasi mahiyette bir anlaşmanın yapılması gibi beklenmedik bir durum söz konusu olmaması halinde Osmanlı Hariciyesi Avusturya'daki Osmanlı sefaretinin durumu yakından takip etmesini ve derhal bildirmesine ilişkin talimat gönderilmiştir[485].

C. 1904-1908 Osmanlı Devleti-Bulgaristan Prensliği İlişkileri.

1. 26 Mart 1904 Tarihli Osmanlı Devleti-Bulgaristan Antlaşması.

Bu anlaşmanın yapılmasında özellikle Almanya büyük rol oynamıştır. Almanya çıkarları gereği bu tür bir anlaşma ile Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasındaki savaş ortamını ve dolayısıyla Balkanlar'da üçüncü bir gücün müdahalesini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu anlamda Berlin diplomasisi büyük bir başarı sağlamıştır[486]. Ayrıca bu anlaşmayla Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında ticaretin gelişmesi için elverişli koşullar sağlanmıştı [487]. Diğer yandan Bulgaristan Kapıkethüdası Naçoviç ile Tophane Amiri arasında yapılan müzakereler sonucunda Bulgaristan prensliğinin topraklarında barındırdığı komitelerin faaliyetlerinin sona erdirilmesi, Osmanlı vilayetlerinde kanun dışında hareket eden haydut çetelerinin huzur ve güveni bozmalarına izin verilmemesi, Bulgaristan'daki Müslümanların mezhep serbestisine sahip olması, hukuk ve mezhepler idaresinin korunması ve kanuna uygun olarak müftülerin vazifelerini yerine getirmelerinin sağlanması, Sofya müftüsünün değişimi halinde bunun Osmanlı hükümetine bildirilmesi hususlarında anlaşmaya varılmıştır.

---

[484] AMTZ.04 nr. 94/86 (19.5.1903). Bulgaristan Komiseri bu mesele üzerinde Bâbıâlî'nin dikkatini çekmek istemekteydi
[485] A.MTZ.04 nr. 94/86.
[486] Popov, a.g.m., s. 251
[487] Vlahov, *a.g.e.*, s. 92.

Bununla birlikte Osmanlı devleti, Rusya ve Avusturya tarafından hazırlanan reform projelerini uygulamayı kabul etmiş, Anadolu, Afrika ve diğer yerlerde sürgün edilenler için umumi af ilan etmiştir. Bu şekilde Makedonya ve Edirne'den binlerce Bulgar mahkümu serbest kalarak evlerine dönebilmişlerdir. Müzakereler sırasında Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında dış saldırılarına karşı askeri bir mukavelenamenin imzalanması gündeme gelmişse de bu konuda netice alınamamıştır[488].

2.Bulgaristan Prensliğinin Osmanlı İdaresinden Ayrılması.

1907'de Bulgar Hariciye Nazırının Petersburg'a gittiği sırada Berlin ve Viyana'ya uğrayarak Avusturya ile Almanya devlet adamları ile görüşmesi Bulgaristan Prensliğinin bağımsızlığını ilan edeceği söylentilerini gündeme getirmişti. Osmanlı devletine bu konuda Almanya hükümeti tarafından teminat verildiyse de[489], Ocak 1908'de Aleksandır Malinov hükümetinin kurulmasıyla bu mesele yeniden alevlenmiştir. Bulgar tahtına geçişinin 20 yıllığını kutlamaya hazırlanan Ferdinand Fransa'nın desteği ile Bulgaristan bağımsızlığının ilan edilmesi için faal bir şekilde hareket ediyordu. Bu yönde Harbiye Bakanı General Savov'un yerine 1885 İlhakının baş faillerinden ve saraya yakın biri olan general Danail Nikolov'u getirmişti. 1908 yılında iç ve dış koşullar bağımsızlığın ilan edilmesi için son derece elverişli fırsatlar vermekteydi. Her şeyden önce Rusya, Japonya yenilgisi ve sarsıldığı devrim dolayısıyla Bulgaristan'a faal bir şekilde müdahale edemezdi. Fransa, İngiltere ve Almanya Fas meselesi ile meşgullerdi. Avusturya-Macaristan ise Bosna-Hersek'i ilhak etmek istiyordu ve anlaşmaya varılabilirdi[490].

Aslında Ferdinand daha henüz resmen Bulgaristan Prensi olarak tasdik edilmeden Bulgaristan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi konusunda düşüncelerini hissettirmiştir[491]. Devletler arası dengelerden yararlanmayı bilen hırslı bir devlet adamı olan Ferdinand bu konuda bir yandan Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın yardımına başvurmuş, diğer yandan da Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin

---

[488] Y.EE nr. 50/67.
[489] A.MTZ.04 nr.153/36 (25.02.1907).
[490] Simeon Damyanov, "Frantsiya I Krizata v Bılgaro-Turskite Otnoşeniya 1908-1909", Studia Balcanica N.16, Sofya 1982, s. 256, 257, 260.
[491] A.MTZ.04 nr.23/37 (15.04.1890).

bozulmamasına dikkat etmiştir. Ferdinand Osmanlı hükümetinin temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde daima Padişah hakkında iltifatlarda bulunmaktaydı[492].

1885 yılında Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında ilişkilerin karşılıklı dostluk çerçevesinde yürütülmesinde gösterdiği başarı ve hizmetlerinden dolayı Padişahın Müşirilik ve Yaver-i Ekrem ünvanına layık görülmüştür[493]1903'te ayrıca askeri nişanı olan 'yiğitlik nişanı da verilmiştir[494].

Ferdinand'ın II.Abdülhamid'in en büyük düşmanı olduğunu, amacının İstanbul'u ele geçirip, kendisini bir Şark imparatoru ilan etmek olduğunu Tevfik Bey hatıralarında ifade etmekteydi[495].

Viyana ve Londra'dan Bulgaristan'ın yakın zamanda bağımsızlığını ilan edeceğine dair gelen haberler üzerine Bâbıâlî kabinelerin düşüncelerine başvurmuş ve gerek büyük devletlerin, gerekse Balkan devletlerinin bu konudaki tutumları hakkında bilgi edinmeye çalışmıştı (6.10.1908)[496]. Sırbistan, Bulgar bağımsızlığının Makedonya'da karışıklıklara sebep olması halinde ve Bulgarların Osmanlı topraklarına saldırıda bulunmalarında, Osmanlı devletini destekleyeceğini açıklamıştır. Yunanistan çıkarlarını korumak için Osmanlı devletinin yanında yer alacağını bildirmiştir. Romanya ise ekonomisini güçlendirmekle meşgul olduğundan, herhangi bir taahhüt altına girmeyeceğini açıklaması üzerine, Osmanlı hükümeti, Osmanlı devletinin amacı Bulgaristan' savaş açmak olmadığı, fakat Bulgarları savaştan vazgeçirmek istediğini, ayrıca Osmanlı devletinin Bulgaristan ile savaşmak için yeterince kuvveti olduğunu, dolayısıyla da civar hükümetlerle bu konuda bir ittifaka ihtiyaç duymadığını da Romanya hükümetine bildirmek üzere Bükreş sefirine bir talimat göndermiştir[497].

Ferdinand, bu konuda da özellikle Avusturya'nın desteğine başvurmuş, ayrıca Buchlou görüşmeleri, Ferdinand'ın dayandığı Avusturya ile destek almak istediği Rusya'yı bir anlaşmaya sokmuştu. Bu sebeple Buchlou görüşmelerinden bir hafta sonra,

---

[492] A.MTZ.04 nr.75/2 (22.03.1902).
[493] A.MTZ.04 nr.33/46 (02.05.1896).
[494] A.MTZ.04 nr.94/42 (13.05.1903).
[495] *Bir Devlet Adamın Mehmet Tevfik Beyin II.Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütereke Devri Hatıraları*, C. I, (Haz.Rezan Hürmen), İstanbul 1993, s. 60.
[496] HR.HMŞ.İŞO nr. 21/11.
[497] HR.HMŞ.İŞO nr. 21/11.

23 Eylülde Budapeşteye giden Ferdinand bağımsız bir hükümdar gibi karşılandı. Aerental, Ferdinand'ı Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmeye teşvik etmiş, bunun Bulgaristan'ın doğal bir hakkı olduğunu ifade etmişti[498].

Eylül 1908 ortalarında Osmanlı hükümetinin, İstanbul'daki Bulgar temsilcisi Geşov'u Padişahın doğum günü münasebetiyle İstanbul'da yabancı diplomatlar onuruna verilen bir yemeğe davet etmemesi, Prenslik ile Osmanlı devleti ilişkilerini gerginleştirdi. Bulgar bağımsızlığının ilanından önceki günlerde Sofya hükümetinin savaş hazırlığı yapmakta olduğu haberi üzerine gerginlik son derece artmıştı[499].

26 Eylülden itibaren ise Londra ve Viyana'daki Osmanlı elçileri Bulgaristan'ın yakında bağımsızlığını ilan edeceğine dair telgraflar göndermeye başlamışlardı . Nihayet 5 ekim 1908'de Ferdinand krallık ünvanı ile Tırnova'da bağımsızlığını ilan etmiştir [500]. Ferdinand'ın kendisini "Bulgarların Kralı" olarak ilan etmesi Bâbıâlî'nin büyük tepkisini çekmiştir. Prensi Osmanlı vilayetlerindeki Bulgar nüfusu üzerindeki hak iddiasında büyük devletlerin iyi niyetini elde etmeye çalışmıştır[501]. Osmanlı devletinin karşı çıkmasına rağmen Avusturya, Rusya, İtalya, Almanya, Fransa'nın onayı ile Ferdinand "Bulgaristan Kralı" değil, "Bulgarların Kralı" ünvanını takınmış[502] böylece de Ferdinand'ın emellerinin büyük ölçüde gerçekleşmiş oldu.

Osmanlı devleti Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımak istemediyse de yapabildiği tek şey bir protestodan ibaret kalmıştır. Manastır Vilayetinde "Hürriyet" meydanında toplanan 5 bin kadar ahali Bulgaristan'ın bağısızlık ilan etmesinin Berlin Antlaşması hükümlerine aykırı olduğu, Osmanlı ve Avrupa hukukunu ihlalden dolayı protesto gösterisinde bulunmuşlardır[503]. Bununla birlikte Bulgaristan'da hukuki düzenin yeniden kurulmasını sağlamak için ve Bulgaristan'ın harp hazırlıkları yapması üzerine meselenin barışçıl yöntemlerle çözümlenmesine taraftar olan Osmanlı devleti Avrupa devletlerinden milletler arası bir konferansın düzenlenmesini talep etmiştir[504]. Rusya ve

---

[498] Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara 1999.
[499] Hasan Ünal, "Balkan Diplomasisinden Bir Kesit, Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı ve Osmanlı Dış Politikası,1908-1909", s. 55.
[500] HR.HMŞ.İŞO nr.21/11
[501] HR.HMŞ.İŞO nr.107/5.
[502] HR.HMŞ.İŞO nr.107/5.
[503] TFR.1.MN nr. 179/17841
[504] HR.HMŞ.İŞO nr.21/10

İtalya böyle bir konferansın lüzumunu belirtmişlerse de, Almanya ve Avusturya tarafından olumsuz karşılanmıştır[505]. İngiltere Hariciye Nazırı Edward Grey ise Osmanlı devletinin Bulgaristan'ın bağımsızlığını bazı tavizler karşısında tanımasını tavsiye etmiştir. Grey, Bulgar askeri kuvvetinin zirvede bulunduğundan dolayı, Osmanlı devletinin Bulgaristan' a savaş açması uygun olmadığını, ayrıca barışa ihtiyacı olduğu dile getirerek, Makedonya'da düzen ve asayişi sağlamak için ordusunu güçlendirmesini tavsiye etmekteydi[506].

Osmanlı devletinin bağımsızlığı tanımaması üzerine Bulgaristan Fransa'nın aracılığına başvurup, Osmanlı devletiyle kendisini uzlaştırmasını istedi. Bu durum karşısında Osmanlı devleti 1908 yılı sonlarından itibaren bağımsızlığını tanıması karşılığında alacağı tazminat konusunda görüşmelere girişti[507] . Ancak birinci derecede Rusya ve ikinci derecede de İngiltere ve Fransa işe karışmış, uzun müzakereler olmuştur. Osmanlı devletinin istediği tazminat üç unsura dayanıyordu. Bulgaristan'ın Osmanlı devletine ödediği yıllık vergi, Bulgaristan'daki Osmanlı emlakı ve Osmanlı devletinin Bulgaristan'daki 310 kilometrelik demiryollarının bedeli. Bulgaristan bu üç konudaki Osmanlı tazminat isteklerini kabule yanaşmayınca iki tarafın ilişkileri savaş haline girmiştir. Bu sebeple de her iki taraf karşılıklı askeri tedbirler almaya başlamışlardı. Şubat 1909'da duruma müdahale eden Rusya, iki tarafın tazminat konusunda anlaşmalarını sağlamıştır[508].

16 Mart 1909'da Petersburg'da Hariciye Nazırı Rıfat Paşa ile Rusya hariciye Nazırı İzvolski tarafından imzalanan protokolle, Osmanlı devleti Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanıdığını ilan etmiş, buna karşılık da Rusya 125 milyon frank (5,5 milyon lira) ödemeyi kabul etmiştir. Bu 125 milyon franktan 40 milyon frank Şarki Rumeli vergisi mukabili, diğer 40 milyon Şarki Rumeli'de bulunup Bulgaristan hükümeti tarafından müsadere olunan Şark demiryollarının 310 kilometrelik kısmının

---

[505] HR.HMŞ.İŞO nr.21/11.
[506] HR.HMŞ.İŞO nr.21/10. Aslında Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederken, Osmanlı devletiyle bir çatışma ihtimalini de gözönünde tutmuş ve böyle bir çatışmada Avusturya'nın hem diplomatik hem de askeri yardımına güvenmiştir.
[507] Armaoğlu, *a.g,e*, s. 627.
[508] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV., İstanbul 1995, s. 367.

bedeli ve 43 milyon da Bulgaristan'daki Osmanlı emlakı bedeliydi. Rusya, 125 milyon frank vermeyi kabul etmiş, ancak bu miktar Osmanlı devletinin 93 harbinden dolayı Rusya'ya borçlu olduğu savaş tazminatı hesabından düşürülecekti[509]. Bu şekilde Bulgaristan, Osmanlı devletine hiçbir şey ödemedi. Osmanlı devleti ile Rusya tarafından imzalanan bu protokolle mali konular tespit edilip Meclisi Vükela tarafından da tasvip edilmiş ve Petersburg Sefiri vasıtasıyla Hariciye Nazırı Rıfat Paşaya bildirilmiştir[510].

19 Nisan 1909'da ise Rıfat Paşa ile Bulgaristan Ticaret ve Ziraat Nazırı Lyapçev tarafından siyasi konuları düzenleyen bir protokol imzalanmıştır. Dokuz maddeden oluşan bu protokolde Bulgaristan ve Şarki Rumeli'deki halkın hakları ile müftüler ve vakıflar, posta ve telgraf, fenerler idaresi hakkında yer alan maddelerin yanı sıra 8'ci madde ile Osmanlı devleti Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımıştır[511].

Neticede, 1908'den itibaren Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasında cereyan eden müzakereler Bulgaristan lehine sonuçlanmıştır. Rusya ve Avusturya'nın yardımıyla bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, bundan sonra da umut bağladığı Avrupa devletlerinin desteğini bulmuş ve kendi lehine olumlu sonuçlar elde etmiştir[512].

---

[509] HR.HMŞ.İŞO nr.21/10; 16 Mart 1909 tarihli protokol 5 madde, 3 beyannameden oluşmaktaydı.
[510] Meclis-i Vâlâ nr.125/35
[511] HR.HMŞ.İŞO. nr.21/10.
[512] A.MTZ.04 nr.173/33.

SONUÇ

XIV-XIX yüzyıllar arasında Osmanlı egemenliği altında kalan Bulgaristan, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı esnasında, Ruslarla ilk fiziki temaslarını gerçekleştirdikten sonra, Rusya'nın Panslavist politikasından aldıkları cesaret ve destekle dağılan imparatorluktan kopma sürecini başlatmışlardı. Elde ettikleri kilise ve eğitim bağımsızlığından sonra sıra siyasi bağımsızlığının ilan edilmesine gelmişti.

Nitekim Balkanlar'da Osmanlı devletinin kontrolünün zayıflamasından faydalanan Bulgarlar, yüzyıllardır huzur ve güven hüküm sürdüğü bu topraklarda, Ayastefanos Anlaşmasıyla topraklarına katılan, ancak Berlin Antlaşmasıyla toprakları dışında bırakılan Makedonya'yı ele geçirerek "Büyük Bulgaristan" olan tarihi ideallerini gerçekleştirmek için kurdukları komitelerle terör estirmeye başladılar. Bu şekilde Balkan Yarımadasını İmparatorluğun en huzursuz bölgesi haline getirdiler.

Osmanlı topraklarında kanlı eylemler gerçekleştiren bu komiteler, Osmanlı devleti aleyhinde kamuoyu oluşturmakla kalmadı, Avrupa devletlerinin Osmanlı idaresine müdahalesini de sağladı.

Şark Meselesinin bir bölümü olan Makedonya meselesi aslında bir Bulgar meselesi halini kısa bir zamanda aldı. Makedonya'yı topraklarına katmak hedefi, tüm Bulgar Prenslik hükümet programlarında vazgeçilmez bir husus olarak yer aldı. Bu nedenle de, Berlin Antlaşmasının Makedonya'da reform uygulamasını içeren 23'cü madde daima gündemde kaldı. Ne var ki, sorunun temeli "kötü Türk yönetimi" değildi. Osmanlı devleti, Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından hazırlanan reform projeyi uygulamaya koydu, ancak Bulgarlar bundan memnun kalmayarak, Makedonya ile ilgili isteklerini ileri sürmeye devam ettiler. Bunun yanı sıra Osmanlı devletinin sayısız diplomatik girişimlerine rağmen, çete eylemlerine son vermediler. Komiteler ile işbirliği içerisinde olan Prenslik hükümetleri, 1903'te Danev hükümeti sırasında bu konuda bir teminat verdiyseler de, samimi bir şekilde uygulanmadı. Makedonya meselesi dolayısıyla Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arasında yaşanan gerginlikler 1897'den sonra arttı.

Rusya karşıtı hükümetleri destekleyerek, Bulgaristan Prensliğindeki nüfuzunu korumaya çalışan Osmanlı devleti, 1897'de Rusya ile barışarak resmen Prens olarak tanınan Ferdinand'ın Rusya ile yakınlaşma politikası izlemeye başlaması, metbu ile tabi iki devlet arasında ilişkileri gergin bir hale getirdi. 1903 İlinden ayaklanmasından sonra had safhasına gelen bu gerginliği ortadan kaldırmak amacıyla Prens Ferdinand İstanbul'a özel bir misyonla Naçoviç'i gönderdi. Bunun sonucunda da 1904'te Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği arsında ticari konularını da düzenleyen bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma, metbu ile tabi arasındaki ilişkileri yumuşattı, ancak 1878'de yeni kurulan Bulgaristan Prensliği, bağımsızlını ilan etmek için ordusunu güçlendirmeyi ihmal etmiyordu..

Bunun yanı sıra Bulgaristan'da bulunan Müslüman nüfusun durumu, Osmanlı devleti ile Bulgaristan Prensliği ilişkilerini biçimlendiren diğer bir husus oldu. Bulgaristan'da bulunan Müslüman halkı, nüfuzu altında tutma politikasını izleyen Prenslik hükümetleri, özellikle müftü seçimlerinde kendi çıkarlarına uygun kişileri seçmekteydiler. Yakın zamana kadar da uygulamada olan bu politika son derece tehlikeli boyuta gelmişti. Osmanlı devleti adına sürekli girişimlerde bulunan Osmanlı Komiserlerinin çabaları bu konuda boşa çıkmıştı.

Prenslik hükümetleri, 1878'den sonra azınlık statüsüne düşen Türkler ve diğer etnik gruplara hoşgörülü davranmamış, çeşitli metotlara başvurarak özellikle Türklerin göç etmelerini amaçlamışlardır. Bulgaristan Prensliğinin bu amaçları büyük ölçüde gerçekleşti. 1985'te Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçe zorlanması ise, tesadüfi bir karar olmadığını, kökenleri tarihe dayanan bir politikanın sonucu olduğunu göstermiştir.

Bugün Türkiye ile Bulgaristan gerek siyasi, gerekse ekonomi alanında ilişkilerini hızla sürdüren iki komşu devlettir. Bu ilişkilerin kültür alanına da yayılması için gerekli tarihi zemin vardır. Uzun yıllar boyunca hep birlikte yaşama sonucunda, Türklerin egemenliklerine aldıkları uluslar arasında, en çok etkilediklerinden biri de Bulgar halkı olmuştur. Dolayısıyla bu tarihsel sıklık Türk ve Bulgar halkını birbirini daha iyi ve daha yakından tanımağa götürecek nitelikte olması bakımından da dikkat çekici bir husustur.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI

Bulgaristan Mümtaze Kalemi.
Bâbıâlî Evrak Odası.
Yıldız Esas Evrakı.
Yıldız Esas Evrakı Sadrazam Kamil Paşa.
Yıldız Esas Evrakı, Arzuhaller ve Jurnaller.
Yıldız Mütenevvi Evrakı.
Yıldız Husûsi Evrakı.
Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı.
Hariciye Nezareti İstişare Odası Evrakı.
Meclis-i Vâlâ.
Yıldız Esas Evrakı Defterleri.
Bulgaristan Tezakir Defterleri.
Bulgaristan Gelen Giden Defterleri.
Bulgaristan Devlet Arşivi, Sofya, (Tsentralen İstoriçeski Arhiv).

MATBU ESERLER:

ACAROĞLU, Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

AĞANOĞLU, Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Tarihi, Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

ALP, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi, 1878-1989*, Ankara 1990.

ANDREEV, Yordan, *Bılgarskite Hanove İ Tsare VII-XIV Vek*, Sofya 1992.

ARMAOĞLU, Fahir, *19 Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

AYDIN, Mahir, *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığına*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996.

AYDIN, Mahir, *Şarki Rumeli Vilayeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

AYDIN, Mehmet, *II.Abdülhamid Han'ın Liderlik Sırları*, İstanbul 1999.

BAYUR, Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I, Kısım I.,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

BEYDİLLİ, Kemal, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göç*, Ankara 1998.

"Bir Devlet Adamının " Mehmet Tevfik Beyin II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları, C.I., Hazırlayan Rezan Hürmen, Arma Yayınları, İstanbul 1993.

BOZDAĞ, İsmet, *Sultan Abdülhamit Hanın Hatıra Defteri*, Pınar Yayınları, İstanbul 1985.

DANİŞMEND, İ.Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV., Türkiye Yayınları, İstanbul 1972.

ENGİN, Vahdettin, *Rumeli Demiryolları*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

ERCAN, Yavuz, *On dokuzuncu Yüzyılda Balkanlar'da Kilise*, Ankara 1987.

ERCAN, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Ve Voynuklar*, Ankara 1984.
ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1953.
ERYILMAZ, Bilal, *Osmanlı Devletinde Gayrı Müslim Tebaanın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul 1996.
GENCEV, Nikolay, *Bılgarsko Vızrajdane*, Sofya 1988.
GEZA, Feher, *Bulgar Türkleri Tarihi*,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.
GLENNY, Misha, *Balkanlar 1804-1999, Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, Sabah Yayınları, Çeviren Mehmet Harmancı, İstanbul 2001.
GÖKBİLGİN, Tayyip, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1957.
GÜLSOY, Ufuk, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reaya*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.
Hüseyin Raci Efendi, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, Hazırlayan Ertuğrul Düzdağ, Timaş Yayınları, İstanbul 1990.
İNALCIK, Halil, *Tanzimat Ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayınları, İstanbul 1992.
İNALCIK, Halil, *Türkler ve Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul 1993.
İNALCIK, Halil,*The Ottoman Empire, Conquest, Organization And Economy*, Collected Studies, London 1978.
İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, 1877-1890, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
JELAVİÇ, Barbara, *History Of The Balkans, 18-19 Centuries*, Cambridge University Press, C. I., 1983.
KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1994.
KALÇOV, Konstantin, *Bılgaro-Turskite Otnoşeniya*, Sofya 1917.
KARACA, Ali, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa, 1838-1899*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.
KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.VII., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1977.
KOHN, Hans, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, Çeviren Agah Ortay Güner, Kervan Yayınları, İstanbul 1983.
KURAT, Nimet, *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1972.
KURAT, Nimet, *Türkiye ve Rusya, XVIII Yüzyıllar Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk- Rus İlişkileri(1789-1919)*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.
KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Türk- İngiliz İlişkileri*, Ankara 1978.
Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, Hazırlayan İsmet Miroğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979.
MEÇİK, Hakkı, *Bulgaristan Türklerinin Durumu*, Hür Efe Matbaası, İzmir 1984.
MEMİŞOĞLU, Hüseyin, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995.
MOREL, Eugene, *Türkiye Ve Reformları*, İstanbul 1984.
NAZIRSKA, Jorjeta, *Bılgarskata Dırjava İ Neynite Maltsinstva, 1879-1885*, Sofya 1999.

OSMANLI DEVLETİ 1600-1908, Türkiye Tarihi, C.III, Editör Sina Akşin, İstanbul 1995.
PENKOV, Sava, *Berlinskiyat Dogovor İ Balkanite*, Sofya 1985.
PEREMECİ, Osman Nuri, *Tuna Boyu Tarihi,* Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1942.
POPOVİÇ, Aleksandre, *Balkanlar'da İslam*, İnsan Yayınları, Türkçe Komisyon, İstanbul 1995.
RUSKO-TURSKATA VOYNA(1877-1878), Dnevnitsi, Spomeni, Zapiski, Korespondentsiya, Sofya 1998.
SADRAZAM SAİD PAŞA, *Anılar*, Hazırlayan Şemsettin Kutlu, İstanbul 1977.
SAHARA, Tetsuya, *An Eastern Ortodox Community During The Tanzimat,* Documents From a Register of the Bulgarian Society in Ruse, 1860-1872, Tokyo 1997.
SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarihi Lügatı*, Enderun Yayınları, İstanbul 1986.
SHOW, Stanford-SHOW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları, C.II., İstanbul 1983.
SMİTH, Artur, *Spomeni Ot Makedonya*, Sofya 1983.
STAMBOLOV, Stefan, *Dnevnik*, Sofya 1991.
STATELOVA, Elena-GRINÇAROV, Stoyço, *İstoriya Na Nova Bılgariya, 1878-1944,* C.III., Sofya 1999.
SULTAN ABDÜLHAMİT, *Siyasi Hatıratım*, Dergar Yayınları, İstanbul 1987.
ŞENTÜRK, Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1805-1875)*,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
ŞİMŞİR, Bilal, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınları, Ankara 1986.
ŞİMŞİR, Bilal, *Rumeli'den Türk Göçleri*, C.I. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
TODOROV, Nikolay, *Bulgaristan Tarihi,* Çeviren Veysel Atayman, Öncü Kitabevi Yayınları, İstanbul 1979.
TOKAY, Gül, *Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri,(1878-1908)*, Afa Yayınları, İstanbul 1995.
TUĞLACI,Pars, *Bulgaristan Ve Türk- Bulgar İlişkileri*, Cem Yayınları, İstanbul 1984.
TURAN, Ömer, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ankara 1998.
UZER, Tahsin, *Makedonya'da Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1979.
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1961.
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
VINŞNATA POLİTİKA NA BILGARİYA, Dokumenti, C.I-III., Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Sofya 1987.
VLAHOV, Tuşe, *Kriza v Bılgaro-Turskite Otnoşeniya (1895-1908)*, Sofya 1977.
YAVER, Halil, *Bulgaristan'ın Balkanları İstila Planları*, Tecelli Matbaası, İstanbul 1983.

MAKALELER

ADANIR, Fikret, "The Macedonians in The Ottoman Empire 1878-1912", C.VI, New York.

ADANIR, Fikret," Balkan Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Osmanlı- Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, 1491-1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

AKYILDIZ, Ali," Balkanlar'da Osmanlılardan Miras Bir Çağdaş Medeniyet Ürünü: Rusçuk-Varna Demiryolu", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti, Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Editör Ali Çaksu, İRCİCA Yayınları, İstanbul 2002.

AYDIN, Mahir," Vidin Bulgarları'nın Rusya'ya Göç Ettirmeleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.53, İstanbul 1988.

AYDIN, Mahir,"Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, C.IX., İstanbul 1989.

AYDIN, Mahir,"Bulgaristan Komiserliği", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.XVII, S.21, Ankara 1997.

AYDIN, Mahir,"Osmanlı İdaresindeki Bulgar Milletinin Şükranlarını Gösteren Bazı Vesikalar", *X.Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, C.IV., Ankara 1993.

AYDIN, Mahir,"XIX Yüzyılda Bulgar meselesi", *V.Milletlerarası Türküye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi,* Ankara 1990.

BARKAN, Ömer Lütfi,"Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi iktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XV, S.1-4.,İstanbul 1953-1954.

BEROV, Lüben," Sotsialno-İkonomiçeski i Demogravski Promeni Prez Osvoboditelnata Voyna i Neposredstveno Sled Neya", *İstariya Na Bılgariya,* C.VII, Sofya 1991.

BEŞEVLİEV, Boyan," Osnovni Etapi v İzgrajdaneto na Kartografskiya Oblik na Balkanskiya Poluostrov ot II Do XIX Vek", *Studia Protobulgarica*, Veliko Tırnovo 1997.

BEYDİLLİ, Kemal," II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları,* C.IX.,İstanbul 1989.

BOJİLOV, İvan" Bılgariya v Epohata na Srednovekovieto", *İstoriya na Bılgariaya,* Sofya 1993.

BOJİLOVA, Rumyana," Sırbiya i Reformenata Aktsiya Na Velikite Sili v Evropeyska Turtsiya (1895-1903), *Studia Balcanica*, S.16., Sofya 1982.

DAMYANOV, Simeon," Frantsiya İ Krizata v Tursko-Bılgarskite Otnoşeniya(1808-1909)", *Studia Balcanica*, 16, Sofya 1982.

DEMİRKENT, Işın," XIV Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hakimiyeti", *I.Kosova Zaferinin 600 Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara 1989.

DOYNOV, Doyno," Sıprotiva Sreştu Berlinskiya Dogovor, Kresnensko Razlojko Vıstanie", *İstoriya Na Bılgariya*, C.VII, Sofya 1991.

EMECEN, Feridun," Kosova Savaşının Balkan Tarihleri Bakımından Önemi" *I.Kosova Zaferinin 600 Yıldönümü Sempozyumu,* Ankara 1989.

ENGİN,Vahdettin," Sultan II. Abdülhamid'e Düzenlenen Ermeni Suikasti ve bu Sebeple Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz", Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar, Hazırlayan Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

ERCAN, Yavuz," Balkan Türkleri ve Bulgarlar", *Belleten*, C.LIV, S.204, Ankara 1990.

EREN, Cevat," Tanzimat", *İslam Ansiklopedisi* , C.XI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

EREN, İsmail," Tuna Vilayeti Matbası ve Neşriyatı (1864-1877), *Türk Kültürü Araştırmaları*, S.29., İstanbul 1965.

EŞREFOĞLU, Eşref," Ali Ferruh Bey'in Doğu Rumeli'de "Lisân-ı Osmânî ve Sikke-ı Osmânî" Meselesine Ait 1903 Tarihli Bir Raporu", *Tarih Dergisi*, C.XXXII, İstanbul 1979.

EŞREFOĞLU, Eşref," Mümtaze Kalemi ve Bulgaristan Belgeleri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları*, S.6-7, İstanbul 1978

EŞREFOĞLU,Eşref," Bulgaristan Türklerine ve Rusçuk'taki Türk Eserlerine Dair 1897 Tarihli Bir Rapor", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları*,I , İstanbul 1972.

GRINÇAROV, Stoyço," Kım Vıprosa Za Otnoşeniyata Mejdu Bılgariaya i Balkanskite Strani(1900-1903)", *Studia Balcanica*, 16, Sofya 1982.

HALAÇOĞLU, Yusuf," Bulgaristan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. VI., İstanbul 1992.

HALAÇOĞLU, Yusuf," XVI. Yüzyılda Sosyal, Ekonomik ve Demografik Bakımından Balkanlar'da Bazı Osmanlı Şehirleri, *Belleten*, C.LVIII, S.208, Ankara 1983.

İLGÜREL, Mücteba," Osmanlı Devletinde İstimalet Siyaseti", *XII.Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, C.III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

İLGÜREL, Mücteba," XIV Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu, *I.Kosova Zaferinin 600 Yıldönümü Sempozyumu,* Ankara 1989.

İNALCIK, Halil," Türkler (Osmanlılar)", *İslam Ansiklopedisi,* C.XII/2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

İNALCIK, Halil,"Bulgaria", The Encyclopedia of İslam, E.J.Brill, Leiden 1960.

İPŞİRLİ, Mehmet,"Bulgaristan'da Türk Vakıflarının Durumu", *Belleten*, S.207/208, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

KAFESĞLU, İbrahim," Türkler", *İslam Ansiklopedisi*, C.XII/2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

KARACA, Ali," Sarayda/ Mabeyn-i Hümayunda Yaverlik Kurumu (1839-1920)", *Türkler,* C.13, Editör H.Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara 2002.

KARACA, Ali." Türkiye'de Ermeniler İçin Yapılan Reformlar, Örtülü bir İşgale Doğru ve Techir Gereçeği(1878-1915), *Uluslar arası Türk Ermeni İlişkileri Sempozyumu, Bildiriler*, İstanbul 2001.

KARPAT,Kemal," Ottoman Relation With The Balkan Nations After 1683" *Balkanistica,* Occasional Papers in Southeast European Studies, C.I. Editör Kenneth E. Naylor, 1974.

KARPAT,Kemal,"Türkler(Osmanlılar),)", *İslam Ansiklopedisi*, C.XII/2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

KOSEV, Konstantin," Bılgarsko Vızrajdane", *İstoriya na Bılgariaya*, Sofya 1993.

KÖSE, Osman," Bulgaristan Emareti ve Türkler(1878-1908), *Akademik Açı*, Samsun 1996.

KÜÇÜK, Cevdet," Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Mithat Paşa ve Dönemi Semineri,* Ankara 1987.

LALKOV, Milço," Tsar Ferdinand- Blyanıt Za Vizantiya, Stranitsi Ot Bılgarskata İstoriya, C.I, Sofya 1993.

MARKOVA, Zina," Borba Za Samostoyatelna Tsırkva- Şkola Za Natsionalno i Osvoboditelno- Politiçesko Sızryavane na Bılgarskiya Narod", *Bılgariay 681-1981*, Sofya 1981.

NİKOLOVA, Veska," Upravlenie Na Narodnata Partiya (1894-1899), *İstoriya na Bılgariya*,C.VII, Sofya 1991.

ORTAYLI, İlber," Osmanlı İmparatorluğunda Millet", *Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İstanbul 1985.

ÖKE, Mim Kemal," Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garp Politikaları (1878-1909)", *Osmanlı Araştırmaları*,III, İstanbul 1982.
PANDEV, Kostadin," Osnovavane i Deynost na VMORO i VMOK", *İstoriya na Bılgariya*, 1878-1903,C.VII, Sofya 1991.
PANTEV, Andrey," Golyamoto Naçalo na Malkoto Knyajestvo", *İstoriya na Bılgariya,* C.VII, Sofya 1991.
PANTEV, Andrey," Prolivite Kato Faktor v Balkanskata Politika Na Velikobritanya", *Studia Balkanika*, S.16.,Sofya 1982.
PANTEV, Andrey," Sotsialno-İkonomiçesko i Politiçesko Razvitie na Bılgariya, *İstoriya na Bılgariya,* C.VII, Sofya 1991.
PANTEV, Andrey," Stamboloviyat Rejim, 1887-1894", *İstoriya na Bılgariya,* C.VII, Sofya 1991.
PAPADOPOULLOS, Theodore," Ortodox Church and Civil Autority", *Jurnal of Contemporary History,* C.II, Ekim 1967.
PETROV, Metodi," Vremenno Rusko Upravlenie", *İstoriya Na Bılgariya*, C.VII, Sofya 1991.
POPOV, Radoslav," Germaniya İ Bılgaro-Turskite Otnoşeniya, 1902-1904", *Studia Balcanica,* 16, Sofya 1982.
SAMARDJİEV, Bojidar, "Turskata Politika Kım Knyajestvo Bılgariya İ İztoçna Rumeliya Vıv Vrızka s Osmanskiya Süzerinitet (1878-1886)", *Studia Balcanica*, 12, Sofya 1976.
SAMARDJİEV, Bojidar," Great Britain And Some Aspects of Turkish- Bulgarian Political Relations After The İlinden Upspring (1903-1905)", *Studia Balcanica,* 1984.
SAMARDJİEV, Bojidar," Great Britain Policy Towards the Declaration of Bulgarian İndependance,1908-1909, ", *Bulgarian Historical Reveiw*,Sofya 1987.
SAMARDJİEV, Bojidar,"Great Britain And Some Aspects of Turkish- Bulgarian Political Relations (1893-1903),)", *Studia Balcanica*,3, Sofya 1983.
SAMARDJİEV, Bojidar,"Ottoman Policy Towards the Principality of Bulgaria During The Regency (Augest 1886-July 1887)", *Studia Balcanica*, 12, Sofya 1976.
SAMARDJİEV, Bojidar,"Ottoman Policy With The Regard To Ferdinand's Election To The Throne Of the Bulgarian Principality", *Bulgarian Historical Reveiw*,2, Sofya 1978.
SONYEL, Salahi," Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü", *Belleten,* C. XLIX, S.195, Ankara 1986.
STATELOVA, Elena," Balkanskata Politika Na Velikite Sili i Jelezopıtnoto Stroitelstvo v Bılgariya (1878-1886)", *Studia Balcanica*,16, Sofya 1982.
ŞAHİN, İlhan," XV ve XVI Yüzyıllarda Sofya, Filibe, Eski Zağra ve Tatar Pazarı'nın Nüfus ve İskan Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul 1987.
ŞENTÜRK, Hüdai," Osmanlı Devletinin Kuruluşu Devrinde Rumeli'de Uyguladığı İskan Siyaseti ve Neticeleri", *Belleten*, C.LVII, S.218, Ankara 1993
TEMELKURAN, Tevfik," Makedonya Meselesine Dair Bir Laiha", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.
TODOROVA, Maria," The Ottoman Legacy İn The Balkans", *Balkans, A Mirror Of The İnternational Order*, Editör Günay Özdoğan, Kemali Sayıbaşlı, İstanbul 1995.

TOKAY, Gül," Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış 1878-1908", *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar,* Hazırlayan Kemali Saybaşılı, Gencer Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.

TUGAY, Esad Fuad," 1877-1878 Türk-Rus Savaşından Sonra Balkanlar'da Durum", *Belleten,* C. XXXVI, S.141, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972.

TURAN, Ömer," Bulgaristan'da Prenslik Döneminde Türklerin Sosyal ve Siyasal Kurumlaşma Çalışmaları", *Belleten,* C.LXIV, S.239, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

ÜNAL, Hasan," Balkan Diplomasisinden Bir Kesit;"Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı ve Osmanlı Dış Politikası, 1908-1909", ", *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar* Hazırlayan Kemali Saybaşılı, Gencer Özcan, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.

VASİČ, Milan," Osmanlı İmparatorluğnda Martoloslar", *Tarih Dergisi,* İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, S.31, İstanbul 1978.

YÜCEL, Yaşar," Balkanlar'da Türk Yerleşimi ve Sonuçları", *Bulgaristan'da Türk Varlığı,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

ÖZGEÇMİŞ

23 Haziran 1975'te Bulgaristan'ın Troyan şehrinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladıktan sonra 1994'te yüksek öğrenimi görmek amacıyla Türkiye'ye geldi. 9 aylık Türkçe kursundan sonra 1995'te Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi tarih bölümüne kayıt oldu.1999'da mezun olup, aynı yıl Marmara Üniversitesinde yüksek lisans programına başladı

EKLER

Ek.1
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞ
A.DVN.NMH.
nr.33/9
117

رأس ایله شرفی ایلی ایچوندہ پرنس فردیناندہ حضرتلرینہ باشرف تصدیر بیورلدیغی فرمانہ عالی صورتیدر۔

افتخار الامراء العظام صاحب العز والاحترام بغدا سنانده پرنسی اولوب مرجع نشانه عالی عثمانی یه هائد وحال اولدیغی جناب صاحبمکب صدقتسمه پرنس فردیناند دامت معالیه حکم

رومایلی شرفی ایلی ولیلکنك اجرای مقتضیه حمایت شاهانه مصدقه اولدیغی بیانیله تشکلنه توجیه واحالهسی ایالت مذکوره حضرتلرینه تنظیم اولنوب بر معاهدهنامه

امضا ایدیلدیکی مرخصلرندن مرکبا مقدما دولتلرمزده اجتماع ایدن قونفرانسده تصویب وتصدیق قلنمش صورتنسویه ایجابندن اولوب سزکه پرنس

مشارالیهسز ذکر اولنان یرلرك انتخابنه بوکره جانب عالیه مناقب پادشاهانه مصدقه قبول وتصدیق اولنیغی جهتله مجلس مخصوص وکالای فخامدهده مضبطه وقوعبولان

عرضه واستیذانه اوزره تبعیتلرینه اهیون اوغلی سنجق شهر رمضانده طباکنك بکرمنجی کوینده عواطف شاهانه وعوارف جمیلهٔ ملوکانه مصدقه عنایت افزای شیوع

وصدور اولان امرهمایونه توکیتمقدونه تاجدارانه مبتنجه ذکر اولنان یرلرك اداره سی حقنده وکلای دولتلو وآیدینلو تزاید یمکنت بولنان

ولوده وعنعانه ملوکانه جهتلرینه عهدنه فطانت ودرایتکزه توجیه وتفویض قلنمسه اولغیه مأمولدرکی مفاده دیوانه همایونمدن استوامر جلیل القدر اولدیغی

سزکه پرنس مشارالیهسز افکار ونیات جمیلهٔ تاجدارانه موافق ومقصود اولیغنك شیمهٔ صداقت وروبهٔ محتشم اولیغی اوزره ایالت مذکورهٔ حسن اداره ایله

اخصاص مال فیضه اشتمال همایونم اولیغی وجهله حضور وآسایشکز وبلا استثناء صنوف اهالیکز تزاید رفاه وسعادتکز تأییدی وسائلك اتخاذنه

يلدز سراى همايونى

تشريفات عموميه دائره سى

بلغارستانه پرنس حضرتلرى طرفندن هنكياى شوكت احتوى حضرت ملوكانه يه
تقديم اولنان عريضه نك ترجمه سيدر

شوكتمآبا

ذات شوكتسمات حضرت پادشاهى حضرتلرى طرفندن بك جوده وسائده حضرتلرينه تنزلات توجهات عليه وحيات شاهانه يه
پرچم قدر يه مظاهر بيورلمسه اولديغى كبى اجداد وطنى سمدسعيد قدم مشئوم مخدمك پاى تختلرينه كلوب هنكياى شوكتجو يرينه
تعظيمات واحترامات عجزانه مى عرضه ايچون حال اولديغم موافعك عهده قريبده رفع ولغو حقنده كى تيمنات
ملوكانه لريه عاطفت متوليه وابوتكارانه لرينى بصورت مخصوصه ده بقا ابتنا بيورمش وركاب سمدسعيد قدر
حضورعاجزانه ده شايان بيورلمسه اولديغى بوبخ الطاف سنيه ملوكانه لرينه طولايله تشكرات عظيمه قدارانه مى
ذات شوكتسمات حضرت پادشاهيلرينه عرضه وبايد ايچون اخص تمدد متحاشيه بيورلدقدن صكره حضرت عاليه حكمدارانه لرينه استنادا
وكيل ذات شوكتسمات حضرت ملوكانه لرى وكرك سماع فيوضات ايدمز اولديغى شانلى عهد همايونلرى حضرتلرينه
سنه سنه وبرو قلبجه مدكور اولديغى تقديرده وحيث جويانه مى تنزلات تقديريه بيورولدقدن بعد بيلديرمه
قدر اولومنوع مخدمى تابع صادقانه بنده يدم ، وابطن تائيد ايچون مأثر صداقت محفوفانه عجزانه مى بالذات
كلوب عرضه ايچون بخود مسعد اولديغم وقت مسعودى بكل فيض انتظار ايلديكم آثار مقارنه مدثارى
عد ومده يك زياده قيمتدار اولديغى توجهات سنيه ملوكانه لريه رضاى تشكرايده حكمى بيلديرمه مدنيده بصورته
ناچيزانه ده وفقط بوندن طولايا بلكه ذات شوكتسمات حضرت ملوكانه لرينه قريبه تقديرقبول اولور
ظنيله سيد مخدوم وخلفمك بيدر ، وبادى اره سنه يالمسه تصويرينى تقديم جرأت ايلديم ذات شوكتسمات
حضرت تاجدار يريه مهر وشكرانه عجزانه ملك وسيلى اولديغى اشبو يادكار ناچيزانه ملك حسه قبولجه حضرتلرينه
توجهات لطف غايات سنيه حضرت ملوكانه لريني يقيناندقاتزيد بيورمه وحقدنى اميد ايدر اولديغى بيقين
اولديغى تعظيمات صداقتكارانه مى ذات حضرت هنكارانه يه عرضه ايدم

ذات حضرت پادشاهيلرينه
غايت صادق وعاشقكار تابعى
فرديناند

طرف طفته نه دیرطفا۔ سنامه اُنا۔ ۲ دخلنه بولندیرلمصوبکا۔ وکیلدینک نامنه بکلیه صوبده بولنان دولت علیه فونسلوسنه مراجعت ایتمسی
یسی نظه بیلنمیوب اولدیغندن وکیلدینک نامنه بکلیه صوبده بولنان دولت علیه فونسلوسنه مراجعت ایتمسی
کا۔ وکیلدینک تابعی وظیفه طفا۔ سنامه کت وسیر صفاغه عائد معاملاتی بیلمک اوزره اضمالله نصبولنور۔
ی۔ وکیلدینک مالات @ زده اینه اولنمق اوزره طفا۔ نامه لری طرفندن وضع ایدیلن اضمالله نصبولنور۔
کا۔ وکیلدینک بیننه کلدیکی سفاغه نفاذ اوزره وزیر @ عائد سیمی استفاده
کا۔ وکیلدینک بیننه کلدیکی سفاغه نفاذ اوزره وزیر @ عائد سیمی استفاده
کا۔ وکیلدینک بیننه کلدیکی سفاغه @ کلیسنده اولنان صلاحیت @ زده تعهد دولت علیه ایله صلاحیت اولدیغی @ فونسلوسنه نا بکلیه اولنان
اجلیه
بنظم اولنان صلاحیتی دن هاریجنده۔
کا۔ وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه اینه اولنمق اوزره اولنان وکیلدینک مقامنه اینه اولنمق اوزره اولنان وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه
کا۔ وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه اینه اولنمق اوزره اولنان وکیلدینک مقامنه اینه اولنمق اوزره اولنان وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه
طفا۔ سنامه @ کلیسنده اولنان تعهد دولت کلیه نک وفاتنده یا اخلاسندی وقوعنده معزولی یا عفاسنده صاحبانه تعهد دولت کلیه نک وفاتنده یا اخلاسندی وقوعنده معزولی یا عفاسنده صاحبانه
بنظم ونصب اولنان صلاحیتی دن هاریجنده۔ وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه
کا۔ وکیلدینک فونسلوسی صفتی حائز اولدیغنده بلکه بو نفلی نامزده کوسترلان اوزره کا۔ وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه
وانیا۔ اُنی حائز اولدیغی وظیفه نظر دقته آلنه رق وکیلدینک سیاحت امانت جلبنه
کا۔ وکیلدینک مقدم اولدیغی کاده یه مراجعت ایله حالت واستوکا غائب و اُنی حدودی اولنمق
ایچون وظیفه ایله حکمدار
کا۔ وکیلدینک نامنه اولنان صحیفه ده اُ دولت علیه فونسلوسی نا بکلیه سی طرفندن وضع اجرا اولنمق

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞ

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

ه

ولایات شاهانه ایله بلغارستان امارتی بینلرنده مرور معاملاته دائر تعلیماتدر

برنجی ماده بلغارستان امارتی اراضیسندن سائر ولایات شاهانه یه کله جك امارت یرلیلری حکومت محلیه طرفندن اعطا او
جزو دانلرله و امارتك غیری ممالك شاهانه اهالیسی اصول مقرره وجهله استحصال ایده جکلری پساوانلرله کله جکلر و
سلطنتینه تجار وکیللرینك ویزه سی ارائه جقدر

ایکنجی ماده ممالك شاهانه نك اقسام سائره سندن بلغارستانه کیده جك اولان امارت یرلیلری کندی جزو دانلریله
امارت یرلیلرندن اولمیان سائر تبعه عثمانیه یه دخی بلغارستان و شرقی روم ایلی یه مخصوص پساوانلر اعطا ~~ایدیله جکدر~~ فلیجق و
بوراجه بشقه ویزه معامله سنه تابع اولمیه جقدر

اوچنجی ماده بلغارستاندن ممالك شاهانه نك اقسام سائره سنه و اقسام مذکوره دن بلغارستانه کیده جك تبعه اجنبیه
ویزه ایدلمسه دولت متبوعه لری پساپورطیله سیاحت ایده جکلردر

دردنجی ماده بلغارستان یرلیلرندن و روم ایلی شرقی اهالیسندن اولوب محل مقصوده کلدکدن صکره ممالك شاهانه نك دیکر بر محله کیده جك
در سعادتده قپوکتخدالق و ولایاتده بلغار تجار وکیللری و تجار وکیلی اولمیان یرلرده علی الاصول ساکن اولدقلری
طرفلرندن ویریله جك علم و خبرلر اوزرینه مرور تذکره لری اعطا اولنه جقدر

[illegible]

بلغارستان پرنس دروم ایلی شرقی ایالتی والیسی

فخامتلو قوقلو پرنس فردیناند حضرتلرینه

١٩ [illegible]
١٤٠٠

متبوع مفخم ومشرف وعمر ونعمت بیمنتز ذات شوکتسمات حضرت پادشاهی ودولت علیه‌یه ذات اصالتنصاب

فخیمانه‌لری طرفندن وبلغار ملتی جانبندن ارائه واظهار اولنان آثار مصادقتک مکافاتی وحق فخیمانه‌لرنده

وبلغار ملتی حقنده برکلی اولان توجهات معالی آیات جناب ملکدارینک نشانه تقدیر وتعطفاتی

اولدرق کچنده عهده استیهاللرینه توجیه بیورلان رتبه سامیه مشیریته علاوه فائقه لوحق اوزره

بو دفعه ذات فخیمانه‌لرینه یاور اکرملک عنوان جلیل احسان والبسه رسمیه عسکریه‌لرینک سلطنت

سنیه‌نک مرزاقلی الای امراسنه البسه مخصوص هوله‌رق اعمالی دخی امر وفرمان بیوصق لوحقه تبشیر

کیفیته وبعدما دخی تزیید توجهات حضرت پادشاهی‌یی موجب افعالی وحرکات ابرازیله اثبات

رویت ومصادقت همت بیوصق بابنده امر وفرمان حضرت منه الامرکدر

حضور سامی حضرت صدارتپناهی

دائرهٔ حاجی حمید
مکتوبات قنالی
عدد
٤٥

معروضه حاکریکنه لریه

اوستریا حکومتنك بلغارستانه امارتی ایله پرونسلوسه مقاوله نامی عقدی مقتضنجه اولدیغی استحصال ایدیلسه اوقات امارته مساعدا ایسه
بویله بر مقاوله نامه عقدنه صلاحیت عهدیه اولدیغندن باب عالیجه مقتضانه لازم و اجرا اسله ایشك اوکنه کچلمسی ترفیقصدور بویله
اراده سنیه حضرت خلافتپناهی اقتضای عالیسندن بولندیغی مبلغ رسیع دستی تقدیم اولنه ٢٠ ماه ٢١٨ تاریخنده جناب ملوکانه بسعه ایدنه وهمایه حلیانه اوطه
تذکره سنی حسن تیناهیدی مضمونه کذا عاجزی احرار بر مرقومه او وقتده شمایه جناب ملوکانه تحریر اولنه ٢٧ ص و ٦ ماه ٢١٨ تاریخنده ایکی قطعه تذکره جاکه بر مقاوله
اجرا ایدیلدکدن بعده اوزره اوستریا خارجیه ناظرلك سفارتنه تحریر اولنه اصلا فونلوسلوه تعلقی اولان محالك رشانه
سائر قیمیاز نرخه تقدیم وضع و حراسته مشروع اقاداتی حرفیا تکواله ایشك اصلا فونلوسلوه تعلقی اولان محالك رشانه
موجود اولدیغی وجهله اوزره تجار وکیلریه عائد ابدوکی ومع هذا بوندن اقدم امارته ایله عقد ایدیلسه اولدیغی تقدیرجه
بولوندیغی حالده بعضه مقاولاته عقدولنه حتی ذاتا تصریح ایدیلسه اولدیغی واوستریا حکومتنك احکام معاهداته رعایته بغایته دقت
واعتنا ایتدیکی جهتله معاهداتك فوقنده وغلبه بطی صورتله ایله ولکن بوقته مقاوله نامك عقدنده امارتنك مقاصدی عاجز وعیقه
سنه قریب برزمانده بروجه ایکده وغلبه بطی صورتله ایله ولکن بوقته مقاوله نامك عقدنده امارتنك مقاصدی عاجز وعیقه
یکی بعضه احطامنك تایید اتتدیه قوتلکدنه عباره بولندیغی اشخاصك اوقته معلوم اتتدیه مستبانه اولدیغی مشتهره و بیانه
سفارتنه سنه وارداولنه ٩ ماه مایس ٩٠٢ تاریخلو والی نوموولو نخبه انك ترجمه لفا تقدیم قلنمسه واشبو لفوزتیجه
اولمامه وسفارتنه جمع اوستریا وجه نقارتنه تبلیغاته لازمه بولندیغی اشعه نظرا شوحده بعضه مقاوله نامك حرف اوستریا وبجارستانك بلغارستان تجار وکیلریه تعلقه ابدوکی اوستریا دولتنه عائد
معاهداته احکامنه طوقونماسی وبر مقاوله سیاسیه ماهیتنی اکتساب ایلماسی واحکامی اقتضاسنه حکمنك جریانی اشعاری لدی الحواله
مستفاد بولندیغی وجهله هرد و لواحقك جدیدنك درحال تقیید واعلامی اقتضا ایدیکندن همایانا اشعاری لدی الحواله اولنه اوزره حضرت ولی
استشاره اولنه سنه اولنه اولنه روه موجبنجه سفارتنه شایان وهمایاری لازمه ایفا ایدیلسه اولنه اوزره حضرت ولی

ماکه دنیا فساد فرقه سنك صورت نکله دائر نظامنامه در

(١)

مقصد

ماکه دنیا جمعیت اختلاط فرقه سنك اساسی مقصدی دیلدر وبو مقصد سنك تحت تأمینه وکفالتنده اولمق اوزره ماکه دنیا نك تمامیت اداره سنی استحصال ایدر بو مقصده وصول ایچون اعضا نك جمعیت اختلاطیه سی اعضا رئیسلرینك برابر هیئتده محاکم شاهانه دائره سنده اولهای ذکر اولنان مقصد سنه تعلق ایدن اشیا یه دائر اختلاط فرقه لری تشکیل اولنمشدر وبو ایکیده تشکیل ایدن فرقه لر اداره مرکزیه نك مرکز فرقه سی معلوماتی تحت ایدر مرکز فرقه سنك معلوماتی اولمقسزین بوکی فرقه نك فائده وکلور

(٢)

روابط اختلاط

یاره فرقه اعضا سنك هربری عضویت دوسته یاره یا کوچك فرقه سنك رئیسه ویرکی بوده وهیئت خاصه یه قرار بویاره نك مقداری هرکسك حالنه کوره در اعضای اولدقده ویریله جك اولان بویاره یا فرقه سی ایچون برفرقه سی طرفندن یاره نك اعطا ایدیله جکی وجهی وبیره مطلوع اولنه بو مقصده علم وفنیرینك تحویلنه سوق اولنور عیاذا محافظه سی ومنافع مقدسه سنه مغایر حال ظاهر اولدقده

مکلفه فائده سنی ماکه دنیا اختلاط مرکز فرقه سنك خاصه سنه توقیف عثمانی لیه تسلیم ایلمشدر

بو مقصده علم وفنیرینك محافظه سنی تعهد ایتمش فرقه رؤساسنه کوندیلور فقط بویکی مقصده مخالف واقعه نك برنجیسنه دائر کوندیلن اوراق یه جواب ایله جکلاسنه یازیلور اکر کوریه اقدام بیاندنی برآدمك کندوسنه معلومات ویریلرك یاره نك مقصد اوزره استعمالنی دیریس ایجاب ایدیه جکی اخلاسنه یازیلور اکر بوکوندیلن برنجی آدم مأمونیتی ایضاح موقعه اولمزسه بویکره اکنجی اولرق تحقیقاتی وتبدل قیافت ایتمسه برباشقه آدم کوندیلور بوکنجی آدم اولدیغی تقدیرجه برسوء سوابقنه مخالفتی ایضاح ایدر اکر بونده ایدیلسه وهیئت دولتیه نك هیچ برودلتیه نك (یاخود حیات) مأمونیتی موقع شبهه یه قونمیه جق

بلغاريستان قونسلوسي

صوفيه
عدد

ماعيه لهايوره جناب ملوكانه باسه كتابت هيبوس جانبعالينه

١

دولتلو افندم حضرتلري

صوفيه ده بولنان قونسلوسلرحقنده بعضه معلومات مخصوصه عالي دوائرلرينه عرضه وزيادتي وظيفه صدوري استقامتنه بر لايحه اولمق اوزره اوبابه كچن

مسائلدن كمترانه من صورتي مختصره ده بسط وتسويده اجتنا ايلدم :

انكلتره واوستريا واينالياده بلجيقا ويونانستان صوفيه ده يولنمش مأموري عنوانلرنه هائز بر جنرال قونسلوس بولنوب مقدم اولوب فرانسه ايله روسيا

حكومتلري يولنمش مأمورلرنه وجنرال قونسلوسلرنه مقامات بروكيل استخدام ايتمكده والمانيا ايسه بر قونسلوس طوتمندن وكالتله ايدره جنرال

قونسلوسخانه سي موجود بولنمقده در

بلغارستان اداره سيله كافه مناسباتي حسنه ره بولنوب لسرده پرنس فرديناندك مأمورينك تصديقه ايدلمسنه نظراً مأموريه موصل الهما نامه

سلكلري برابر ايده لسره دخي برنجي البسه سيه اكتسا ايتزلر المانيا وفرانسه قونسلوسلرينه كلنجه بونلرك احتياطلرندن طولايي مأموريه موصل الهما نامه

اتيات وجود ايده لسره دخي برنجي البسه سيه اكتسا ايتزلر المانيا وفرانسه قونسلوسلرينه كلنجه بونلرك احتياطلرندن طولايي مأموريه موصل الهما نامه

تصديقه ايدلمسنه نظراً مأموريه موصل الهما نامه

صوفيه ده بولنان قونسلوسلرك بعضي بر حالت رسميه ده اولوب بعضي ده بر حالت غير رسميه ده بولنمقده اولوب بونلرك بعضي بر حالت رسميه ده

بولنمقده اولوب بونلرك بعضي بر حالت غير رسميه ده بولنمقده اولوب بونلرك بعضي بر حالت رسميه ده بولنمقده اولوب بونلرك بعضي بر حالت غير رسميه ده

بولنمقده اولوب بونلرك بعضي بر حالت رسميه ده بولنمقده اولوب بونلرك بعضي

زاده عالیه نجم وضع بالسرعه الکلدشیلر. بوندن صکره سلانیك و منستر و بوکره جیاده ایدوب
یاخود یاده شیوع بولان محاکملر قوجه نك مقصدیه اجرآت محاربه نی بداهةً مرتبه اشعه
ایصال ایتمشدر. بنا علیه حکومت سنیه جمعیت مذکوره نك فسخی و ترتیب ایده جکی حکومت
اجتماعاتك منعی امریه خارجه نظارتندن طلب اتخاذ کس تکیدنه امر بیورشدر.
حکومت سنیه امرلرك تعمیم تنفیذ و اجرای اهتمامه دقت و اعتنا و خلافه حرکت ایدنلرك
قانونه تعرضاتندن دولت علیه بینك روابط سیاسیه و اقتصادیه یه اجرا ایتدیرمه
بولنمق اسبق تدبیرلك لزوم اتخاذینی تصدیق ایده جکی ظن و اعتقادنده بولنمقله حال ایله مأمور
اولدیغم اقتضای وزیه اتخاذ قلنمق

مطلوف جهدولك ترجمه سیدر.

قاریووه قضه مضاف "تاتارلار" قریه سی دولیسه جه نام کسه اهالی نفس قوشونه
اتلاف ایلمشدر.
توتراقانه قضه مضاف "بیستا" قریه سی قضه جه نام کسه طرفه ایله قتل اولنمشدر.
دیه قضیه فیلسترینه ایاولر برجوقه تعرضاته هدف اولمشدر.
بکدولی بعضه کسانه عائد اولنان برقسم اعتیاقات و تعرضاته دوچار اولمشدر.
پرغوبه "خرایستاکی پرآک" نامنه بر کسه نك تعلیمدینه استعمال ایدیلمکده طولایسیله حرب
ایدیلمشدر.
ماکدونیا قوه سی اعضاسندن بری طرفندن صوفیه کوتولیسه اولان "قولوسخایلوف" ستره مکوه
دیه کیلوقدو بعد جاده مقتول بولنمشدر.
بوندن اوله سکز کون مقدم براشقیا چتی کوستندیل جوارنده "کیسیلیجا" و "غرماده" نام محلتاره
قره غولدی اصسندن خط امتیازی تجاوز ایتمه و برجوق براقه یه قرار ایلمشدر.
بوندن اوله لیه کوتی اول "قاریووه" ده حرکه ایده برجیه "تاتاریانی" جوارنده "تشه" ده
مرور ایتدیکی صره ده برخیلی جمعیت ایتدکده صکره خط امتیازی تجاوزنه تصدی ایلدیکی
قره بولاقه ایله دویلو موقعلری بینی دوریه کرنه عثمانلی قره غولدن بوزی طوماز ده
جهتنه طوغرو تشکیل ایدن خط امتیازی تجاوزدن منع ایلمشدر.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ